

TREČIASIS PRANEŠIMAS
PAGAL 1966 METŲ TARPTAUTINĮ
PILIETINIŲ IR POLITINIŲ TEISIŲ PAKTĄ

VILNIUS

2010

IVADAS

1. Remdamasi Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau - Paktas) 40 straipsnio 1 dalimi, Lietuvos Respublika pirminį pranešimą apie priemones, kurių ėmėsi įgyvendindama Pakto nuostatas, Jungtinėms Tautoms pateikė 1996 m. balandžio mėnesį (CCPR/C/81/Add.10). Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas jį apsvarstė 1997 m. spalio 30 d.
2. Antrąjį pranešimą apie priemones, kurių ėmėsi įgyvendindama Pakto nuostatas, Lietuva Jungtinėms Tautoms pateikė 2003 m. vasario 11 d. Pranešimas svarstytas 2004 m. kovo 24-25 d. ir 2004 m. balandžio 1 d. patvirtintas. Šis, trečiasis, pranešimas apima laikotarpį nuo 2004 m. kovo 24-25 d., t.y. nuo antrojo pranešimo svarstymo Žmogaus teisių komitete, iki 2009 m. rugsėjo 1 d. Pranešimas parengtas remiantis Periodinių pranešimų rengimo gairėmis valstybėms Pakto dalyvėms (CCPR/C/20/Rev.2). Apsvarsčius Lietuvos Respublikos antrąjį pranešimą pagal Paktą visos kompetentingos Lietuvos Respublikos valstybės valdymo institucijos buvo supažindintos su Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosiomis pastabomis (*“Concluding observations”* dok. CCPR/CO/80/LTU). Visos institucijos paprašytos pateikti informaciją, kaip sprendžiamos nurodytos problemos.
3. Trečiasis pranešimas pateikia informaciją apie esminius Lietuvos Respublikos įstatymų pakeitimus, faktinės padėties pasikeitimus, įvykusius per laikotarpį nuo antrojo pranešimo pateikimo Jungtinėms Tautoms. Informacija dėl 1, 5, 11, 18, 20 ir 21 Pakto straipsnių lieka tokia pat, kaip ir pirminiame ir antrajame pranešimuose.
4. Pranešime stengiasi atsakyti į svarstant antrąjį pranešimą iškeltus papildomus klausimus dėl įvairių Lietuvos įstatymuose įtvirtintų nuostatų aspektų (žr. dok. CCPR/CO/80/LTU/Add.1).
5. Aptariamoju laikotarpiu Lietuvos Respublikoje toliau intensyviai vyko teisėkūros procesas. Per 2004 – 2009 metų laikotarpį patvirtinti įstatymai:
Pilietybės įstatymo keitimo įstatymai, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymas, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo keitimo įstatymai, Administracinių teisės pažeidimų kodekso keitimo įstatymai, Baudžiamojo kodekso keitimo įstatymai, Baudžiamojo proceso kodekso keitimo įstatymai, Bausmių vykdymo kodekso keitimo įstatymai, Civilinio proceso kodekso keitimo įstatymai, Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Vartotojų teisių gynimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymo pakeitimo įstatymas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo papildymo įstatymas, Civilinio kodekso pakeitimo įstatymas, Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymas, Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo pakeitimo įstatymas, Konstitucijos pakeitimo įstatymas, Referendumo įstatymo pakeitimo įstatymas, Seimo rinkimų įstatymo keitimo įstatymai, Prezidento rinkimų įstatymo pakeitimo įstatymas, Teismų įstatymo keitimo įstatymai, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo keitimo įstatymai.
6. Svarbus Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantas yra nuo 1993 m. veikiantis Konstitucinis Teismas. Jis garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisingumą. Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir kitiems Lietuvos Respublikos įstatymams. Per laikotarpį nuo 2004 iki 2009 m. rugsėjo mėnesio Konstitucinis Teismas gavo daugiau kaip 300 prašymų ir paklausimų, kuriuose keliamas klausimas dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai.
7. Per laikotarpį, praėjusį nuo antrojo pranešimo pateikimo, Lietuvos Respublika prisijungė prie šių tarptautinių sutarčių žmogaus teisių apsaugos srityje:

- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolo Nr. 14, pateikiančio Konvencijos kontrolės sistemą,
- Protokolo, iš dalies keičiančio Europos konvenciją dėl kovos su terorizmu,
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtą, septintą ir vienuoliką protokolą,
- Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų papildomo protokolo dėl rasistinio ir ksenofobinio pobūdžio veikų, padarytų naudojantis kompiuterinėmis sistemomis, kriminalizavimo.

8. Lietuvos Respublika, vykdydama įsipareigojimus pagal ją saistančius tarptautinius daugiašalius susitarimus, kurie numato privalomą raportavimo mechanizmą, yra parengusi ir pateikusi Jungtinėms Tautoms šiuos pranešimus apie prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimą Lietuvoje:

- pagal Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo (žr. dok. CEDAW/C/LTU/3, CEDAW/C/LTU/4). Šį pranešimą Komitetas dėl diskriminacijos prieš moteris panaikinimo svarstė 2008 m. liepos 2 d. (žr. CEDAW/C/LTU/Q/4, CEDAW/C/LTU/Q/4/Add.1, CEDAW/C/LTU/CO/4);
- pagal Konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (žr. CERD/C/461/Add.2). Šį pranešimą Komitetas dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo svarstė 2006 vasario 21-22 d. (CERD/C/SR.1733, CERD/C/SR.1734, CERD/C/LTU/CO/3, CERD/C/LTU/CO/3/Add.1); 2008 m. birželio 29 d. Lietuva pateikė JT pranešimą dėl Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo įgyvendinimo Lietuvoje;
- pagal Vaiko teisių konvenciją (žr. CRC/C/83/Add.14). Šį pranešimą Vaiko teisių komitetas svarstė 2006 m. sausio 18 d. (žr. CRC/C/LTU/Q/2, CRC/C/LTU/Q/2/Add.1, CRC/C/LTU/CO/2);
- pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį (žr. CAT/C/LTU/2). Šį pranešimą Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų nežmonišką ar žeminantį elgesį svarstė 2008 m. lapkričio 4 d. (žr. CAT/C/LTU/Q/2, CAT/C/LTU/Q/2/Add.1, CAT/C/LTU/CO/2);
- pagal JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (žr. CRC/C/OPSC/LTU/1). Šį pranešimą Vaiko teisių komitetas svarstė 2008 m. rugsėjo 18 dieną (žr. CRC/C/OPSC/LTU/Q/1, CRC/C/OPSC/LTU/Q/1/Add.1, CRC/C/OPSC/LTU/CO/1);

9. Parengta ir Lietuvos Respublikos Vyriausybėje 2009 m. liepos 22 d. svarstyta antroji ataskaita apie Jungtinių Tautų tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto įgyvendinimą Lietuvoje.

2 straipsnis

Lietuvos Respublikos įstatymai garantuoja kiekvienam Lietuvos teritorijoje esančiam ir jos jurisdikcijai priklausančiam asmeniui teises, pripažįstamas pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, netaikant jokios diskriminacijos. Lietuvoje sukurta tinkama įstatymų bazė šio Pakto nuostatoms realizuoti. Lietuvos Respublikos įstatymai draudžia teismų ir kitų valdžios institucijų diskriminacinį elgesį, taip pat diskriminacinių įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimą. Papildydama antrąjį pranešimą (CCPR/C/LTU/2003/2) dėl Pakto 2 straipsnio nuostatų įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje, Lietuva pateikia šią informaciją apie pokyčius Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

1. Per laikotarpį, praėjusį nuo Lietuvos Respublikos antrojo pranešimo pateikimo, Lietuvoje toliau buvo kūriama ir tobulinama teismų sistema. Lietuvos Respublikoje administracinių teismų sistema susideda iš penkių apygardų administracinių teismų ir Vyriausiojo Administracinio Teismo. Administracinių bylų teisenos įstatymas numato, kad kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Be to, įstatymas skelbia, kad teisingumą administracinėse bylose vykdo

tik teismai, vadovaudamiesi visų asmenų lygybe įstatymui ir teismui, nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. Administraciniai teismai sprendžia bylas dėl:

- 1) valstybės ar savivaldybių administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veikslių teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus;
- 2) turinės ir neturinės (moralinės) žalos, padarytos fiziniam asmeniui ar organizacijai neteisėtais valstybės ar savivaldybių institucijos, įstaigos, tarnybos bei jų tarnautojų veiksmais ar neveikimu viešojo administravimo srityje, atlyginimo;
- 3) mokesčių, kitų privalomų mokėjimų, rinkliavų sumokėjimo, gražinimo ar išieškojimo, finansinių sankcijų taikymo, taip pat dėl mokesčių ginčų;
- 4) tarnybinių ginčų, kai viena ginčo šalis yra valstybės ar savivaldybės tarnautojas, turintis viešojo administravimo įgaliojimus (įskaitant pareigūnus ir įstaigų vadovus);
- 5) vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimų ir šios komisijos kreipimusi dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo;
- 6) ginčų tarp nepavaldžių vienas kitam viešojo administravimo subjektų dėl kompetencijos ar įstatymų pažeidimo, išskyrus civilinius ginčus, priskirtus bendrosios kompetencijos teismams;
- 7) rinkimų ir Referendumo įstatymų pažeidimo;
- 8) nutarimo administracinio teisės pažeidimo byloje apskundimo;
- 9) viešųjų įstaigų, įmonių ir nevyriausybinų organizacijų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus, priimtų sprendimų ir veikslių viešojo administravimo srityje teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus;
- 10) visuomeninių organizacijų, bendrijų, politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo;
- 11) užsieniečių skundų dėl atsisakymo išduoti leidimą gyventi ar dirbti Lietuvoje ar tokio leidimo panaikinimo, taip pat skundų dėl pabėgėlio statuso.

2. Nuo 1995 m. kovo 31 d. veikia Seimo kontrolierių įstaiga. Šiuo metu dirba jau ketvirtosios kadencijos keturi Seimo kontrolieriai, Lietuvos Respublikos Seimo paskirti ketveriems metams. Nuo 2008 m. vasario 13 d. antrajai Seimo kontrolierių įstaigos vadovo kadencijai paskirtas p. Romas Valentukevičius. Seimo kontrolierių įstaiga – tai Konstitucijoje įtvirtintas *ekspresis verbis* institutas, nagrinėjantis pareiškėjų skundus dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų piktnaudžiavimo ir biurokratizmo. Be to, Seimo kontrolierių įstatymas įtvirtina pagrindinį Seimo kontrolierių veiklos tikslą – ginti žmogaus teisę į gerą viešąjį administravimą, užtikrinančią žmogaus teises ir laisves, prižiūrėti, ar valdžios įstaigos vykdo pareigą tinkamai tarnauti žmonėms. Seimo kontrolierius, ištyręs skundą dėl valstybės ar savivaldybių institucijų pareigūnų veikslių (neveikimo), pažeidžiančių žmogaus teises ir laisves viešojo administravimo srityje, įstaigai ar atsakingam pareigūnui teikia siūlymą (rekomendaciją). Tirdamas skundą, priimdamas sprendimą ir pateikdamas rekomendaciją, Seimo kontrolierius vadovaujasi Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnyje numatytais teisėmis. Galiojančiame Seimo kontrolierių įstatyme nustatyta, kad Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją) privalo nagrinėti institucija ir įstaiga ar pareigūnas, kuriems toks siūlymas (rekomendacija) adresuojamas. Nuo 2004 m. lapkričio 25 d., įsigaliojus naujai Seimo kontrolierių įstatymo redakcijai, pareigūnai ar institucija įpareigoti pranešti Seimo kontrolieriui apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijos nagrinėjimo rezultatus. Dėl neefektyvios kontrolės 1995-2005 metais Seimo kontrolierių rekomendacijos vidutiniškai buvo vykdomos 67 proc.

Lietuvos Respublikos Seimas nutarime „Dėl Seimo kontrolierių 2005 metų veiklos ataskaitos“ atkreipė valstybės ir savivaldybių institucijų ir kitų viešojo administravimo funkcijas atliekančių subjektų vadovų dėmesį dėl Seimo kontrolierių pateikiamų rekomendacijų įgyvendinimo laiku bei užtikrinimo, kad būtų pašalinti nustatyti žmogaus teisių viešojo administravimo srityje pažeidimai, jų priežastys ir sąlygos. Tame pačiame nutarime suformuluotas reikalavimas Lietuvos Respublikos

Vyriausybei vykdyti Seimo kontrolierių rekomendacijų, pateiktų valstybės ir savivaldybių institucijoms, įgyvendinimo kontrolę. Seimo kontrolierių įstaigai nutarime pasiūlyta apie valstybės institucijoms teikiamas rekomendacijas nuolat informuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybę, apie savivaldybių institucijoms teikiamas rekomendacijas – Vyriausybės atstovus. Toks sustiprintas Lietuvos Respublikos Seimo ir pačios Seimo kontrolierių įstaigos dėmesys priimtoms rekomendacijoms vykdyti, darbuotojų kvalifikacijai kelti, darbo sąlygoms gerinti, glaudesnis bendradarbiavimas su LR Žmogaus teisių komitetu, susitikimai su pareigūnais valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, didesnis Seimo kontrolierių veiklos viešumas, kuomet visos Seimo kontrolierių pažymos imtos skelbti internete, lėmė ryškų Seimo kontrolierių priimtų rekomendacijų vykdymo pagerėjimą.

Pateikiama Seimo kontrolierių siūlytų rekomendacijų nuo 2004 m. gegužės 4 d. iki 2008 m. gruodžio 31 d. įgyvendinimo statistika.

1) 2004 m. (nuo gegužės 4 d.) – pateiktos 858 rekomendacijos, įvykdyta 67 %;

2) 2005 m. – pateiktos 895 rekomendacijos, įvykdyta 68 %;

3) 2006 m. – pateiktos 707 rekomendacijos, įvykdyta 86 %;

4) 2007 m. – pateiktos 737 rekomendacijos, įvykdyta 93 %;

5) 2008 m. – pateiktos 828 rekomendacijos, įvykdyta 92 proc. (34 % rekomendacijų vykdymas dar tebėra kontroliuojamas).

Pagal Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 11 straipsnį Seimo kontrolieriai kasmet iki kovo 15 dienos raštu pateikia Seimui praėjusių kalendorinių metų veiklos ataskaitą, kuri turi būti skelbiama Seimo kontrolierių įstaigos interneto tinklalapyje. Šiose ataskaitose pateikiama apibendrinta informacija apie Seimo kontrolierių pateiktus siūlymus ir jų įgyvendinimo rezultatus.

3. 1998 m. gruodžio 1 d. Seimas priėmė Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, kuris įsigaliojo 1999 m. balandžio 1 d. 1999 metų balandžio 20 d. Seimas paskyrė moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierių, o gegužės 25 d. įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir patvirtino jos nuostatus. Nuo 2004 metų išsiplėtė lygių galimybių kontrolieriaus veiklos sritis – šiuo metu lygių galimybių kontrolierius tiria skundus dėl diskriminacijos ir priekabiavimo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu. Nuo 2004 m. gegužės 4 d. iki 2008 m. gruodžio 31 d. lygių galimybių kontrolierius viešojo ir privataus sektoriaus įstaigoms pagal kompetenciją pateikė 178 siūlymus nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus, pakeisti ar panaikinti su tuo susijusį aktą, taip pat siūlymus dėl lygių galimybių įgyvendinimo įvairiose srityse. Į 80 proc. lygių galimybių kontrolieriaus siūlymų buvo atsižvelgta.

4. 1996 m. kovo 14 d. Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, į kurį buvo perkeltos visos esminės Vaiko teisių konvencijos nuostatos. Siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei tarptautiniuose susitarimuose įtvirtintas nuostatas bei įsipareigojimus, buvo parengtas ir Seimo 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kuriuo remiantis 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas Seimo nutarimas „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos“. Šis nutarimas konkretizavo vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teisinius pagrindus ir nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Nuo 2000 m. lapkričio 1 d. Seimo nutarimu buvo paskirtas vaiko teisių apsaugos kontrolierius.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įvertinęs Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos patirtį, pokyčius įstaigos veikloje ir įstatymų leidėjo Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams suteiktus platesnius įgaliojimus, inicijavo naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo priėmimą (priimtas 2007 m. gruodžio 18 d.).

2004 m. lapkričio 4 d. priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo pakeitimo įstatymą (išdėsčius įstatymą nauja redakcija) ir siekiant vaiko teisių apsaugos kontrolieriui sudaryti optimalias

galimybes ginti ir apsaugoti vaiko teises ir jo teisėtus interesus Lietuvoje, Lietuvos Respublikos Seimo priimtame Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatyme (naujos redakcijos įstatyme) buvo pakeistas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimamų sprendimų sąrašas ir išplėstos kontrolieriaus teisės. Buvo numatyta, kad be anksčiau turėtų teisių, vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi teisę reikalauti, kas asmenys, kurių veikla tiriama arba kurie žino su tyrimo dalyku susijusias aplinkybes, paaiškintų ir suteiktų informaciją raštu ar žodžiu; apklausti asmenis, taip pat nekliudomai ir tiesiogiai bendrauti su vaikais; filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus, naudoti kitas technines priemones tyrimų metu įstatymų nustatyta tvarka, nepažeisdamas asmenų teisių į privataus gyvenimo neliečiamumą; sudaryti darbo grupes, komisijas teisės aktams bei pasiūlymams rengti, renginiams organizuoti ar kitiems aktualiems klausimams nagrinėti; informuoti Respublikos Prezidentą, Seimą, Vyriausybę, atitinkamos savivaldybės tarybą ir kitas įmones, įstaigas ar organizacijas apie teisės aktų pažeidimus, trūkumus, prieštaravimus ir spragas.

5. Lyginant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir Seimo kontrolierių teises dalyvauti teismo procese, pažymėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nėra suteikta teisė kreiptis į teismą dėl kaltų piktnaudžiavimu ar biurokratizmu pareigūnų atleidimo iš einamų pareigų, kurią įstatymų leidėjas yra suteikęs Seimo kontrolieriams. Galima teigti, jog toks įgaliojimų skirtumas iš esmės nulemtas ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir Seimo kontrolierių praktinės veiklos kryptių ir praktinio jiems suteiktų įgaliojimų įgyvendinimo skirtingumo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimo pagrindu įvardinti atskirų asmenų veiklos, elgesio trūkumai ne visada yra susiję su darbo ar tarnybinių pareigų neatlikimu ar netinkamu atlikimu, įvertinant tai, jog vaiko teisių pažeidimai gali būti konstatuojami labai įvairioje aplinkoje. Atsižvelgiant į tai, įstatymo leidėjo vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteikta teisė priimti sprendimą, kuriuo siūloma taikyti (inicijuoti) drausminę (tarnybines), administracinę, civilinę ar baudžiamąją atsakomybę asmenims, pažeidusiems vaiko teises ir jo teisėtus interesus, bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus statusas leidžia pasiekti priimamo sprendimo tikslų ir iš esmės šalinti priežastis, nulemiančias vaiko teisių pažeidimą. Apibendrintai galima teigti, jog vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslo ir kontrolieriui suteiktų įgaliojimų sisteminiis aiškinimas suponuoja pagrindinę šios specializuotos institucijos užduotį – ne bausti asmenis, pažeidusius vaiko teises ir teisėtus interesus, o užkirsti kelią tokiems pažeidimams ateityje, atkreipiant atskirų subjektų dėmesį į jų profesinę ar asmeninę veiklą, elgesį. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius kontroliuoja ir prižiūri teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatų Lietuvoje įgyvendinimą; kontroliuoja ir koordinuoja vaiko teisių apsaugai Lietuvoje sukurtų institucijų veiklą; bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis, tarptautinėmis organizacijomis ir kitais asmenimis; skatina ir remia asmenų ir visuomenės iniciatyvas, kurios padeda įgyvendinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus misija yra vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga ir gynimas plačiąja prasme. Taip pat svarbu paminėti, kad vaiko teisių apsaugos sistemos stebėseną (monitoringą) ir tobulinimą (siūlymų, kaip tobulinti esamą sistemą, teikimas bei pakeitimų inicijavimas plačiąja prasme) yra viena iš prioritetinių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptių, sudaranti prielaidas minimizuoti galimą vaiko teisių pažeidimą tiek konkrečiais, tiek bendrais atvejais. Įvertinant specializuoto vaiko teisių apsaugos gynėjo veiklos prioritetines kryptis, manyta, kad naujoje įstatymo redakcijoje išplėsti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimai, t.y. įstatymų leidėjo vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktos papildomos teisės - koordinuoti valstybės savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevyriausybinių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų veiksmus, sprendžiant su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir užtikrinimu susijusius klausimus, skatinti žinybų bendradarbiavimą; netiriant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai nepriskirto skundo iš esmės, teikti siūlymus atitinkamoms įstaigoms, įmonėms ar organizacijoms dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos gerinimo, kad nebūtų pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai - vaidina svarbesnį vaidmenį ir leidžia pasiekti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui išskeltus veiklos tikslus – gerinti vaiko teisinę apsaugą, ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus, užtikrinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytą vaiko teisių

ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą, atlikti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą bei kontrolę Lietuvoje.

6. 2005 m. spalio 27 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymo (toliau – Įstatymas) redakcija. Įstatymo 2 straipsnio 2 dalis papildyta 6 punktu dėl Europos Sąjungos bendroje (jungtinėje) tyrimo grupėje dalyvavusių ir baudžiamojo proceso veiksmus Lietuvos Respublikoje atlikusių užsienio valstybių pareigūnų veiksmais (neveikimu) Lietuvos Respublikoje padarytos žalos atlyginimo – nustatyta, jog žala atlyginama tokiomis pat sąlygomis ir tvarka, kaip ir Lietuvos Respublikos pareigūnų padaryta žala. Įstatymo 2 straipsnis papildytas 7, 8, 9 ir 10 dalimis. Įstatymo 2 straipsnio 7 ir 8 dalyse numatyti atvejai, kai žala neatlyginama dėl neteisėtų Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigų ar Valstybinės ligonių kasos prie Sveikatos apsaugos ministerijos, teritorinių ligonių kasų veiksmų (sprendimų), taip pat neatlyginama žala, valdžios institucijų neteisėtais veiksmais padaryta šių valdžios institucijų darbuotojams, jei buvo taikomi darbo santykius reglamentuojantys teisės aktai. Aptariamo Įstatymo straipsnio 9 dalyje numatyta, kad iš fondo lėšų atlyginama žala dėl Lietuvos Respublikos pareigūnų, kurie, dalyvaudami Europos Sąjungos bendroje (jungtinėje) tyrimo grupėje, padaro žalą užsienio valstybės teritorijoje. Šio straipsnio 10 dalis nustato pareigą valdžios institucijai, kuriai dėl padarytos žalos atlyginimo yra iškelta byla, apie tai pranešti Teisingumo ministerijai. Įstatymas papildytas 5-1 straipsniu, kuris nustato Lietuvai atstovaujančią instituciją: valstybei atstovauja institucija, priėmusi ginčijamą sprendimą arba atlikusi ginčijamą veiksma, arba institucija, kurios neveikimas yra ginčijamas. Taip pat atstovaujant valstybei gali būti pasitelkiami advokatai, kai yra sudėtinga byla. Įstatymo 5-2 straipsnis reglamentuoja žalos atlyginimą, kai sudaromos bendros (jungtinės) tyrimo grupės, kurios atlieka baudžiamojo proceso veiksmus Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybės teritorijoje.

3 straipsnis

Kaip buvo nurodyta Lietuvos Respublikos antrajame pranešime, (CCPR/C/LTU/2003/2), moterų ir vyrų lygių teisių principas yra įtvirtintas Konstitucijoje ir garantuotas daugelyje kitų įstatymų.

1. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas skirtas įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatai, kad žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXV skyrius nustato baudžiamąją atsakomybę už įvairias ksenofobijos apraiškas, pavyzdžiui, diskriminavimą dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės (169 straipsnis), už kurstymą prieš bet kurią žmonių grupę (170 straipsnis) ir už grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimą ir veiklą (171 straipsnis).

2. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas nustato visų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pareigą ne tik įtvirtinti moterų ir vyrų lygias teises, bet ir rengti bei įgyvendinti programas ir priemones, skirtas moterų ir vyrų lygioms galimybėms užtikrinti, taip pat remti viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros fondų programas, kurios padeda įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes. Įstatymo taikymo sritys – darbo, švietimo ir mokslo, vartotojų teisių apsaugos sritys, o nuo 2008 metų – ir socialinės apsaugos sistema. Šio įstatymo nuostatos nėra taikomos šeimos ir privataus gyvenimo srityje.

3. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme nėra nuostatos, numatančios lygių galimybių kontrolieriaus teisę kreiptis į administracinę teisimą prašant ištirti, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą. Tačiau Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje nustatyta lygių galimybių kontrolieriaus kompetencija teikti išvadas ir rekomendacijas bet kokiais su diskriminacija susijusiais klausimais dėl šio įstatymo įgyvendinimo,

taip pat pasiūlymus Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl teisės aktų tobulinimo ir lygių teisių įgyvendinimo politikos prioritetų. Be to, 24 straipsnio 3 punkte nurodyta, kad lygių galimybių kontrolierius gali nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas.

4. Siekiant efektyviau įgyvendinti įstatymo nuostatas toliau tobulinti institucinį lyčių lygybės įgyvendinimo mechanizmą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. nutarimu Nr. 266 „Dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ buvo įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija (toliau–Komisija) ir patvirtinti jos nuostatai. Komisija kasmet iki vasario 15 d. pateikia metinę veiklos ataskaitą Vyriausybei.

5. Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija yra sudaryta iš kiekvienos ministerijos, Statistikos departamento ir nevyriausybinių organizacijų atstovų. Komisijos sudėtis ir jai pavesti uždaviniai sąlygojami ne tik Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, bet ir būtinybės įgyvendinti Europos Sąjungos, Jungtinių Tautų, Europos Tarybos, Šiaurės Šalių Ministrų Tarybos ir kitų tarptautinių organizacijų moterų ir vyrų lygybę reglamentuojančius teisės aktus ir programas. Nuo 2007 metų moterų ir vyrų organizacijos pasirenka ir deleguoja į komisiją iki 4 tikrųjų komisijos narių, atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų interesams. Komisijos pagrindinis tikslas – koordinuoti valstybės institucijų ir įstaigų veiklą, įgyvendinant moterų ir vyrų lygių galimybių ir teisių politiką. Įgyvendindama šį tikslą, Komisija koordinuoja dvi tarpinstitucines programas: nuo 2003 metų – Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą, nuo 2006 metų – Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją. Kasmet vyksta 4 komisijos posėdžiai, skirti šių programų priemonių įgyvendinimo stebėsenai. Posėdžiuose dalyvavo dauguma komisijos narių, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos, Vyriausybės, nevyriausybinių organizacijų, lyčių studijų centrų, profesinių sąjungų atstovai.

6. Komisija rengia ir svarsto ataskaitas tarptautinėms organizacijoms apie Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą, užtikrinant moterų ir vyrų lygybę. Komisija svarstė Lietuvos trečiąjį ir ketvirtąjį pranešimus pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, Lietuvos pirmąjį ir antrąjį pranešimus apie Pekino veiksmų platformos įgyvendinimą ir kitus pranešimus bei ataskaitas. Komisija taip pat bendradarbiauja, keičiasi informacija ir patirtimi su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, kitomis valstybės institucijomis bei įstaigomis, nevyriausybiniomis, tarptautinėmis organizacijomis, užsienio šalių valstybės institucijomis ir įstaigomis. Komisija taip pat prisidėjo prie Nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos šeimos gerovės 2008–2010 metų priemonių plano, Nacionalinės Lisabonos strategijos, kitų valstybinių programų įgyvendinimo.

7. Komisijos nariai aktyviai bendradarbiavo su nevyriausybiniomis organizacijomis. EQUAL teminis tinklas „Šeima ir darbas suderinami“, kurį sudaro valstybės ir savivaldybių institucijų, moterų nevyriausybinių organizacijų, lyčių studijų centrų atstovai, įgyvendinantys projektus, skirtus didinti galimybėms, derinant šeimos ir darbo įsipareigojimus, 2008 m. liepos 10-11 d. organizavo jungtinį teminio tinklo ir komisijos posėdį, kuriame buvo pristatyti teminio tinklo įgyvendinami projektai bei apsvarstyti „Darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo modelio metmenys“. Buvo rekomenduota naudoti šiuos metmenis, rengiant projektus pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 1 prioriteto „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ VP1-1.1-SADM-04-K priemonę „Šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimas“.

8. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 1042 patvirtino Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programą. Tai buvo antroji programa, skirta tam, kad Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos būtų įgyvendintos. Trečioji Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa ir jos įgyvendinimo priemonių planas patvirtinti ir pradėti įgyvendinti 2010 metais.

9. 2008 m. Komisija koordinavo 36 (įgyvendintos 35) Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programos priemones, iš jų 15 buvo įgyvendinta kartu su moterų nevyriausybinėmis organizacijomis ir mokslo įstaigomis. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendino 15 priemonių, iš jų 3 kartu su Lietuvos darbo birža ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba; Švietimo ir mokslo, Užsienio reikalų ir Sveikatos apsaugos ministerijos – po 3 priemones; Ūkio ministerija – 2 priemones; Aplinkos, Susisiekimo, Vidaus reikalų ir Žemės ūkio ministerijos – po 1 priemonę; Statistikos departamentas – 5 priemones.

10. Palyginti 2008 metų ir 2003 metų statistikos duomenis (pradėjus įgyvendinti pirmąją valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų programą), pateiktus Statistikos departamento kasmetiniame leidinyje „Moterys ir vyrai Lietuvoje“, moterų užimtumo lygis išaugo 4,3 % (2003 metais sudarė 58,4 %, 2007 metais sudarė 62,2 %, o 2008 m. III ketvirtį – 62,7 %), o nedarbo lygis sumažėjo net 6,3 % (2003 metais sudarė 12,2 %, o 2007 metais sudarė 4,3 %, 2008 metais išaugo ir sudarė 5,9 %). Europos Komisijos ataskaitoje „Moterų ir vyrų lygybė 2008“ Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonominiam ir socialiniam komitetui bei Regionų komitetui pateiktais Eurostato duomenimis, pagal moterų ir vyrų užimtumo lygio skirtumą Lietuva Europos Sąjungoje išlieka trečioje vietoje. Pagal pagyvenusių moterų užimtumo lygį Lietuva Europos Sąjungoje užima septintą vietą, o pagal moterų, auginančių vaikus iki 12 metų, užimtumo lygį ketvirtąją vietą. Pagal moterų ir vyrų nedarbo lygio skirtumą Lietuva Europos Sąjungoje yra šeštoje vietoje.

11. 2007 metais moterų ir vyrų vidutinis valandinis bruto darbo užmokesčio skirtumas šalies ūkyje sumažėjo nedaug – tik 0,2 %. Tačiau valstybės sektoriuje šis skirtumas sumažėjo net 6,8 %, o privačiame sektoriuje padidėjo 6 %.

	2000 metais	2005 metais	2006 metais	2007 metais
Valstybės sektorius	80,1 %	77,9 %	81,6 %	82 %
Privatus sektorius	84,9 %	82,2 %	80,9 %	77,8 %
Bendrai šalyje	83,9 %	82,4 %	83,8 %	80,7 %

12. Palyginti Europos Sąjungos moterų ir vyrų lygybės 2005 metų ir 2008 metų ataskaitose pateiktus Eurostato duomenis, matyti, kad moterų ir vyrų užimtumo lygio skirtumas Lietuvoje yra vienas iš mažiausių ES. Nuo 2005 metų Lietuva stabiliai išlieka trečiojoje vietoje ES, o moterų ir vyrų nedarbo lygio skirtumu pakilo iš dešimtosios į šeštąją vietą. Daugelis kitų rodiklių viršija ES vidurkį arba neatsilieka nuo jo, išskyrus moterų ir vyrų pasiskirstymo tarp profesijų ir sektorių rodiklius, pagal kuriuos Lietuva yra gerokai žemiau ES vidurkio.

13. Nuo 2008 metų rugsėjo mėnesio pradėtas leisti ketvirtinis Ūkio ministerijos naujienlaiškis „Moterys ir verslas“, kuriame pateikiama aktuali informacija apie moterų verslumo skatinimo politines kryptis, vykdomus ir planuojamus vykdyti projektus ir kita naudinga informacija. Žemės ūkio ministerijos duomenimis, 2008 m. į jų organizuotus renginius iš viso susirinko 846 dalyviai (iš jų – 59 vyrai ir 787 moterys). Darbo biržų organizuojamose supažindinimo su verslo pradmenimis programose, skirtose siekti savarankiško užimtumo ir ugdyti verslumo įgūdžius, dalyvavo 546 moterys, iš jų 141 vyresnė nei 50 metų. Per 2008 m. į profesinį mokymą nusiūsta 726 moterys, nedirbusios 2 ir daugiau metų iki įsiregistravimo darbo biržoje, ir 678 moterys, vyresnės nei 50 metų. Neformaliojo švietimo programoje dalyvavo 209 moterys, vyresnės nei 50 metų, ir 204 moterys, nedirbusios 2 ir daugiau metų. Profesinių žinių, gebėjimų ir darbo įgūdžių atnaujinimo programose dalyvavo 139 moterys, iš jų 40 vyresnių nei 50 metų. Supažindinimo su profesijomis programose dalyvavo 766 moterys, iš jų 169 vyresnės nei 50 metų.

14. Moterų atstovavimas politiniu ir valstybės valdymo lygmeniu kinta. Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis, 2008 metais į Seimą buvo išrinktos 26 moterys (18 % visų Seimo narių). Į

naująją Seimo valdybą iš 7 narių išrinktos 2 moterys. Europos Komisijos 2008 metų ataskaitoje Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonominiam ir socialiniam komitetui bei Regionų komitetui pateiktais Eurostato duomenimis, pagal moterų – visų lygių vadovių – skaičių Lietuva užima pirmą vietą ES (apie 40 %). ES duomenų bazės „Moterys ir vyrai priimant sprendimus“ duomenimis, 2008 metais pagal moterų, stambiausių verslo kompanijų vadovių, skaičių Lietuva ES yra septintoje vietoje.

15. Sveikatos apsaugos ministerija 2008 m. skyrė lėšų Lietuvos kontraceptologų draugijai straipsniams, televizijos ir radijo laidoms apie reprodukcinę sveikatą ir šeimos planavimą rengti, moterų, ypač kaimo, švietimui kontracepcijos ir apsisaugojimo nuo lytiškai plintančių ligų klausimais organizuoti. Įgyvendinant šias priemones, parengtas ir leidžiamas lankstinukas apie šeimos planavimą, platinamas rajonų ir kaimo vietovių pirminės sveikatos priežiūros centruose, skaitomos paskaitos reprodukcinės sveikatos klausimais.

16. Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama Neformaliojo švietimo programos priemones, organizavo aštuonis kvalifikacijos tobulinimo kursus lyčių lygybės klausimais, kuriuose dalyvavo 315 dalyvių, parengė mokomąją medžiagą mokytojams, socialiniams pedagogams lyčių lygybės klausimais „Lyčių lygybės ugdymo galimybių mokykloje“.

17. Stiprinant valstybės tarnautojų gebėjimus spręsti moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo klausimus, 2008 metais 105 Vidaus reikalų ministerijos administracijos padalinių ir įstaigų prie Vidaus reikalų ministerijos valstybės tarnautojai bei darbuotojai (59 moterys ir 46 vyrai) dalyvavo moterų ir vyrų lygių galimybių mokymuose. Lyčių lygybės mokymuose suteiktomis žiniomis pasinaudojo 24 Aplinkos ministerijos darbuotojai ir 39 Susisiekimo ministerijos darbuotojai.

18. Šiaulių universiteto Lyčių studijų instituto atliktame tyrime konstatuota, kad dėl struktūrinių fondų panaudojimo mažėja moterų ir vyrų padėties darbo rinkoje atotrūkis. Mažėja vyrų ir moterų nedarbo lygio skirtumas, vyresnio amžiaus moterų ir vyrų nedarbas ir ilgalaikių bedarbių dalis, palyginti su bedarbių skaičiumi; auga bendras, taip pat ir moterų užimtumo lygis; viešajame sektoriuje mažėja atotrūkis tarp vyrų ir moterų atlyginimų. Tačiau išlieka aktualūs praktiniai moterų ir vyrų lygybės įgyvendinimo klausimai švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos ir kitose srityse, nesubalansuotas atstovavimas priimant sprendimus. Tyrimo išvados rodo, kad, panaudojus struktūrinius fondus, Lietuva, palyginti su kitomis šalimis, padarė pažangą vyrų ir moterų atlyginimų skirtumo mažėjimo atžvilgiu, tačiau horizontali ir vertikali profesinė segregacija išlieka. Remiantis minėto instituto tyrimo išvadomis, parengtos rekomendacijos dėl Projektų vertinimo poveikio moterims ir vyrams metodikos ir pasiūlyti šio poveikio vertinimo rodikliai, taikytini panaudojant ES struktūrinių fondų lėšas 2007–2013 metais.

19. Nuosekliai įgyvendinami teisės aktai, programos priemonės, projektai, skirti moterų ir vyrų lygioms galimybėms užtikrinti, visose srityse duoda teigiamų rezultatų pozityviai vertinamų tiek ES, tiek tarptautiniu mastu. Aukštu Lietuvos laimėjimų įvertinimu tapo sprendimas įsteigti Lietuvoje Europos lyčių lygybės institutą. Šis Institutas tai vienintelė Europos Sąjungos agentūra, dirbanti moterų ir vyrų lygybės klausimais. Europos lyčių lygybės institutas pradėjo veikti Vilniuje 2009 m. gruodžio 16 d.

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330 patvirtino Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planą.

21. 2008 m. Komisija koordinavo 29 Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos 2007–2009 metų įgyvendinimo plano priemones. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendino 10 priemonių; Kultūros ministerija – 1 priemonę; Švietimo ir mokslo ministerija – 5 priemones; Teisingumo ministerija – 4 priemones; Vidaus reikalų ministerija – 1 priemonę; Kalėjimų departamentas prie Teisingumo ministerijos – 1 priemonę; Policijos departamentas prie Vidaus reikalų

ministerijos – 4 priemonės; Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos – 1 priemonė; Statistikos departamentas – 1 priemonė; Teisės institutas – 1 priemonė. Iš jų 4 priemonės buvo skirtos kompleksinei pagalbai nuo smurto nukentėjusioms teikti, 4 poveikio priemonės smurtautojams, 10 priemonių skirta veiksmingai smurto prieš moteris prevencijai, 3 priemonės instituciniams gebėjimams stiprinti, 3 priemonės teisinei bazei tobulinti ir 5 priemonės smurto prieš moteris būklei analizuoti.

22. Įgyvendinant Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330, ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planą, 2008 m. Vidaus reikalų ministerijos užsakymu sukurta interneto svetainė www.bukstipri.lt, skirta smurto prieš moteris šeimoje prevencijai.

23. Vykdamas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. sausio 21 d. įsakymą Nr. 5-V-37, 2008 m. šalies policijos komisariatuose paskirti asmenys, atsakingi už darbą smurto šeimoje srityje. Nuo 2007 m. policijos įstaigose Lietuvoje kaupiami ir sisteminami statistiniai duomenys, susiję su smurtu šeimoje. Šie duomenys taip pat skelbiami interneto svetainėje www.bukstipri.lt

Policijos įstaigų duomenys apie pranešimus dėl konfliktų ir smurto šeimoje 2007–2009 m.

	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Užregistruota iškvietimų į konfliktus šeimose	33 165	33 927	41 982
Policijos prevencijos padalinių išnagrinėti pareiškimai dėl smurto šeimoje	16 180	12 506	12 291
iš jų dėl smurto prieš moteris	10 269	8 066	8 245
Atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą	3 802	4 355	4 562
Pradėta ikiteisminių tyrimų	823	680	737
Surašyta protokolų pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 181 straipsnį „Tėvų valdžios nepanaudojimas arba panaudojimas priešingai vaiko interesams“ (dėl atvejų, susijusių su smurtu šeimoje)	1 193	1 284	1 794
Surašyta protokolų pagal kitus ATPK straipsnius (dėl atvejų, susijusių su smurtu šeimoje)	938	1 276	1 178“

24. Policija skiria dėmesį pareigūnų kvalifikacijai apsaugos nuo smurto prieš moteris srityje tobulinti. 2003 m. kartu su Atviros Lietuvos fondu įgyvendintas policijos pareigūnų mokymo projektas „Smurtas ir prievarta šeimoje“. Iš viso projekte dalyvavo 342 dalyviai. 2004 m. Lietuvos policijos mokymo centras (toliau - LPMC) kartu su Lygių galimybių plėtros centru organizavo seminarą „Smurto aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga“. Seminare dalyvavo 17 dalyvių. Taip pat 2004 m. Policijos mokymo centre Kanados specialistai surengė mokymus „Smurto aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga. Vaikų mirčių tyrimo aspektai“. Mokymuose dalyvavo 26 dalyviai. 2007 m. LPMC organizavo seminarą tema „Smurtas šeimoje“. Lietuvos policijos mokymo centras 2007–2008 m. organizavo seminarus „Smurtas prieš moteris šeimoje“, kuriuose buvo nagrinėjami šio reiškinių teisiniai, psichologiniai aspektai, konfliktų šeimoje sprendimo taktikos ir policijos naudojamų teisinių priemonių taikymo klausimai, ikiteisminio tyrimo atlikimo ypatumai smurto prieš moteris šeimoje atvejais. 2008 m. Lietuvos policijos mokymo centro organizuojuose 3 kvalifikacijos tobulinimo seminaruose tema „Smurtas prieš moteris šeimoje“ dalyvavo 53 policijos pareigūnai. 2007 m. Policijos departamentas prie VRM organizavo mokomąjį seminarą „Smurto šeimoje prevencija ir užkardymas. Prevencinių projektų rengimas, įgyvendinimas ir efektyvumo vertinimas“, skirtą teritorinių policijos įstaigų prevencijos padalinių pareigūnams. 2007 m. Klaipėdos policijos mokykloje parengta kvalifikacijos tobulinimo programa „Smurtas šeimoje“. Policijos pareigūnai taip pat dalyvauja socialinių partnerių ir užsienio specialistų organizuojamose konferencijose ir seminaruose,

skirtuose smurto šeimoje temai. Seminare „Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos įgyvendinimas policijos pareigūnų darbo praktikoje“ dalyvavo 43 dalyviai. 2008 m. Policijos departamente prie VRM parengtos metodinės rekomendacijos (5 tūkst. egz.) ir atmintinės (10 tūkst. egz.), skirtos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktus šeimoje. 2009 m. Lietuvos policijos mokykla visose apskrityse organizavo 10 seminarų tema „Smurtas šeimoje“, kuriuose dalyvavo 164 policijos pareigūnai.

25. 2008 m. birželio 14 d. įsigaliojo Civilinio kodekso pataisa, kuri įtvirtina galimybę smurtautoją įpareigoti gyventi skyrium nuo aukos (ankstesnėje Civilinio kodekso 3.65 straipsnio 2 dalies 1 punkto redakcijoje ši apsaugos priemonė buvo numatyta su sąlyga - „esant galimybei“). Nuo 2008 m. birželio 27 d. Baudžiamajame kodekse nustatytos dvi naujos baudžiamojo poveikio priemonių rūšys: draudimas prisiartinti prie nukentėjusiojo ir dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose.

26. Nuo 2007 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija organizuoja įstaigų ar organizacijų, teikiančių socialines paslaugas smurto šeimoje aukoms ir užtikrinančių suinteresuotų institucijų bendradarbiavimą, projektų atranką. Projektų tikslas – užtikrinti kompleksinę pagalbą smurtą patyrusioms moterims. 2007 m. buvo paremta 20 projektų, kuriuos vykdant kompleksinės paslaugos buvo suteiktos 1838 nuo smurto nukentėjusioms moterims. 2008 m. buvo paremti 29 projektai.

27. 2008 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija taip pat organizavo projektų, skirtų telefonu teikti pagalbą smurtą patiriančioms moterims, konkursą. Projektų tikslas – teikti kokybišką nemokamą specializuotą pagalbą smurtą patiriančioms moterims visą parą ir kiekvieną dieną visoje Lietuvos teritorijoje. Konkursą laimėjo Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centro pateiktas projektas – „Psichologinė pagalba telefonu moterims, nukentėjusioms nuo smurto“.

28. Nuo 2007 m. vykdomos kampanijos, informuojančios visuomenę apie pagalbą nuo smurto nukentėjusioms moterims ir galimybes ja pasinaudoti, taip pat apie bausmes smurtautojams. Taip pat 2007 m. buvo vykdomos priemonės, skirtos Europos Tarybos kampanijai kovai su smurtu prieš moteris. Buvo pagaminti 2000 vnt. plakatų ir 5000 vnt. skirtukų, raginančių nuo smurto nukentėjusias moteris kreiptis pagalbos. Jie buvo išplatinti miestų ir rajonų krizių centrų darbuotojams, savivaldybėse, seniūnijose. Prisijungiant prie pasaulinės akcijos „Šešiolika dienų be smurto“ Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje organizuota socialinė akcija, kurios tikslas – atkreipti dėmesį į smurto šeimoje problemą Lietuvoje bei prisidėti prie jo masto mažinimo. Akcijos metu važinėjo kroviniis automobilis su socialine reklama, skatinančia smurtą patyrusias moteris kreiptis pagalbos. Tęsiant 2007 m. pradėtą veiklą, 2008 m. vykusios informacinės kampanijos metu mobilus ekspertų biuras teikė informaciją apie pagalbą smurto aukoms, viešino nemokamos pagalbos telefono liniją smurtą patyrusioms moterims: kaimo vietovių autoparduotuvėse buvo dalinami informaciniai lankstinukai apie pagalbos galimybes.

29. Nuo 2007 m. remiami projektai, skirti skatinti steigti vyrų krizių centrus ir burti smurtautojų pagalbos sau grupes. 2007 m. lėšos skirtos 6, 2008 m. – 9 projektams. Šiems projektams finansuoti iš valstybės biudžeto kasmet skirta po 100 tūkst. litų. 2007 m. projektuose dalyvavo 152 siekiantys atsikratyti smurtinio elgesio smurtautojai, kuriems buvo teikiamos individualios psichologinės konsultacijos ir grupinė terapija. Minėtų projektų vykdytojai 2007 m. surengė 52 mokymus, kuriuose dalyvavo seniūnijų, nevyriausybinių organizacijų socialiniai darbuotojai, policijos atstovai. Dalis projektų buvo skirti savanorių konsultantų, dirbančių smurto prieš moteris mažinimo srityje, mokymui. Taip pat surengtos 4 konferencijos, kuriose aptarti smurto prieš moteris mažinimo būdai.

30. Siekiant kompleksiskai spręsti smurto prieš moteris problemas, Lietuvoje nuo 2007 m. organizuojamos apskritojo stalo diskusijos Policijos departamento, Generalinės prokuratūros, kitų suinteresuotų organizacijų ar įstaigų bei pagalbą aukoms teikiančių nevyriausybinių organizacijų atstovams. 2008 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija organizavo apskritojo stalo diskusiją,

kurioje dalyvavo nevyriausybinų ir valstybinių organizacijų, dirbančių smurto prieš moteris mažinimo srityje, atstovai. Pagrindinės apskritojo stalo diskusijų išvados: būtina parengti apsaugos nuo smurto šeimoje įstatymą; pakeisti baudžiamosios teisės nuostatas, kuriomis smurto prieš moterį atvejais būtų atsisakyta privataus kaltinimo bylų proceso ir pereita prie valstybinio kaltinimo; užtikrinti smurto aukai visokeriopą nemokamą teisinę pagalbą; pradėti taikyti smurtautojo atskyrimo tvarką praktikoje.

31. Kova su smurtu privačioje erdvėje laikoma viena iš prioritetinių valstybės socialinės politikos kryptų. Todėl atsižvelgiant į šios problemos kompleksiskumą bei siekiant efektyvios nukentėjusių nuo smurto privačioje erdvėje asmenų teisių apsaugos, šalia vykdomų socialinių priemonių (moterų švietimo, pagalbos centrų, telefono linijų įsteigimo ir pan.) imtasi ir teisinių instrumentų tobulinimo veiksmų. Įgyvendinant Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52, Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. kovo 24 d. įsakymu Nr. A1-157 buvo sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektui sukurti. Šiuo įstatymu bus siekiama ginant fizinius asmenis nuo smurto privačioje erdvėje, kuris dėl žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų, greitai reaguoti į daromus pažeidimus, taikyti prevencinio poveikio priemones, teikti tinkamą pagalbą bei imtis kitų prevencinio pobūdžio priemonių.

32. Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektas numato kompleksinį apsaugos nuo smurto teisinį reguliavimą. Įstatyme numatomos švietėjiškos prevencijos priemonės, prevencinės poveikio priemonės smurtautojams, sisteminė kompleksinė pagalba nukentėjusiesiems. Apibrėžtos nukentėjusiojo ir smurtautojo sąvokos, smurto privačioje erdvėje sąvoka ir įvairios smurto rūšys, valstybės institucijų ir savivaldybių veiksmai mažinant smurtą ir kitos teisinės nuostatos. Apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektas bus svarstomas Vyriausybėje 2010 m. liepos 21 dieną ir teikiamas svarstyti Seime.

33. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija parengė ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 34, 132¹, 151, 342, 362, 364, 365, 409, 412 straipsnių, kodekso priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 17³, 365³, 365⁴ straipsniais įstatymo projektą. Vienas iš tikslų, kurio siekiama šiuo įstatymo projektu (kiti įstatymo projekto tikslai sietini su Europos Sąjungos teisės aktų nuostatų perkėlimu į nacionalinę teisę) - išplėsti privataus kaltintojo, kuriuo privataus kaltinimo bylų procese tampa nuo smurto šeimoje nukentėjęs asmuo, teises (pvz., kreiptis į teismą su prašymu skirti smurtautojui kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo). Taip pat buvo imtasi atitinkamų procesinių priemonių, siekiant apsaugoti nuo smurto šeimoje nukentėjusį asmenį. 2004 m. lapkričio 26 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 120, 121, 126 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 132¹ straipsniu įstatymas, kuriuo papildytas kardomųjų priemonių sąrašas nauja priemone – įpareigojimu gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo. Taikant šią kardomąją priemonę įtariamasis gali būti įpareigojamas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, jeigu pagrįstai manoma, kad jis, gyvendamas kartu su nukentėjusiuoju, bandys neteisėtai paveikti nukentėjusįjį arba nukentėjusiajam ar kartu su juo gyvenantiems asmenims darys naujas nusikalstamas veikas. Skiriant įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, įtariamasis taip pat gali būti įpareigojamas nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, taip pat nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys.

34. Tokiu būdu iš smurtautojo bus atimta galimybė atkeršyti aukai, perleidžiant turtą, kuris yra jo nuosavybė, tretiesiems asmenims ir faktiškai išmesti auką į gatvę. Įstatymu siekiama užtikrinti, kad prokuroras itin kruopščiai vykdytų savo priedermę ginti viešąjį interesą ir nedelsdamas imtųsi veiksmų, kad būtų užtikrinti negalinčių apsiginti asmenų interesai. Siekiant šio tikslo, įstatymo projekte nustatyta teismo pareiga informuoti prokurorą apie teismo nagrinėjimo metu paaiškėjusias aplinkybes, dėl kurių nuo smurto šeimoje nukentėjęs asmuo (nukentėjusysis) negali tinkamai ginti savo teisių ir pažeistų interesų, kuris tokiu atveju privalėtų pateikti pareiškimą, kad jis šioje byloje

palaikys valstybinį kaltinimą. Tokiais įstatymo pakeitimais tikimasi užtikrinti efektyvią nuo smurto šeimoje nukentėjusių asmenų teisių apsaugą.

35. 2008 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 67, 129, 135, 138 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 72¹, 72² straipsniais įstatymą, kuriame įtvirtintos naujos baudžiamojo poveikio priemonės smurtaujančiam asmeniui - dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose ir draudimas prisitarti prie nukentėjusio asmens. Vadovaujantis Baudžiamojo kodekso 67 straipsnio 3 dalimi, šios baudžiamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos kartu su bausme.

36. 2006 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Baudžiamojo proceso kodekso, Bausmių vykdymo kodekso ir Kardomojo kalinimo įstatymo (naujas pavadinimas - Suėmimo vykdymo įstatymas) pakeitimo ir papildymo įstatymą (Žin., 2006, 68-2494), įpareigojantį prokurorą ar ikiteisminio tyrimo pareigūną informuoti nukentėjusį apie įtariamajam skirtą suėmimą ir išsiaiškinti, ar nukentėjusysis pageidauja, kad jam būtų pranešta apie būsimą įtariamojo paleidimą į laisvę. Šiuo metu rengiamos atitinkamos programos ir jas įgyvendinančių priemonių planai, kuriais siekiama užtikrinti ne tik efektyvią kovą su smurtu šeimoje teisiniais instrumentais, bet ir teikti efektyvią socialinę paramą nuo smurto šeimoje nukentėjusioms aukoms.

37. 2009 m. rugpjūčio 26 d. įvyko konferencija: "Smurtas prieš moteris, vaikus ir jaunimą: tarptautinio tyrimo rezultatai ir rekomendacijos". Konferencijos metu buvo pristatyti tyrimo "Politikos kryptys dėl smurto prieš moteris, vaikus ir jaunimą šalyse, įstojusiose į ES 2004 m." rezultatai ir knyga "Violence in the EU Examined", kurioje pateikta ne tik rezultatų analizė, bet ir rekomendacijos. Tarp rekomendacijų – ES raginimas priimti įstatymus, kurie numatytų vaikų, esančių smurto šeimoje liudininkais, statusą ir traktuotų juos kaip smurto aukas, būtinybė apsvarstyti įstatymuose naujų technologijų atveriamus naujus kelius nusikaltimams, susijusiems su patyčiomis, filmuotu vaikų seksualiniu prievartavimu ir persekiojimu. 2007–2009 m. atlikto tarptautinio tyrimo metu buvo surinkti ir išanalizuoti 1991–2006 m. priimti įstatymai dėl smurto prieš moteris, vaikus ir jaunimą dešimtyje šalių, 2004 m. įstojusių į ES (Čekijos Respublikoje, Estijoje, Kipre, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Maltoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Vengrijoje). Ypatingas dėmesys skirtas ES teisės dokumentų atitikčiai, priimant nacionalinių įstatymų nuostatas. Tyrimas parodė, kad ES įpareigojantys teisės aktai paspartina šalis nares prisiimti atsakomybę tobulinti teisinę bazę, sprendžiant smurto prieš moteris, vaikus ir jaunimą problemas. ES direktyvos dėl seksualinio priekabiavimo darbe arba prekybos žmonėmis paskatino šalis nares perkelti į nacionalinę teisę tokius nusikaltimus apibūdinančias normas ir reglamentuojančius mechanizmus. Tačiau šeiminiis smurtas šalių nacionalinėje teisėje interpretuojamas įvairiai.

38. 2008 metais Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu buvo atliktas mokslinis tyrimas „Smurto prieš moteris šeimoje analizė ir smurto šeimoje aukų būklės įvertinimas“. Tyrimo metu atlikta apklausa parodė, jog smurtą savo buvusioje šeimoje Lietuvoje yra patyrę 56 procentai išsiskyrusių ir kol kas naujos šeimos nesukūrusių moterų. Pastaraisiais metais Lietuvoje smurtą šeimoje nuolat patiria 15 procentų ištekėjusių moterų. Beveik du trečdaliai jų tą patį smurtinį elgesį patiria kiekvieną mėnesį ir dažniau.

39. 2005 m. įgyvendinant Lietuvos – Kanados policijos bendradarbiavimo projektą, buvo organizuoti seminarai „Vaikų mirčių tyrimo aspektai“, kuriuose dalyvavo 96 dalyviai. 2008 m. policijos departamento buvo organizuotas seminaras „Smurto prieš vaikus šeimoje prevencija ir pagalba vaikams“, kuriame buvo 40 dalyvių.

40. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 patvirtintų Bendrųjų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų 8.14 papunktį, savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos kaupia pranešimus apie smurtą patyrusius vaikus ir organizuoja jiems

pagalbą. Vaiko teisių apsaugos tarnybos duomenimis, 2007 m. buvo užfiksuoti 1778, 2006 m. - 1639, 2005 m. - 2311, 2004 m. – 2359 smurto prieš vaikus atvejai. 2007 m. fizinis smurtas sudarė didžiąją dalį (56 proc.) patirtų smurto atvejų. 38 proc. smurto atvejų sudarė psichologinis smurtas, 6 proc. – seksualinis smurtas. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad fiziniai sužalojimai yra aiškiausiai matomi ir lengviau identifikuojami, palyginti su psichologine ar seksualine prievarta ar seksualiniu komerciniu išnaudojimu. Pastarosioms smurto rūšims nustatyti ir įrodyti reikia kvalifikuoto specialisto kompetencijos, glaudaus tarpžinybinio bendradarbiavimo, o smurtą patyrusiems vaikams – kompleksinių paslaugų ir konfidencialumo.

41. Analizuojant duomenis apie smurto prieš vaikus pasiskirstymą tarp lyčių, matyti, kad berniukai smurtą patiria dažniau nei mergaitės. 2007 m. iš 1048 bendro smurto atvejų prieš berniukus 637 berniukai patyrė fizinį smurtą, 29 seksualinį smurtą, o psichologinį smurtą net 382 berniukai. Tuo tarpu iš 730 mergaičių, patyrusių smurtą, net 85 mergaitės patyrė seksualinį smurtą, 351 mergaitės fizinį smurtą ir 294 mergaitės psichologinį smurtą. Galima teigti, jog Lietuvoje daugiau fizinio smurto patiria berniukai, o seksualinio – mergaitės.

42. Analizuojant duomenis apie smurto prieš vaikus paplitimą Lietuvoje, matyti, kad smurto paplitimas mieste yra didesnis negu kaime – 732 smurto atvejai kaime (41 %) ir net 1046 smurto atvejai mieste (59 %). Lietuvoje smurtą patyrusiems vaikams pagalbą organizuoja savivaldybės. Su šeima dirbamas socialinis darbas, vaikui suteikiama psichologo, socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo konsultacija. Psichologo konsultacijos dažniausiai teikiamos mieste gyvenantiems vaikams, kadangi kaimo vietovėse šios pagalbos suteikti vaikui ir jo šeimai nėra galimybės.

43. Vaiko teisių apsaugos tarnybos duomenimis, smurtą patyrusiems vaikams ir jų šeimoms per 2007 m. pagalba organizuota 2627 kartus (2006 m. – 2404 kartus). Smurto prieš vaikus atveju dažniausiai buvo organizuojama kompleksinė (psichologinė, teisinė, socialinė, medicininė) specialistų pagalba – 590 kartų. 310 kartų ši pagalba teikta vaikams, 255 – vaikui ir šeimai kartu. Psichologo konsultacijos 2007 m. buvo suteiktos 487 atvejais.

44. Įgyvendinant *Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programą*, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 491 (Žin., 2005, Nr. 58 – 2021), kasmet skelbiami trumpalaikės ir ilgalaikės kompleksinės pagalbos vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimoms teikimo projektų konkursai. 2006 m. paremta 15 Lietuvos įstaigų. Įgyvendinus projektus, psichologinė, teisinė ir socialinė pagalba buvo suteikta daugiau nei 700 nukentėjusiųjų nuo smurto vaikų. 2007 m. 10 projektų vykdytojų pagalbą suteikė 513 nuo emocinio, fizinio ar seksualinio smurto nukentėjusių vaikų. Vienas projektas vidutiniškai pagalbą suteikė 51 vaikui. 2007 metais į organizacijas patekusių nukentėjusių nuo smurto mergaičių skaičius buvo didesnis negu berniukų (atitinkamai 55 proc. ir 45 proc.). Įgyvendinant programą, apie 1500 vaikų ir jų šeimoms narių suteikta nemokama socialinė, medicinos, teisinė ir psichologinė kompleksinė pagalba. 649 specialistai buvo apmokyti, kaip atpažinti įvairių formų smurtą, jo pobūdį, kokį pagalbos mechanizmą suteikti. Programoje taip pat dalyvavo Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ir teritorinės policijos įstaigos. UAB „BGI Consulting“, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliko Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005–2007 metų programos stebėseną (monitoringą).

45. Siekiant užtikrinti Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos tęstinumą, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 24 d. nutarimu Nr. 392 buvo patvirtinta Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa .

46. Atsižvelgdama į tai, kad Lietuvoje paplito nusikaltimų vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui atveju, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija inicijavo *Lietuvos Respublikos vaiko*

teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 47¹ straipsniu projekto parengimą, kuriam 2008 m. balandžio 24 d. buvo pritarta Vyriausybėje. Projekto tikslas – papildyti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą nuostata, draudžiančia asmenims, teistiems už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui, nepaisant to, kad yra išnykęs teistumas, dirbti darbą, nepriklausomai nuo darbo funkcijų, vaikų socialinėse, sveikatos priežiūros, sporto, švietimo įstaigose ir organizacijose, jeigu jis tiesiogiai (nuolat ar laikinai) susijęs su prižiūrimų vaikų auklėjimu ar jų saugumo užtikrinimu.

47. Nuo 2008 m. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ir teritorinės policijos įstaigos dalyvauja įgyvendinant Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programą. Vykdam šios programos įgyvendinimo 2008 metų priemones, buvo organizuotas prevencinių projektų „Saugūs ir sveiki mokykloje“ atrankos konkursas. Policijos departamentas atrinko ir finansavo 12 projektų, kuriuos įgyvendino teritorinės policijos įstaigos ir nevyriausybinių organizacijų.

48. Per 2008 metus teritorinės policijos įstaigos nustatė 490 vaikų (2007 m. – 748), kurie nukentėjo nuo savo tėvų (patėvių ar įtėvių), globėjų, artimų giminaičių, tai sudarė 13,2 proc. bendro 2008 m. nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų vaikų skaičiaus. 2008 m. policija ištyrė 14 nusikaltimų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 163 str. („Piktnaudžiavimas tėvų, globėjų ar rūpintojų arba kitų atsakingų už vaikus teisėmis ir pareigomis“), per 2007 m. buvo iširta 15 tokių nusikaltimų.

4 straipsnis

Lietuvos Respublikos Konstitucija numato dvi ypatingų situacijų rūšis - karo padėtį (išorės ginkluoto užpuolimo ar karinių operacijų atveju) ir nepaprastą padėtį (vidaus grėsmės visuomenės rimčiai ar konstitucinei santvarkai atveju). Abi minėtos ypatingų situacijų rūšys Lietuvoje nebuvo paskelbtos.

1. Konstitucijos 144 straipsnio 3 dalis numato, kad nepaprastą padėtį reguliuoja įstatymas. Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas buvo priimtas 2002 m. birželio 6 d. Šis įstatymas išsamiai reglamentuoja klausimus, susijusius su nepaprastosios padėties įvedimu (kokiais atvejais, kokie subjektai, kokiais veiksmais ir kokias žmogaus teises ir laisves gali apriboti, visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvedus nepaprastą padėtį). Įstatymo ketvirtasis skirsnis nustato naudojimosi teisėmis ir laisvėmis apribojimus bei kitas nepaprastąsias priemones, jų taikymo tvarką nepaprastosios padėties metu. Taip pat nurodytos teisės, kurias apriboti draudžiama. Įtvirtinta nuostata, kad nustatyti apribojimai negali prieštarauti Lietuvos Respublikos įsipareigojimams pagal tarptautinę teisę.

2. Kitas įstatymas, nustatantis žmogaus teisių apribojimus esant ypatingoms sąlygoms, - Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas, priimtas 2000 m. birželio 8 d. Šio įstatymo trečiasis skirsnis nustato, kada, kokie subjektai, kokiais veiksmais ir kokias žmogaus teises ir laisves gali apriboti. Remiantis šiuo įstatymu (8–15 straipsniais), gali būti ribojamos žmogaus teisės naudotis privataus gyvenimo neliečiamumu, žmogaus teisė naudotis būsto neliečiamumu, teisė reikšti savo įsitikinimus, ieškoti informacijos ir ją gauti ar skleisti, laisvė kilnotis, teisė vienytis į politines partijas, politines organizacijas, visuomenines organizacijas ar asociacijas, teisė rinktis į susirinkimus.

3. Pagal šį įstatymą galima apriboti tas žmogaus teises ir laisves, kurias, įvedus karo ar nepaprastą padėtį, laikinai apriboti leidžia Konstitucijos 145 straipsnis. Numatytos teisės ir laisvės, kurias suvaržyti draudžiama ypatingos padėties metu. Pagal šio įstatymo 12 straipsnį, įvedus karo padėtį, apribojama teisė atvykti į Lietuvos Respubliką, o pagal 13 straipsnį – apribojama teisė grįžti į Lietuvos Respubliką ar apsigyventi joje.

4. Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintos nuostatos atitinka Pakto 4 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14-15 straipsniuose įtvirtintas sąlygas, kada valstybė gali imtis priemonių, kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų pagal Paktą (suderinamumas su kitais tarptautinės teisės nustatytais įsipareigojimais ir nediskriminavimas dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ar socialinės kilmės).

6 straipsnis

1. Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama Valstybinės ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės 2003–2008 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. spalio 14 d. nutarimu Nr. 1273, vykdė visas priemones, kurios buvo numatytos Valstybinės ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės 2003–2008 metų programos įgyvendinimo priemonių plane. Pedagogams buvo organizuoti kvalifikacijos tobulinimo kursai, kuriuose nagrinėti lytiškumo ugdymo mokyklose, mokinių lytinės sveikatos, ŽIV ir su juo susijusių infekcijų profilaktikos klausimai. Programos priemonės įgyvendinamos bendradarbiaujant su Pedagogų profesinės raidos centru, Lietuvos vaikų ir jaunimo centru, Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centru, Lietuvos AIDS centru.

2. 2008 m. Švietimo ir mokslo ministerija skelbė konkursą „Mes prieš AIDS“, skirtą Pasaulinei AIDS dienai. Konkurso tikslai – ugdyti dorines nuostatas, atsakomybę už save ir savo artimą, atkreipti dėmesį į ŽIV/AIDS problemas Lietuvoje ir pasaulyje, išpėti bendraamžius dėl rizikingo elgesio padarinių, ugdyti toleranciją užsikrėtusiems ŽIV ir sergantiems AIDS asmenims. Tęstinis projektas – moksleivių piešinio, rašinio, kompiuterinio plakato ir fotografijos (vyksta nuo 1994 m.) bei socialinės reklamos ŽIV/AIDS tema konkursas „Mes prieš AIDS“ (vyksta nuo 1999 m.) 2007 m. vyko pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-1243 patvirtintus nuostatus. Šiais metais konkurse dalyvavo 755 moksleiviai.

3. Lietuvoje kasmet gimdo apie 2500 - 15 – 19 metų amžiaus moterų. Neplanuoti nėštumai 15 – 19 m. amžiaus grupėje sudaro 25 % (Lietuvos sveikatos informacijos centras, tik valstybinių įstaigų duomenys, 2006 m.). Per metus Lietuvoje atliekama apie 900 abortų jaunesnėms nei 20-ies metų amžiaus moterims. 13 % visų abortų atliekama 15 – 19 m. amžiaus grupėje (Lietuvos sveikatos informacijos centras, 2006 m.). Apie 24 % visų abortų sudaro pirmo nėštumo nutraukimas, 15 – 19 m. amžiaus grupėje jis sudaro 72 % (Lietuvos sveikatos informacijos centras, tik valstybinių įstaigų duomenys, 2006 m.).

Dirbtinių abortų skaičius

Metai	Dirbtinių abortų skaičius, iš viso	iš jų iki 15 m.	
		absoliutus skaičiais	palyginti su visais dirbtiniais abortais, proc.
2004 m.	10644	3	0,03
2005 m.	9972	8	0,08
2006 m. iš jų:	9536	6	0,06

kaimo gyventojoms	2332	1	0,01
2007 m. iš jų:	9596	7	0,1
kaimo gyventojoms	2294	3	0,1

Metai	Dirbtinių abortų skaičius, iš viso	15 – 17 m.	
		absoliučiais skaičiais	palyginti su visais dirbtiniais abortais, proc.
2004 m.	10644	905*	8,5*
2005 m.	9972	820*	8,2*
2006 m. iš jų:	9536	213	2,2
kaimo gyventojoms	2332	55	0,6
2007 m. iš jų:	9596	228	2,4
kaimo gyventojoms	2294	52	0,5

* - 15 – 19 m.

4. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 1000 vaisingo amžiaus (15–49 m.) moterų Lietuvoje per metus padaroma 10,7 (2006 m.), 10,9 (2007 m.) abortų. Kasmet vien penkiolikmetės ir jaunesnės motinos pagimdo nuo 60 iki 120 kūdikių, šešiolikmetės – apie 300, septyniolikmetės – apie 800 kūdikių.

5. Kasmet Lietuvoje registruojami 3–4 nauji ŽIV infekcija užsikrėtę 15-19 m. jaunuoliai ir situacija dėl vykdomos prevencinės veiklos išlieka stabili. Iš viso Lietuvoje 2009-01-01 registruoti 56 ŽIV infekcija užsikrėtę 15-19 m. amžiaus asmenys. Pagrindinis plitimo būdas – švirkščiamųjų narkotikų vartojimas. Šiuo būdu užsikrėtė 46 šios amžiaus grupės asmenys. Iš 56 ŽIV infekcija užsikrėtusiųjų – 11 moterų. Didesnė jų dalis (7) ŽIV užsikrėtė vartodamos švirkščiamuosius narkotikus, 3 – heteroseksualių lytinių santykių metu ir 1 užsikrėtimo kelias nežinomas.

6. Iš viso 2009-01-01 Lietuvoje registruota 218 ŽIV užsikrėtusių moterų ir jų pastaraisiais metais nuolat daugėja. Pagal užsikrėtimo būdą dauguma (118) ŽIV užsikrėtė vartodamos švirkščiamuosius narkotikus, 76 – heteroseksualių būdu. Ryškėja tendencija, kad vis daugiau moterų ŽIV užsikrečia heteroseksualių būdu.

7. 2007 m. Lietuvoje užregistruotas pirmas ŽIV infekcijos perdavimo iš motinos vaikui atvejis. Siekiant sumažinti ŽIV infekcijos plitimą perinataliniu būdu (iš motinos vaikui), visos nėščiosios dėl ŽIV infekcijos nėštumo metu tiriamos 2 kartus. Visoms ŽIV užsikrėtusioms moterims taikoma ŽIV infekcijos perdavimo iš motinos vaikui profilaktika. 2007 m. parengtos ir išleistos dvi mokomosios metodinės knygelės „ŽIV perdavimo iš motinos vaikui rekomendacijos“ (tir. 10000 egz.) ir „Vaikų žmogaus imunodeficito viruso infekcijos ypatumai“ (tir. 200 egz.). Sveikatos priežiūros specialistų kompetencijoms šioje srityje didinti Lietuvos AIDS centro specialistai organizuoja kursus „Daugiasektorė ŽIV valdymo sistema“, rengia gydytojams akušeriams ginekologams, šeimos

gydytojams, slaugytojams ir sveikatos administratoriams mokomuosius seminarus (konferencijas) apie perinatalinį ŽIV perdavimą, jo profilaktiką ir padarinius.

8. Lietuvos AIDS centro duomenimis, 1989–2008 m. nuo AIDS mirė 70 asmenų.

Pagrindinis ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės strateginis dokumentas nuo 1990 m. – Valstybinė ŽIV/AIDS profilaktikos ir kontrolės programa. 2008 m. buvo vykdoma Valstybinė ŽIV/AIDS prevencijos ir kontrolės 2003–2008 m. programa.

9. Pirmosios jaunimo švietimo apie ŽIV/AIDS programos, kuriomis remdamasi Švietimo ir mokslo ministerija integravo ŽIV/AIDS temas į bendruosius ugdymo dalykus, parengtos 1992–1993 m. Patvirtinta „Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa“. Ji įgyvendinama pagal autorių kolektyvo parengtą mokomąją metodinę priemonę „Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas“, todėl pagrindinę informaciją apie ŽIV moksleiviai gauna mokykloje.

10. Siekiant paslaugas padaryti prieinamesnes, organizuojamos įvairios patrauklios akcijos jaunimui „Pasitikrink nemokamai dėl ŽIV“, „Nebumbtelk“, „Ateik ir pasitikrink dėl LPI“, „Spalvota (ne) dovana“, „Saugok save ir savo partnerį“. Siekiant ugdyti ypač jaunų paauglių įgūdžius, kad sulaukę vėlyvesnės paauglystės jie sėkmingai taptų suaugusiaisiais, gautų pakankamai informacijos apie apsaugos nuo prievartos, smurto, ŽIV(AIDS), kitų lytiškai plintančių ligų, narkotikų, depresijos ir kitų jų gyvenimą galinčių sugriauti veiksnių, remiant Švedijos karalienės labdaros fondui ir Lietuvos AIDS centrui, įkurtas ir sėkmingai veikia paauglių mergaičių dienos centras „Pasaka“.

11. 2001 m. tarptautiniai Jungtinių Tautų Vaikų fondo ekspertai, atlikę vertinimą „Lietuvos jaunimo informuotumo apie ŽIV/AIDS galimybes ir kliūtyse“, teigiamai įvertino šalies laimėjimus, tarpžinybinį sveikatos, švietimo sektorių bendradarbiavimą ir neformaliojo ugdymo iniciatyvas.

7 straipsnis

Papildydama antrajame pranešime (CCPR/C/LTU/2003/2) pateiktą informaciją, Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją apie Pakto 7 straipsnyje įtvirtintų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.

1. Atsižvelgiant į šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso 41 straipsnyje įtvirtintą bausmės paskirtį, darytina išvada, jog bausme nesiekama daryti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumo. Baudžiamojo kodekso 54 straipsnio, numatančio bendruosius bausmės skyrimo pagrindus, 2 dalies 7 punkte nustatyta, kad skirdamas bausmę teismas atsižvelgia į atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes. Viena iš sunkinančių aplinkybių, numatytų Baudžiamojo kodekso 60 straipsnio 1 dalies 4 punkte, laikytina nusikalstamos veikos padarymas kankinant nukentėjusįjį asmenį ar tyčiojantis iš jo. Kankinimas ar kitoks žiaurus elgesys, kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis, yra numatytas Baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 6 punkte (tyčinis nužudymas), 135 straipsnio 2 dalies 6 punkte (sunkus sveikatos sutrikdymas) ir 138 straipsnio 2 dalies 6 punkte (nesunkus sveikatos sutrikdymas). Taip pat Baudžiamojo kodekso 140 straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą.

2. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau - Bausmių vykdymo kodeksas) 120 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka pataisos įstaigose gali būti panaudotos specialiosios priemonės: antrankiai, tramdomieji marškiniai ar surišimo priemonės, guminės lazdos, koviniai imtynių veiksmai, dujos, vandensvaidžiai, tarnybiniai šunys, šarvuočiai ir kita technika. To paties straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad apie specialiųjų priemonių panaudojimo atvejį, jei dėl to sutrikdyta asmens sveikata, nedelsiant pranešama prokurorui ir atliekamas tarnybinis tyrimas.

3. Bausmių vykdymo kodekso 123 ir 124 straipsniai reglamentuoja vandensvaidžių, specialiosios paskirties dujų, šarvuočių, technikos ir šaunamųjų ginklų panaudojimo pataisos įstaigose pagrindus ir tvarką. Šiuose straipsniuose taip pat nustatyta, kad apie nurodytųjų priemonių panaudojimą pataisos įstaigose nedelsiant pranešama prokurorui, kuris gali nurodyti atlikti tarnybinį patikrinimą.

4. Bausmių vykdymo kodekso 183 straipsnyje nustatyta bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų apskundimo tvarka. Šio straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmai ir sprendimai gali būti skundžiami Seimo skiriamiems kontrolieriams arba kitoms valstybės institucijoms (tarp jų ir teismams).

5. Kalbant apie Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 straipsnio įgyvendinimo priemones, pažymėtina, kad Įstatymo 130 straipsnio 2 dalis numato imperatyvią nuostatą, įtvirtinančią draudimą išsiųsti užsienietį iš Lietuvos Respublikos arba grąžinti į valstybę, jeigu yra rimtas pagrindas manyti, kad joje užsienietis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniškai elgiamasi arba žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas. Įstatymas nenumato jokių išimčių, leidžiančių nukrypti nuo šios nuostatos, todėl Lietuva yra visiškai įgyvendinusi Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių pakto 7 straipsnį.

6. Teismai, prokuratūra ir Seimo kontrolierių įstaiga yra nepriklausomos institucijos Lietuvos Respublikoje, todėl ir dabar yra pakankamai galimybių, kad įkalinimo įstaigų pareigūnų neteisėtos jėgos panaudojimo atvejus tirtų ir priimtų sprendimus nepriklausomos institucijos.

7. Policijos pareigūno neteisėtas fizinės prievartos panaudojimas, vykdant tarnybines pareigas, yra tyčinė nusikalstama veika, kaip nurodyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 straipsnio 1 dalyje. Kalbant apie policijos pareigūnų netinkamą, neteisėtą ar nusikalstamą elgesį su areštuotaisiais, Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytas policijos veiksmų tyrimo mechanizmas užtikrina, kad neteisėtų ar galbūt nusikalstamų policijos veiksmų tyrimas būtų atliktas objektyviai, nešališkai ir visapusiškai, nes numato įvairaus lygio apskundimo procedūras.

8. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos įstatymais, policija pati atlieka policijos pareigūnų veiksmų tyrimą, kai tiesiogiai gauna skundus dėl netinkamo policijos pareigūnų elgesio ar pati nustato tokius faktus. Tokiais atvejais atliekami tarnybiniai patikrinimai, o nustačius nusikalstamų veikų požymių – ir ikiteisminiai tyrimai

9. Iki 2009 m. lapkričio mėn. policijos atliekamus tarnybinius patikrinimus Vidaus reikalų ministerijos vadovybės pavedimu kontroliavo Vidaus reikalų ministerijos Generalinio inspektoriaus skyrius, dabar – minėtos ministerijos Personalo departamentas. Šis skyrius nagrinėjo pareiškimus ir skundus dėl atliktų tarnybinių patikrinimų, ministerijos vadovybės pavedimu vertino atliktų tarnybinių patikrinimų išvadų objektyvumą ir teisingumą ar ministro pavedimu pats atliko tarnybinius patikrinimus dėl pareigūnų veiklos teisėtumo.

10. 2006 m. Vidaus reikalų ministerijos Generalinio inspektoriaus skyrius gavo ir ištyrė 28 skundus ir pareiškimus dėl policijos pareigūnų veiksmų ir įvertino 41 policijos įstaigų atlikto tarnybinio patikrinimo išvados objektyvumą ir teisingumą, 2007 m. – 10 skundų ir pareiškimų dėl policijos pareigūnų veiksmų ir 52 policijos įstaigų atliktų tarnybinių patikrinimų išvadų objektyvumą ir teisingumą.

11. Lietuvos įstatymai numato galimybę apskusti policijos pareigūnų veiksmus tam tikroms nepriklausomoms valstybės institucijoms. Asmenys dėl netinkamo policijos įstaigų ar policijos pareigūnų elgesio gali kreiptis ir į šias institucijas: 1) prokuratūrą, 2) Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, 3) lygių galimybių kontrolierių ir į 4) administracinius teismus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 169 straipsnyje nustatyta, kad gavęs skundą, pareiškimą ar pranešimą

apie padarytą nusikalstamą veiką arba pats nustatęs nusikalstamos veikos požymius, prokuroras tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą. Pradėjęs ikiteisminį tyrimą, prokuroras arba pats atlieka visus reikalingus ikiteisminio tyrimo veiksmus, arba tai padaryti paveda ikiteisminio tyrimo įstaigai. BPK 170 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tais atvejais, kai ikiteisminį tyrimą ar atskirus jo veiksmus atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras privalo kontroliuoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas. Minėto straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad prokuroras duoda ikiteisminio tyrimo pareigūnams privalomus nurodymus, panaikina neteisėtus ar nepagrįstus jų nutarimus. Prokuroro proceso veiksmus ir nutarimus galima apskųsti aukštesniajam prokurorui. Jeigu aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo nutarimas gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius skiria Lietuvos Respublikos Seimas. Jie tiria skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitaip pažeidžiamų žmogaus teisių ir laisvių viešojo administravimo srityje, tarp jų ir skundus dėl policijos pareigūnų veiksmų, pažeidžiančių žmogaus teises ir laisves. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriai turi teisę perduoti tyrimo medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, kai aptinkama nusikalstamos veikos požymių; kreiptis į teismą dėl kaltų piktnaudžiavimu ar biurokratizmu pareigūnų atleidimo iš einamų pareigų; siūlyti įstaigai skirti nusižengusiems pareigūnams tarnybines nuobaudas. Lygių galimybių kontrolierius skiria Lietuvos Respublikos Seimas. Jis tiria skundus dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos ir priekabiavimo dėl lyties, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Teisę pateikti lygių galimybių kontrolieriui skundą turi kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo. Atlikdamas ar atlikęs tyrimą, lygių galimybių kontrolierius gali priimti sprendimą perduoti tyrimo medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, jeigu nustatoma nusikalstamos veikos požymių, nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas. Administraciniai teismai įgalioti spręsti bylas dėl valstybinio administravimo subjektų (valstybės institucijų ar įstaigų, jų pareigūnų ar valstybės tarnautojų, atliekančių viešąjį administravimą) priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus; bylas dėl nutarimo administracinio teisės pažeidimo byloje apskundimo.

12. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prokuratūra yra valstybės institucija, atliekanti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame Įstatyme ar kituose įstatymuose nustatytas funkcijas. Minėto straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prokuratūra organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, atlieka ikiteisminį tyrimą ar atskirus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese, palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, kontroliuoja nuosprendžių pateikimą vykdyti ir jų vykdymą, koordinuoja ikiteisminio tyrimo įstaigų veiksmus tiriant nusikalstamas veikas, gina viešąjį interesą, pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pareiškimus ir skundus, atlieka kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

13. Valstybės saugumo departamentas, vykdydamas kovos su terorizmu funkcijas bei pagal kompetenciją įgyvendindamas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1373 (2001) nuostatas, savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymu, Baudžiamojo proceso kodeksu, kitais teisės aktais. Pažymėtina, jog 2004 – 2008 m. įtariant terorizmu buvo sulaikyti 2 asmenys. Šiuo metu dėl šių asmenų vyksta ikiteisminis tyrimas.

14. Pagal Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Valstybės saugumo departamentas teikia išvadas Migracijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos, ar į Lietuvos Respubliką atvykstantys arba joje esantys užsieniečiai nekelia grėsmės valstybės saugumui. Sprendimą dėl asmens išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos, užtikrinant, kad asmuo nebūtų išsiųstas į valstybes, kur jam grėstų kankinimas, nežmoniškas ar žeminantis jo orumą elgesys, priima teismas.

15. 2008 m. gegužės 28 d. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos organizavo tarptautinę konferenciją „Vystymosi tendencijos ombudsmeno darbe“. Konferencijoje vienas iš klausimų buvo

„Uždarų institucijų priežiūra: problemos ir perspektyvos“. Pagal užsienio šalių patirtį šioje srityje buvo aptariamasi galimybės ir poreikis Lietuvoje sukurti nepriklausomą uždarų institucijų priežiūros instituciją.

8 straipsnis

Papildydama antrajame pranešime pateiktą informaciją apie Pakto 8 straipsnio nuostatų įgyvendinimą (CCPR/C/LTU/2003/2), Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją.

1. Įprastine žodžio prasme “vergovės” Lietuvos Respublikoje nėra. Tačiau Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, egzistuoja prekybos žmonėmis, ypač moterimis, problema, taip pat pasitaiko nelegalių imigrantų gabenimo atvejų.

2. Viena svarbiausių Vyriausybės veiklos kryptių teisinės sistemos reformos, teisėtvarkos ir vidaus politikos srityje – įgyvendinti radikalias nusikalstamumo (ypač tarptautinio organizuoto) prevencijos bei kontrolės priemones: kompleksiskai šalinti šių reiškinių priežastis, modernizuoti ir stiprinti teisėsaugos ir kitų valstybės institucijų sistemą, remti nevyriausybinį organizacijų veiklą, ardyti nusikalstamų struktūrų, kurios verčiasi prekyba žmonėmis ir prostitucijos organizavimu, vaikų prievartos ir komercinio išnaudojimo organizavimo tinklus.

3. Vyriausybė siekia sutelkti teisėsaugos, kitų valstybės institucijų ir nevyriausybinį organizacijų pastangas įgyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymų, tarptautinių sutarčių, susijusių su prekyba žmonėmis, nuostatas. Taip pat Lietuva aktyviai prisideda prie tarptautinio ir regioninio bendradarbiavimo kovojant su prekyba žmonėmis. Aktyviai dalyvaujama Baltijos jūros valstybių tarybos darbo grupės prieš prekybą žmonėmis, taip pat Europos policijos biuro (Europolo) darbo grupės prieš prekybą žmonėmis ir Baltijos jūros regiono valstybių kovos su organizuotu nusikalstamumu darbo grupės Operatyvinės ekspertų grupės kovai su prekyba žmonėmis veikloje. Iki 2006 m. birželio mėn. veikė Šiaurės ir Baltijos šalių aukšto politinio lygio specialios paskirties darbo grupė kovai su prekyba žmonėmis. Šios grupės veikloje taip pat aktyviai dalyvauta. Be to, Lietuvos policijos atstovo vadovaujama tarptautinė darbo grupė parengė Europos policijos kolegijos (CEPOL) Prekybos žmonėmis mokymo programą.

4. Lietuvos Respublikos teisės aktai atitinka tarptautinių teisės aktų, t. y. Jungtinių Tautų, ES, Europos Tarybos ir kitų tarptautinių institucijų, nustatytus prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos reikalavimus. Be to, siekdama stiprinti prekybos žmonėmis aukų socialinės paramos sistemą ir tarptautines pastangas kovoti su prekyba žmonėmis, 2008 m. Vasario mėn. Lietuvos Respublika pasirašė 2005 m. Europos Tarybos konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. Pažymėtina, kad kasmet Jungtinių Amerikos Valstijų Valstybės departamentas pagal 2000 m. prievartos ir prekybos žmonėmis aukų apsaugos įstatymą pasauliniu mastu vertina užsienio valstybių vyriausybių kovos su prekyba žmonėmis pastangas ir Lietuva jau penktus metus iš eilės patenka į valstybių, kurios ypač stengiasi kovoti su prekyba žmonėmis, grupę.

5. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatytos prekybos žmonėmis (147 straipsnis) ir vaiko pirkimo arba pardavimo (157 straipsnis) nusikaltimų sudėtys ir griežtos sankcijos: už prekybą žmonėmis – iki 12 metų, už vaiko pirkimą arba pardavimą – iki 15 metų laisvės atėmimas. Nustatyta ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už minėtus nusikaltimus (Baudžiamojo kodekso 24, 25, 26 straipsniai, sudarantys bendrininkavimo institutą). Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė ar padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Tai labai svarbu, kai traukti baudžiamojon atsakomybėn tenka ne tik juridinį asmenį, bet ir modelių, įdarbinimo ar turistinių agentūrų vadovus, kurie įtariami bendrininkavę vykdant prekybą žmonėmis. Pagal tarptautinių ir ES teisės aktų nuostatas, ginančias asmenis nuo

vergovės, prekybos žmonėmis ir kitokio ekonominio išnaudojimo, 2005 m. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas papildytas nauju straipsniu – nustatyta baudžiamoji atsakomybė už išnaudojimą priverstiniam darbui (147¹ straipsnis).

Statistiniai duomenys apie nusikaltimų, užregistruotų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnį Prekyba žmonėmis, tyrimą

Metai	Pradėti ikiteisminiai tyrimai	Į teismą perduotos bylos	Teisme išnagrinėtos bylos	Įtariamieji	Nukentėjusieji	Nuteistieji
2004	22	13	4	25	23	14
2005	32	18	7	21	25	15
2006	26	21	7	19	27	10
2007	15	4	3	6	9	1
2008	18	10	5	22	25	13

6. Lietuvos Respublikos Vyriausybė prekybos žmonėmis problemai skiria daug dėmesio. Siekiant toliau dirbti darbus, pradėtus įgyvendinant Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programą, nuo 2005 m. buvo vykdoma Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558.

7. Pagal minėtą programą Lietuvoje sukurta teisėsaugos institucijų, kovojančių su prekyba žmonėmis, sistema: 2006 m. Lietuvos kriminalinės policijos biure įsteigtas specializuotas prekybos žmonėmis tyrimo skyrius; generalinio prokuroro įsakymu paskirti 32 specializuoti generalinės, apygardų ir kai kurių apylinkių prokuratūrų prokurorai nusikalstamų veikų dėl prekybos žmonėmis tyrimui koordinuoti, organizuoti ir vadovauti. Stiprinant šią sistemą, 2007 m. 10 aukštesnės pakopos policijos komisariatų įsteigta 10 pareigybių kovos su prekyba žmonėmis funkcijai atlikti. Taip darbas prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais buvo decentralizuotas ir geriau koordinuotas. Vidaus reikalų ministerija, atsižvelgdama į tai, kad vyriausiuosiuose policijos komisariatuose yra paskirta po policijos pareigūną, atliekantį tik kovos su prekyba žmonėmis funkcijas. Tuo siekdamą suaktyvinti prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės sprendimą vietos (savivaldybių, apskričių) lygmeniu, 2008 m. inicijavo vietos koordinacinių darbo grupių steigimą.

8. Stiprinami įvairių sričių specialistų gebėjimai dirbti su asmenimis, nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis. 2005 m. organizuoti kvalifikacijos tobulinimo kursai pagal parengtą mokymo programą „Darbo su prekybos žmonėmis aukomis ypatumai ir pagalbos būdai“. Šių kursų tikslas – supažindinti socialinius darbuotojus, socialinius pedagogus, policijos pareigūnus ir kitus socialinius partnerius su prekybos žmonėmis samprata, šio reiškimo raida ir paplitimu, pagalbos būdais. Atnaujinta ir pakartotinai išleista Tarptautinės migracijos organizacijos (toliau - TMO) kartu su Vilniaus universitetu parengta metodinė medžiaga socialiniams darbuotojams „Prekyba moterimis: problemos, prevencija, pagalba aukoms“. 2006 m. policijos pareigūnams organizuotas mokymas (seminarai) „Prekybos žmonėmis tyrimo specifika“ ir valstybės sienos apsaugos pareigūnams – „Prekyba žmonėmis ir prostitucijos prevencija ir kontrolė“. 2007 m. organizuotas mokymas Vilniaus pedagoginio universiteto Sveikatos ugdymo katedroje. Čia skaityti pranešimai apie darbo su prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukomis ypatumus. 2009 m. policijoje pradėtas įgyvendinti projektas „Nacionalinės integruotos informacinės sistemos (NIIS), skirtos kovai su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, susijusiu su prekyba žmonėmis, sukūrimas“, kuriuo sudaromos sąlygos keistis duomenimis su nacionaliniais Interpolo ir Europolo padaliniais ir kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (projektas finansuojamas iš Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos paramos fondų lėšų).

9. 2006 m. TMO kartu su Generaline prokuratūra parengė ir išleido apžvalgą „Prekybos žmonėmis ir teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje“. Remiantis šia apžvalga, 2007 m. kovo 29–30 d., balandžio 19–20 d. ir balandžio 26–27 d. Generalinėje prokuratūroje mišrioms teisėsaugos atstovų grupėms (prokurorams, policijos tyrėjams, Valstybės sienos apsaugos tarnybos operatyviniams darbuotojams, teisėjams) buvo surengti seminarai prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo tema. 2007 m. TMO Vilniaus biuras kartu su Generaline prokuratūra parengė ir išleido metodinę priemonę „Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika“. Leidinys skirtas ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams, tiriantiems nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis.

10. 2008 m. Tryre (Vokietija) organizuotuose mokymuose apie prekybą žmonėmis teisėsaugos institucijų pareigūnams, prokurorams ir teisėjams dalyvavo 2 teisėjai iš Lietuvos. 2008 lapkričio 17-20 d. Generalinės prokuratūros ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie VRM pareigūnai dalyvavo CEPOL kursuose Briuselyje. 2008 m. gegužės mėn. policijos ir Generalinės prokuratūros pareigūnai dalyvavo Eurojust organizuotame seminare apie prekybą žmonėmis Slovėnijoje.

11. Vilniuje 2005 m. balandžio 26 d. surengtas tarptautinis seminaras „Prekybos žmonėmis prevencija Lietuvoje: problemos ir sprendimo būdai“. 2006 m. gruodžio 14–15 d. Vilniuje organizuota tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Tarptautinis bendradarbiavimas kovojant su prekyba žmonėmis“. 2007 m. spalio 25–26 d. surengta Vilniaus konferencija „Prekybos žmonėmis prevencija: iššūkiai ir sprendimai“, kurią bendrai organizavo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija ir Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuras. Konferencijoje nagrinėti prekybos žmonėmis paklausos mažinimo klausimai, analizuotas verslo, žiniasklaidos ir švietimo vaidmuo užkertant kelią prekybai žmonėmis, pristatyta pirmoji nepriklausoma prekybos žmonėmis padėties Lietuvoje ataskaita. 2008 m. gegužės mėn. Druskininkuose organizuotas tarptautinis seminaras-diskusija „Ryšys tarp prostitucijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams“, kuriame dalyvavo Lietuvos kriminalinės policijos biuro ir aukštesnės pakopos policijos komisariatų pareigūnai. 2008 m. lapkričio 6 d. buvo organizuotas mokomasis seminaras visuomenės informavimo priemonių atstovams, kuriuo buvo siekiama užmegzti konstruktyvų dialogą su žiniasklaida, informuoti ją apie prekybos žmonėmis būdus, keliamus pavojus. Taip pat apie tai, kokią įtaką žiniasklaida daro (gali padaryti) nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis. 2008 m. gruodžio 3 d. VRM organizavo konferenciją „Valstybės institucijų ir nevalstybinių organizacijų bendradarbiavimas kovojant su prekyba žmonėmis“, kurioje dalyvavo įvairių valstybės institucijų (įskaitant teisėsaugos institucijų), nevalstybinių organizacijų, veikiančių prekybos žmonėmis prevencijos srityje, užsienio atstovybių Lietuvoje atstovai, svečiai ir pranešėjai iš Jungtinės Karalystės, Latvijos ir Estijos.

12. Didelis dėmesys skiriamas aukų identifikavimo sistemai, tobulinamas duomenų apie nukentėjusius nuo prekybos žmonėmis asmenis rinkimas. Valstybės institucijų, nevalstybinių ir tarptautinių organizacijų bendro darbo pastangomis sukurta prekybos žmonėmis aukų identifikavimo ir skaičiavimo sistema. Ją sudaro: 1) Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD) duomenys apie nukentėjusiuosius nuo nusikalstamų veikų, užregistruotų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnį „Prekyba žmonėmis“; 2) TMO Vilniaus biuro depersonalizuotos duomenų bazės duomenys apie prekybos žmonėmis aukas. Šioje duomenų bazėje prekybos žmonėmis auka identifikuojama pagal Jungtinių Tautų Organizacijos protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja 3 straipsnį, nepriklausomai nuo aukos dalyvavimo ikiteisminiame tyrime. Duomenų bazė leidžia nevyriausybiniams organizacijoms keistis turima informacija apie prekybos žmonėmis aukas. Statistine ir analitine medžiaga, atnaujinama kas pusę metų, gali naudotis ir valstybės institucijos. Minėtoje duomenų bazėje kaupiami ne tik kiekybiniai duomenys apie prekybos žmonėmis aukų amžių, išsilavinimą, išvežimo valstybę ir panašiai, bet ir kokybiniai duomenys, nurodantys būdus, kuriais aukos verbuotos, taip pat pagalbą, kurią prekybos žmonėmis aukoms suteikė nevyriausybinių

organizacijos, ir panašiai; 3) Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys apie prostitucijos, potencialias ir esamas prekybos žmonėmis aukas, kurioms, vykdant NVO socialinės integracijos ir grąžinimo į visuomenę projektus, buvo suteikta valstybės finansuojama socialinė, teisinė, medicinos ir kita pagalba.

Minėti duomenys pateikiami šioje lentelėje:

	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistika (duomenys apie asmenis, ikiteisminio tyrimo pripažintus nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnį „Prekyba žmonėmis“)	25	27	11	25
Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro depersonalizuota duomenų bazė (duomenys apie nukentėjusiuosius nuo prekybos žmonėmis)	135	110	56	86
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys apie esamus ir potencialius nukentėjusiuosius nuo prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos ir nevyriausybinių organizacijų jiems suteiktą pagalbą	287	402	438	621

13. Sprendžiant aukų identifikavimo ir skaičiavimo problemą, tarpžinybinė darbo grupė, skirta Programos įgyvendinimui koordinuoti, kartu su NVO ir TMO Vilniaus biuru parengė Metodines rekomendacijas dėl nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis identifikavimo. Lietuvos Respublikos institucijų, nevalstybinių ir tarptautinių organizacijų, Lietuvos Respublikos konsulinių įstaigų ir diplomatinė atstovybių duomenimis, žinomų prekybos žmonėmis aukų nuo 2002 m. (800–1000 aukų) iki 2008 m. (50–70 aukų) kasmet mažėja.

14. Aktyviai vykdoma prekybos žmonėmis prevencija. Kasmet organizuojamos informacinės kovos su prekyba žmonėmis kampanijos, dauguma jų skiriama vaikų auditorijai. 2007 m. buvo sukurtas informacinis vaizdo klipas, rodytas per Lietuvos nacionalinę televiziją, taip pat garso klipas, 40 kartų transliuotas per labiausiai jaunimo klausomą radijo stotį. Specialios informacinės akcijos organizuojamos naktiniuose klubuose. Transporto stotelėse, specialiuose stenduose ir laikraščiuose skelbti plakatai su šūkiu „Atskirk gyvenimą nuo iliuzijos. Netapk preke“. Visoms Lietuvos mokykloms išdalyta informacinė medžiaga – 10 000 plakatų, tiek pat kalendorių, 4000 tušinukų, 60 000 atvirukų, 40 000 lipdukų ir kitų priemonių, informuojančių apie prekybos žmonėmis keliamą grėsmę, ir pagalbos, patekus į prekeivių rankas, šaltinius. Be to, apie 10 000 mokinių nemokamai parodytas vaidybinis filmas „Lilija amžinai“, sukurtas pagal tikrą parduotos merginos istoriją.

15. 2008 m. informacinės kampanijos metu įrengta 16 plakatų prekybos žmonėmis prevencijos tema viešojo transporto stotelėse ir miestų gatvėse, parengtas ir 90 Lietuvos mokyklų internetinių tinklalapių paskelbtas informacinis pranešimas apie prekybos žmonėmis keliamas grėsmes, verbavimo būdus ir kt. Buvo sukurtas 15 sekundžių trukmės informacinis garso klipas prekybos žmonėmis tema. Jis buvo transliuojamas 40 kartų per vieną iš populiariausių (tyrimų duomenimis) jaunimo radijo stočių. Pažymėtina, kad 2008 m. informacinė kampanija parengta bendradarbiaujant su nevyriausybine organizacija „Dingusių žmonių šeimų paramos centras“. 2005 m. buvo sukurta interneto svetainė apie prekybą žmonėmis (www.darbaz.lt), kurioje jaunimui prieinama forma pateikiama bendra informacija apie prekybą žmonėmis ir galimas grėsmes šioje srityje.

16. Remiantis Baudžiamojo kodekso 157 straipsniu „Vaiko pirkimas arba pardavimas“ (nauja straipsnio redakcija nuo 2005 m. birželio 30 d.), 2008 m. buvo pradėta 18 ikiteisminių tyrimų (2007

m.-17, 2006 m. – 3, 2005 m. – 0). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius įgyvendina Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo (2000 m. gegužės 25 d. redakcija) numatytas pareigas:

- kontroliuoja, kaip yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo ratifikuotų konvencijų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtą interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje;
- prižiūri ir kontroliuoja institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtą interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai;
- siūlo Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti Lietuvos Respublikoje įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtą interesų apsaugą .

17. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104 patvirtino naują Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programą.

18. 2007 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierius atliko situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimą.

Atliekant tyrimą, siekiant objektyviai įvertinti nepilnamečių prostitucijos ir išnaudojimo prekybos žmonėmis (nepilnamečių) reiškinio paplitimą, buvo kreiptasi į valstybės, savivaldybių bei nevyriausybinės organizacijas su prašymu nurodyti žinomus nukentėjusių nuo priverstinės prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių), nepilnamečių prostitucijos atvejus. Taip pat buvo renkama informacija, iš kokių šaltinių pasiekė informacija apie minėtus asmenis, kiek asmenų kreipėsi patys dėl pagalbos sau ir savo artimiesiems ir kokia pagalba buvo suteikta ar teikiama konkrečiai kiekvienu atveju. Tyrimo tikslais vertinta ir informacija, ar vykdomi (ir kokie vykdyti 2002 - 2005 metais) šiose srityse prevenciniai projektai nepilnamečiams, kiek lėšų savivaldybės skyrė 2006 metams prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programai įgyvendinti, taip pat kokios įstaigos teikia socialinę paramą nukentėjusiems (ypač vaikams ir moterims) nuo prekybos žmonėmis, priverstinės prostitucijos aukoms, rūpinasi jų apsauga ir grąžinimu į visuomenę. Apibendrinimas ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymai dėl apibendrinime išdėstytų problemų sprendimo buvo pateikti Lietuvos Respublikos Seimui, Vyriausybei, švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos ir darbo ministrams bei savivaldybių merams, o jų pagrindu gauta informacija apie siūlymų įgyvendinimo galimybes.

19. Lietuvos Respublikos Seimui buvo siūloma: 1. Atnaujinti diskusijas dėl vaiko amžiaus, nuo kurio jis gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti, ir atitinkamų teisės aktų projektų svarstymą bei priimti galutinius sprendimus (atmesti/priimti pateiktus projektus dėl atitinkamų Baudžiamojo kodekso nuostatų pakeitimo). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, amžiaus riba, nuo kurios nepilnamečiai gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti, ir amžiaus riba asmenų, už kurių tvirkinimą taikoma baudžiamoji atsakomybė, turi būti padidinta iki 16 metų arba bent iki 15 metų. 2. Įvertinti poreikį reglamentuoti nepilnamečių buvimą viešose vietose tamsiu paros metu. 3. Numatyti griežtesnę atsakomybę už vaikų nepriežiūrą tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams.

20. 2010 m. gegužės 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas organizavo diskusijas dėl Baudžiamojo kodekso pataisų, kuriose būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė pilnamečiams asmenims, santykiavusiems ar kitaip tenkinusiems lytinę aistrą su jaunesniu negu 16 metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio išprievartavimo ar prievartos lytiškai santykiauti požymių bei pataisų, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio (ne mažamečio, kaip yra šiuo metu) asmens tvirkinimą. Taip pat Lietuvos Respublikos Seime įregistruotas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektas, kuriuo siekiama reglamentuoti vaikų buvimą viešose vietose be suaugusiųjų priežiūros tamsiu paros metu.

21. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, darbo grupė yra parengusi Administracinių teisės pažeidimų kodekso projektą, kuris turėjo būti pradėtas svarstyti Lietuvos

Respublikos Seimo IX (rudens) sesijoje. Kodekse turėtų būti: naujai išdėstyta administracinė atsakomybė tėvams ir kitiems vaiko teisėtiems atstovams už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams; išplėstos administracinių nuobaudų rūšys, numatytos alternatyvios administracinės nuobaudos tėvams ir kitiems vaiko teisėtiems atstovams už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams.

22. Generalinei prokuratūrai buvo siūloma analizuoti prekybos žmonėmis bylas ir nustatyti nepakankamo jų išaiškinimo priežastis, atsižvelgiant į tai, jog prekybos žmonėmis mastas Lietuvoje auga, tačiau nusikalstamų veikų išaiškinimas yra nepakankamas. Tuo tarpu Generalinė prokuratūra išanalizavo ikiteisminio tyrimo bylas dėl prekybos žmonėmis ir parengė „Prekybos žmonėmis ikiteisminio tyrimo praktikos už 2005-2006 metus apibendrinimą“ (toliau – Apibendrinimas), kuriame aptarė atliekamų tyrimų praktikos trūkumus bei pateikė siūlymus.

23. TMO kartu su Generaline prokuratūra 2006 metais parengė ir išleido apžvalgą „Prekybos žmonėmis ir teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje“. TMO Vilniaus skyrius kartu su Generaline prokuratūra 2007 metais parengė ir išleido metodinę priemonę „Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodiką“.

24. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai, Lietuvos radijo ir televizijos komisijai bei Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai buvo siūloma: 1. Atkreipti dėmesį į tai, kad nepilnamečiams televizija daro neigiamą įtaką, netinkamu metu rodydama laidas ir filmus su sekso ir smurto scenomis. Nesusiformavęs nepilnamečių mąstymas priima matomą informaciją tiesiogiai ir tai skatina juos elgtis taip, kaip elgiasi rodomų laidų ir filmų veikėjai. 2. Imtis priemonių dėl vaikų pornografinių ir erotinių nuotraukų leidiniuose ir internete griežtesnės ir efektyvesnės kontrolės.

25. Parengtame Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo projekte įtvirtinti papildomi kriterijai viešajai informacijai, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi. Manoma, kad priėmus šį įstatymo projektą bus iš dalies išspręstos Apibendrinime nurodytos problemos, susijusios su neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos griežtesniu ribojimu visuomenės informavimo priemonėse.

26. Nuo 2006 m. rugsėjo mėnesio įsigaliojusiame naujos redakcijos Visuomenės informavimo įstatyme numatyta keletas naujų funkcijų žurnalistų etikos inspektoriui: priskirti spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms (iki tol šią funkciją atliko Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija); atlikti viešosios informacijos stebėseną visuomenės informavimo priemonėse, išskyrus radijo ir televizijos programose. Taip pat pagal 2007 m. liepos mėnesio susitarimą Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba tiesiogiai bendradarbiauja su projekto „Saugesnis internetas“ vykdytojais ir pagal jų pateiktus duomenis teikia medžiagą ekspertams dėl neteisėto ir (ar) žalingo turinio informacijos paskelbimo internete.

27. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje 2007 metais buvo atlikta vyrams, moterims ir vaikams (paaugliams) skirtų žurnalų turinio stebėseną ir lyginamoji analizė (tyrimo apimtis ir objektas - 2007 metų I-ojo pusmečio žurnalų numerių turinys). Vertinant žurnalų, skirtų vaikams ir paaugliams, turinį, padaryta išvada, kad žurnalų leidėjai, leisdami po keletą žurnalų, turi geras manipuliavimo informacija, jos multiplikavimo ir turinio vienodinimo galimybes. Į vaikus ir paauglius orientuota žiniasklaida nėra kitokia ar išsiskirianti, ir čia žiniasklaidos misija - informuoti – yra įgavusi kitą savybę. Jauniesiems skaitovams pateikiamos tikslingos, atrinktos naujienos, propaguojamas suaugusiųjų gyvenimo būdas, vertybės, elgsena, stereotipai. Lietuvos radijo ir televizijos komisija nuolat vykdo transliuojamų programų stebėseną nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios

informacijos poveikio įstatymo laikymosi aspektu bei, nustačiusi pažeidimus, taiko įstatymų nustatytą atsakomybę.

28. Lietuvos Respublikos Vyriausybei buvo siūloma: 1. Svarstyti galimybę įkurti nacionalinį pagalbos ir reabilitacijos centrą seksualinę prievartą patyrusiems nepilnamečiams, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukoms (nepilnamečiams), atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje nepakankamai sukonzentruotas ir koordinuotas nepilnamečių paieškos organizavimo, aukų parvežimo iš užsienio, būtinos kompleksinės pagalbos suteikimo bei duomenų apie nukentėjusius nepilnamečius kaupimo ir analizavimo procesas. 2. Skatinti valstybės ir savivaldybių įstaigas ir nevyriausybinės organizacijas rengti ir įgyvendinti prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinius ir aukų socialinės pagalbos ir reintegracijos į visuomenę projektus.

29. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įgyvendindama Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programos atitinkamas priemones, 2006 metais atliko tyrimą „Nepilnamečių, tapusių prekybos žmonėmis aukomis, situacijos Lietuvoje analizė ir reabilitacijos programos, skirtos nepilnamečiams, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, metmenys“. Tyrimo metu surinkta medžiaga ir ekspertų išsakyta nuomonė leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje sukurtas nevyriausybinis organizacijų tinklas, pajėgus realizuoti nukentėjusių nepilnamečių interesų gynybą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 2002 metų finansuoja (skelbdama konkursus) valstybės ir savivaldybių įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų projektus, skirtus socialinei pagalbai prekybos žmonėmis aukoms, jų reintegracijai į visuomenę, prevenciniam ir švietėjiškam darbui.

30. Teisingumo ministerijai buvo siūloma: 1. Nusikaltimus „Svetimo mažamečio vaiko pagrobimas“ (Baudžiamojo kodekso 156 straipsnio 1 dalis - iki 8 metų laisvės atėmimo bausmė); „Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos“ (Baudžiamojo kodekso 307 straipsnio 2 dalis – iki 6 metų laisvės atėmimo bausmė), o 3 dalis – iki 8 metų laisvės atėmimo bausmė); „Įtraukimas į prostituciją“ (Baudžiamojo kodekso 308 straipsnio 2 dalis – iki 7 metų laisvės atėmimo bausmė) priskirti labai sunkiems nusikaltimams. 2. Efektyviau taikyti Administracinių teisės pažeidimų kodekso 181² ir 181³ straipsnių nuostatas ir užtikrinti jų vykdymo ir taikymo kontrolę. Teisingumo ministerijos teigimu, nurodytų nusikaltimų sankcijos yra gana griežtos ir proporcingos jų pavojingumui. Baudžiamojoje teisėje vadovaujamosi bausmės ekonomijos principu - turi būti nustatytos bausmių ribos, kurios leistų teismui parinkti tokias minimalias bausmes, kurių užtektų nuteistajam pasitaisyti. Įstatyme įtvirtinus labai griežtas sankcijas būtų sudaromos prielaidos paskirti nepagrįstai griežtas bausmes arba apeinant įstatymo reikalavimus jas mažinti. Tuo tarpu Policijos departamentas nurodė teritorinių policijos įstaigų vadovams informuoti policijos pareigūnus (pagal kompetenciją) apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktą Apibendrinimą, padarytas išvadas ir užtikrinti atitinkamų normų efektyvesnį taikymą.

31. Vidaus reikalų ministerijai buvo siūloma svarstyti galimybę įkurti specializuotus policijos padalinius ir skirti teisėsaugos institucijų specializuotus pareigūnus darbui su seksualinę prievartą patyrusiais nepilnamečiais, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukomis (nepilnamečiais). Nukentėjęs nepilnametis turi būti apklausiamas tik vieną kartą, jo parodymai – filmuojami.

32. Lietuvos kriminalinės policijos biure 2005 metų pabaigoje įsteigtas specializuotas padalinys - Prekybos žmonėmis tyrimo skyrius. Nuo 2007 m. gegužės mėnesio aukštesnės pakopos policijos komisariatuose įsteigtos pareigybės kovai su prekyba žmonėmis. Prekybos žmonėmis tyrimo skyriaus pareigūnų ir specializuotų pareigūnų apskrityse kompetencijai, be kitų funkcijų, priklauso ir darbas su seksualinę prievartą patyrusiais nepilnamečiais, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukomis (nepilnamečiais). Vidaus reikalų ministerijos nuomone, atsižvelgiant į dabartinę situaciją ir policijos galimybes, nėra tikslinga įkurti atskirus specializuotus policijos padalinius ir skirti teisėsaugos institucijų specializuotus pareigūnus darbui su seksualinę prievartą patyrusiais nepilnamečiais, prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukomis (nepilnamečiais).

33. Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programoje buvo numatyta įrengti vaikų apklausos kambarius prie aukštesnės pakopos policijos komisariatų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio) ir apmokyti apklausas atliekančius pareigūnus. 2007 m. gruodžio mėn. buvo įrengti 5 vaikų apklausos kambariai prie Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų. Lietuvoje yra 4 nevyriausybinų organizacijų įsteigti specialūs vaikų apklausos kambariai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, prie apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų (toliau-AVPK) įrengtuose vaikų apklausos kambariuose nėra pakankamai specialistų, kurie galėtų vykdyti sudėtingą vaikų, nukentėjusių nuo nusikaltėlių, apklausą, todėl problema dėl nepilnamečių apklausos išlieka aktuali.

34. 2008 m. Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato vaikų apklausos kambaryje buvo atlikta 23 vaikų, nukentėjusių nuo seksualinio pobūdžio nusikaltimų, apklausos, 2009 m. – 22. Vilniaus AVPK vaikų apklausos kambarys iki 2009 m. nebuvo naudojamas, nes iki tol policija neatlygintinai naudojosi VŠĮ „Vaiko namas“ specialistų paslaugomis. Klaipėdos AVPK vaikų apklausos kambaryje 2008 m. buvo atlikta 4 vaikų, nukentėjusių nuo seksualinio pobūdžio nusikaltimų, apklausa, 2009 m. – 8. Tokia vaikų apklausa dažniausiai atliekama teisme įrengtame vaikų apklausos kambaryje. Panevėžio apskrityje vaikų, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, apklausa atliekama tik dalyvaujant teisėjui teisme įrengtame vaikų apklausos kambaryje. Šiaulių AVPK 2009 m. atliktos 9 minėtos apklausos, kuriose dalyvavo psichologai, pakviesti iš Vilniaus VŠĮ „Vaiko namas“. 2009 m. birželio 3–4 d. Lietuvos policijos mokykloje vyko seminaras „Smurtą patyrusių vaikų apklausos ypatumai“, kuriame dalyvavo 8 psichologai, dirbantys teritorinėse policijos įstaigose.“

35. Vidaus reikalų ministerijai ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo siūloma vykdyti plačias šviečiamojo pobūdžio akcijas, siekiant užkirsti kelią ir kovoti su prekyba vaikais, seksualinio ir kitokio išnaudojimo tikslais, bei nepilnamečių prostitucija ir siekiant, kad visuomenė suvoktų, įvertintų šio reiškinių realią grėsmę ir padaromą žalą; kad vaikai suvoktų galintys patekti į vaikų sekso paslaugų rinką, žinotų, galėtų pastebėti kylančias grėsmes ir sugebėtų jų išvengti; kad tėvai ir kiti už vaiką atsakingi asmenys turėtų pakankamai žinių ir galimybių pastebėti šio reiškinių grėsmę ir apsaugoti vaiką.

36. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo siūloma tobulinti dirbančių su nepilnamečiais vaikais darbuotojų kvalifikaciją prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos bei kontrolės klausimais, ypač socialinių darbuotojų seniūnijose, kurie pradėjo dirbti nuo 2007 metų, gerinti institucijų pasirengimą adekvačiai reaguoti į prekybos žmonėmis aukas.

37. Vykdamas Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programą, Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programą ir kitas programas, 2007 metais buvo organizuoti seminarai/praktiniai mokymai projektų vadovams ir finansininkams (dalyvavo 19 asmenų); socialiniams darbuotojams, savivaldybių socialinių reikalų skyrių darbuotojams ir švietimo įstaigų socialiniams pedagogams („Socialinis-pedagoginis darbas prekybos žmonėmis prevencijos srityje“, dalyvavo 48 asmenys); vaiko teisių apsaugos specialistams („Informacinių technologijų žala vaikui“, „Kompleksinė pagalba nuo smurto nukentėjusiems vaikams: Lietuvos ir užsienio šalių patirtis, lyginamieji aspektai“, dalyvavo 155 specialistai).

38. Socialinės apsaugos ir darbo ir Švietimo ir mokslo ministerijoms buvo siūloma suaktyvinti socialinį darbą su rizikos grupės šeimomis ir jų vaikais, ketinančiais išvykti į užsienį ir inicijuoti išvykusių į užsienį mokinių apskaitos duomenų bazės sukūrimą, siekiant užkirsti kelią prekybai nepilnamečiais ir nepilnamečių prostitucijai.

39. Iš valstybės biudžeto lėšų buvo įsteigtos 557 socialinių darbuotojų darbai su socialinės rizikos šeimomis pareigybės. Nuo 2008 m. sausio 1 d. jų pareigybių skaičius buvo padidintas iki 613. Taip pat Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pritarė idėjai kurti duomenų bazę apie moksleivius, ketinančius išvykti į užsienį ir jau gyvenančius užsienio šalyse, kurią naudojant būtų tvarkoma vaikų, gyvenančių užsienyje, apskaita.

40. Švietimo ir mokslo ministerijai buvo siūloma: 1. Užtikrinti sistemingos informacijos, kuri padėtų ugdyti brandų požiūrį į seksualinius nusikaltimus ir juos patyrusius asmenis bei mokyti vaikus ir jaunimą saugotis seksualinės skriaudos ir pavojų, susijusių su prekyba žmonėmis, prostitucija ir pornografija, pateikimą. 2. Siekti, kad prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinės programos būtų vykdomos visose bendrojo lavinimo ir specialiojo ugdymo švietimo įstaigose. Tikslinga būtų prekybos žmonėmis temą įtraukti į bendrojo lavinimo ugdymo programą, pvz., etikos, pilietinio ugdymo pamokas ir užtikrinti privalomą kursą apie institucijas, įgyvendinančias vaiko teisių apsaugą, bendrojo lavinimo mokyklose.

41. Atsižvelgiant į pateiktus siūlymus, parengtos ir patvirtintos „Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa“, „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“, „Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimo metodinės rekomendacijos“. Atnaujinant ugdymo turinį, buvo nuspręsta į bendrojo lavinimo etikos ir pilietinio ugdymo pagrindines mokyklos programas įtraukti prekybos žmonėmis ir prostitucijos problematiką, nagrinėti šio socialinio reiškinių rizikos veiksnius, nusikalstamos prekybos žmonėmis veikimo būdus, įdarbinimo užsienyje galimybes ir prevencijos priemones; į etikos programą integruoti rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo kursą, kuris skatintų mokinius ugdytis brandų požiūrį į vyrų ir moterų santykius, lyčių lygybę, neigiamas nuostatas į seksualinę prievartą, prostituciją, pornografiją ir įgūdžius saugotis seksualinės skriaudos ir pavojų; į pilietiškumo pagrindų kursą integruoti temas apie vaiko ir žmogaus teises bei šių teisių apsaugą, lyčių lygybę, nepilnamečių nusikalstamumo, prekybos žmonėmis, skurdo, socialinės atskirties, smurto ir patyčių problematiką.

42. Savivaldybėms buvo siūloma skirti lėšų Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programai įgyvendinti. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai 58 savivaldybių pateiktos informacijos žinoma, kad, 7 savivaldybių nuomone, jų savivaldybėse nepilnamečių prostitucijos ir prekybos nepilnamečiais problema neegzistuoja, todėl savivaldybių biudžete 2008 metams nebuvo numatyta skirti lėšų Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2005-2008 metų programai įgyvendinti. 12 savivaldybių atsižvelgė į siūlymą ir svarstė galimybes skirti lėšų Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2005-2008 metų programai įgyvendinti arba numatė konkrečias prevencines priemones. Kitose savivaldybėse vykdoma prevencinė veikla remiami nevyriausybinėse organizacijų projektai prekybos žmonėmis ir prostitucijos srityje arba vykdomos ir finansuojamos kitos programos (nusikalstamumo, vaikų socializacijos ir kt.). Aktyviausiai prekybos žmonėmis ir prostitucijos aukų pagalbos ir prevencijos srityje savo veiklą didžiuosiuose Lietuvos miestuose vykdo nevyriausybinių organizacijos.

43. 2005 m. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse nustatyta administracinė atsakomybė už atlygintinį naudojimąsi prostitucijos paslaugomis. Kodeksas taip pat papildytas nuostata, kad administracinė atsakomybė netraukiamas prostitucija vertęsis asmuo, kuris į prostituciją buvo įtrauktas būdamas materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomas arba įtrauktas į prostituciją panaudojant fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, arba bet koku būdu įtrauktas į prostituciją būdamas nepilnamečiu ar (ir) nukentėjęs nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese.

44. Įgyvendinant Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų priemones, 2008 m. buvo sukurtas ir ne mažiau kaip 80 mokyklų interneto svetainėse paskelbtas informacinis pranešimas apie prekybos žmonėmis pavojus. Siekiant atkreipti visuomenės dėmesį į socialines problemas, susijusias su prekyba žmonėmis, Vidaus reikalų ministerijoje buvo organizuota spaudos konferencija,

kurioje apsilankė žurnalistai iš 30 skirtingų žiniasklaidos priemonių. Kasmet Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis remiami valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų projektai, skirti socialinei pagalbai prekybos žmonėmis aukoms, jų apsaugai ir grąžinimui į visuomenę. 2005 m. Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis paremta 11 projektų, 2006 m. ir 2007 m. – po 13. 2008 m. Vyriausybė iš dalies rėmė 15 projektų.

45. 2006 m. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ papildytas 49¹ straipsniu „Leidimo laikinai gyventi išdavimas užsieniečiui, kuris bendradarbiauja su ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismu kovojant su prekyba žmonėmis ar su nusikaltimais, susijusiais su prekyba žmonėmis“, kuriame nustatyta, kad užsieniečiui, dėl kurio tarpininkauja ikiteisminio tyrimo įstaiga arba teismas, leidimas laikinai gyventi išduodamas 6 mėnesiams. Šis įstatymas taip pat papildytas nuostata, kad užsienietis neišsiunčiamas iš Lietuvos Respublikos arba negražinamas į užsienio valstybę, jeigu jam suteiktas apsisprendimo laikotarpis, per kurį jis, kaip esanti ar buvusi su prekyba žmonėmis susijusių nusikaltimų auka, turi priimti sprendimą, ar bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo įstaiga ar su teismu (130 straipsnio 4 dalis).

46. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme bei Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatyme įtvirtinta galimybė visiems Lietuvos Respublikos piliečiams (vyrams nuo 19 iki 26 metų amžiaus) atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą, kurios trukmė 18 mėnesių. Pagal Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo nuostatas į alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą gali būti pakviesti tarnauti jaunuoliai, kurie dėl religinių ar pacifistinių įsitikinimų negali tarnauti su ginklu. Alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą piliečiai atlieka Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemoje arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimu kitose valstybės institucijose. Karo prievolinkų prašymus dėl alternatyviosios tarnybos atlikimo svarsto ir sprendimą priima speciali Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudaryta Karo prievolinkų prašymų atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą komisija (toliau – Komisija), į kurios sudėtį įeina atstovai iš visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių, švietimo įstaigų.

47. Pagal Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo piliečiui suteikta galimybė atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą nuo 2004 iki 2008 m. gruodžio 31 d. pasinaudojo 23 piliečiai, tik 7 piliečių prašymus Komisija patenkino, kitus atmetė kaip nepagrįstus. Tačiau nei vienas pilietis neatliko alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos dėl vėliau pasikeitusių aplinkybių (šeiminių, sveikatos problemų). Visi minėti piliečiai tokį karinės tarnybos atlikimo būdą rinkosi dėl religinių įsitikinimų. Piliečių, norėjusių atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą dėl pacifistinių įsitikinimų, nebuvo.

48. Krašto apsaugos ministrui sustabdžius šaukimą į privalomąją pradinę karo tarnybą, nuo 2008 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos piliečiai nešaukiami atlikti privalomosios pradinės karo ar alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos.

49. Ministro Pirmininko 2004 m. rugpjūčio 23 d. potvarkiu Nr. 204 „Dėl darbo grupės jaunuolių alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos atlikimo ne krašto apsaugos sistemoje problemai spręsti sudarymo“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo pavesta sudaryti darbo grupę, į kurią buvo deleguoti Vidaus reikalų, Sveikatos apsaugos, Kultūros, Teisingumo, Aplinkos, Ūkio, Žemės ūkio, Susisiekimo, Švietimo ir mokslo ministerijų, Karo prievolės administravimo tarnybos prie Krašto apsaugos ministerijos, Valstybinės darbo inspekcijos, Vilniaus apskrities viršininko administracijos, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos atstovai. Minimai darbo grupei buvo pavesta pateikti Vyriausybei suderintus pasiūlymus dėl alternatyviosios krašto apsaugos tarnybos atlikimo galimybių, o prireikus – teisės aktų projektus.

50. Darbo grupė 2004 m. gruodžio 27 d. pateikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei savo pasiūlymus, kad rengti naujus įstatymus ir kitus teisės aktus, reglamentuojančius alternatyviosios krašto apsaugos

tarnybos atlikimą, yra netikslinga dėl to, kad šių teisės aktų įgyvendinimas ir naujų institucijų, nepriklausomų ir nepavaldžių Krašto apsaugos ministerijai, kūrimas pareikalautų papildomų lėšų. Pažymėtina, jog asmenų, besikreipiančių su prašymais atlikti alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą, skaičius buvo nedidelis. Taip pat darbo grupė pasiūlė Vyriausybei klausimus, susijusius su alternatyviąja krašto apsaugos tarnyba, spręsti kiekvienu konkrečiu atveju individualiai pagal galiojančius teisės aktus ir pavesti Krašto apsaugos ministerijai parengti Karo prievolės įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 14 punkto pataisų projektą, praplečiant nustatytus privalomosios karo tarnybos atidėjimo pagrindus - numatant galimybę dėl ypač svarbių aplinkybių atidėti karinės tarnybos atlikimą krašto apsaugos ministro leidimu. Minimo įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 14 punktą buvo pakeistas 2005 m. liepos 5 d. įstatymu Nr. X-325.

9 straipsnis

Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/LTU/2003/2), Pakto 9 straipsnyje įtvirtintą nuostatą garantuoja Konstitucijos 20 straipsnis.

1. Pagal įstatymus suėmimas gali būti skiriamas tik tuomet, kai švelnesnėmis suėmimo vykdymo priemonėmis negalima užtikrinti kaltinamojo dalyvavimo procese, netrukdomo baudžiamosios bylos tyrimo, teismo nagrinėjimo ir nuosprendžio įvykdymo bei užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymui.

2. Suėmimo asmenims skyrimo klausimai yra įgyvendinami, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse nustatyta tvarka. Vadovaujantis šio Kodekso 140 str., maksimalus laikino sulaikymo terminas yra keturiasdešimt aštuonios valandos. Jei sulaikytam asmeniui reikia skirti suėmimą, jis ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas turi būti pristatytas teisėjui, kuris šio Kodekso nustatyta tvarka išsprendžia suėmimo skyrimo klausimą. Laikino sulaikymo terminas skaičiuojamas nuo asmens faktinio sulaikymo nusikalstamos veikos padarymo ar kitoje vietoje.

3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 267 straipsnis numato, kad administracinė atsakomybė traukiamo asmens administracinis sulaikymas gali trukti ne ilgiau kaip penkias valandas, išskyrus atvejus, kai esant ypatingam reikalui įstatymai numato kitokius administracinio sulaikymo terminus.

4. Asmenys, traukiami administracinė atsakomybė už pasienio teisinio režimo taisyklių arba pasienio kontrolės punktų veiklos taisyklių pažeidimus, gali būti sulaikyti iki 3 valandų protokolui surašyti, o prireikus nustatyti asmenybę ir išaiškinti teisės pažeidimo aplinkybes, - iki 48 valandų.

5. Asmenys, traukiami administracinė atsakomybė už nedidelį chuliganizmą arba susirinkimų ir kitų masinių renginių tvarkos pažeidimą, gali būti sulaikyti, kol apylinkės teismo teisėjas ar policijos komisaras įstatymo numatytais terminais išnagrinės bylą, bet ne ilgiau kaip 48 valandas. Administracinio sulaikymo laikas skaičiuojamas nuo administracinė atsakomybė traukiamo asmens pristatymo protokolui surašyti momento, o girtas asmens - nuo jo išblaivėjimo laiko.

6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnio 4 dalis numato, kad maksimalus laikino sulaikymo terminas yra keturiasdešimt aštuonios valandos. Jei sulaikytam asmeniui reikia skirti suėmimą, jis ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas turi būti pristatytas teisėjui, kuris kodekso nustatyta tvarka išsprendžia suėmimo klausimą. Pažymėtina, kad jei sulaikytasis asmuo anksčiau procese buvo apklaustas kaip įtariamasis, laikinas sulaikymas gali trukti ne ilgiau kaip dvidešimt keturias valandas, prokuroro nutarimu šis terminas gali būti pratęstas iki maksimalaus laikino sulaikymo termino.

7. Lietuvos civiliniame kodekse yra įtvirtinta teisė į kūno neliečiamumą ir vientisumą (Civilinio kodekso 2.25 straipsnis) ir neleistinumą apriboti fizinio asmens laisvę (Civilinio kodekso 2.26 straipsnis).

10 straipsnis

Lietuvoje intensyviai kuriama efektyvesnė ir pažangesnė bausmių vykdymo tvarka. Ji yra derinama su tarptautinių dokumentų ir nacionalinių įstatymų reikalavimais, naudojamosi kitų valstybių bausmių vykdymo įstatymuose sukaupta patirtimi.

1. Siekiant pagerinti įkalintų ir suimtų asmenų gyvenamąją aplinką, buvo įgyvendinta 2004-2009 metų programa, o šiuo metu įgyvendinama 2009-2017 metų programa, apimanti kalėjimų renovaciją ir kalinių laikymo sąlygų humanizavimą (detali informacija pagal rekomendacijas pateikta Europos komitetui prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą).

Išlieka problema – perpildyti kalėjimai.

2. Bausmių vykdymo kodeksas numato pagrindinius bausmių vykdymo principus: humanizmo, bausmių vykdymo individualizacijos, teisingumo ir progresyvaus bausmių atlikimo. Bausmių vykdymo tvarka ir sąlygos nepriklauso nuo nuteistųjų kilmės, lyties, socialinės ar turtinės padėties, tautybės ar rasės, politinių pažiūrų ir partiškumo, išsilavinimo, kalbos, religinių ar kitokių įsitikinimų, genetinių savybių, neįgalumo, seksualinės orientacijos, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių, nenumatytų Lietuvos Respublikos įstatymuose.

3. 2008 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė naują Kardomojo kalnimo įstatymo (naujas pavadinimas - Suėmimo vykdymo įstatymas) redakciją, kuri įsigaliojo nuo 2009 m. balandžio 1 d. Suėmimo vykdymo įstatyme nustatyta, kad nepilnamečiai uždaromi kamerose atskirai nuo suaugusiųjų be jokių išimčių.

4. Policijos areštinių veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose nustatant nepilnamečių laikymo policijos areštines tvarką, vadovaujamosi Suėmimo įstatymo nuostatomis. Suimti nepilnamečiai nelaikomi su suaugusiais nuo 1998 metų, kai pradėjo veikti specializuota nepilnamečių kalnimo įstaiga – Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje laikomi suimtieji nepilnamečiai iš visos Lietuvos, šiame tardymo izoliatoriuje suaugusieji suimtieji nelaikomi. Lukiškių tardymo izoliatoriuje ir Šiaulių tardymo izoliatoriuje nepilnamečiai laikomi tik laikinai, kai tai būtina ikiteisminio tyrimo veiksmams atlikti arba dėl bylų nagrinėjimo (laikymo trukmė turi neviršyti 10 parų). 2008 metais Lukiškių tardymo izoliatoriuje vienu metu vidutiniškai buvo laikomi 9 nepilnamečiai, Šiaulių tardymo izoliatoriuje – 8 nepilnamečiai. Visais atvejais Lukiškių ir Šiaulių tardymo izoliatoriuose nepilnamečiai laikomi atskirai nuo suaugusiųjų.

5. Tardymo izoliatoriuose taikomi tokie patys specialiuųjų priemonių ir šaunamojo ginklo panaudojimo pagrindai ir tvarka, taip pat pareigūnų veiksmų ir sprendimų apskundimų tvarka, kaip ir pataisos įstaigose.

12 straipsnis

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja piliečio teisę laisvai judėti ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje ir laisvai išvykti iš Lietuvos. Šios teisės suvaržymas gali būti numatytas tik įstatymu, jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą. Garantuojama teisė piliečiui grįžti į Lietuvą.

2. Užsieniečių teisę atvykti į Lietuvą, pasirinkti gyvenamąją vietą šalyje, ją keisti, išvykti iš Lietuvos Respublikos ir į ją sugrįžti reglamentuoja 2004 m. balandžio 29 d. priimtas įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (toliau - Įstatymas). Įstatymo II skyrius (5 - 10 straipsniai) nustato užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarką ir keliamus reikalavimus. Užsieniečiai gali atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją ir išvykti iš jos tik per pasienio kontrolės punktus, kuriuose užsienietis privalo pateikti galiojantį kelionės dokumentą, jeigu Lietuvos

Respublikos tarptautinės sutartys, Europos Sąjungos teisės aktai arba Lietuvos Respublikos Vyriausybė nenustato kitaip. Tvarką, reglamentuojančią užsieniečių galiojančių kelionės dokumentų, kurie suteikia teisę užsieniečiui atvykti į Lietuvos Respubliką, pripažinimą, nustato ir šių dokumentų sąrašą tvirtina užsienio reikalų ministras kartu su vidaus reikalų ministru. Vaikai iki 18 metų turi teisę atvykti į Lietuvos Respubliką kartu su tėvais, vienu iš jų arba kartu su kitu teisėtu atstovu, arba vieni, jeigu vyksta pas tėvus, vieną iš jų arba pas kitą teisėtą atstovą. Užsieniečio neįleidimo į Lietuvos Respubliką sąlygos nustatomos vadovaujantis Šengeno sienų kodeksu. Sprendimą neįleisti užsieniečio į Lietuvos Respubliką priima Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Valstybės sienos apsaugos tarnyba).

Jeigu užsienietis pateikia prašymą suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, sprendimą dėl užsieniečio neįleidimo arba įleidimo į Lietuvos Respubliką priima Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau-Migracijos departamentas)

3. Įstatymo 65 straipsnyje „*Užsieniečio teisė kreiptis ir gauti prieglobstį Lietuvos Respublikoje*“ nustatyta, kad užsienietis turi teisę šio Įstatymo nustatyta tvarka kreiptis ir gauti prieglobstį Lietuvos Respublikoje. Įstatymo 67 straipsnio („*Prašymo suteikti pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą Lietuvos Respublikoje pateikimas*“) 1 dalyje nustatyta, kad prašymą dėl prieglobsčio suteikimo užsienietis gali pateikti Valstybės sienos apsaugos tarnybai (valstybės sienos perėjimo punktuose arba Lietuvos Respublikos teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas), teritorinei policijos įstaigai arba Užsieniečių registracijos centrui. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad nelydimam nepilnamečiui užsieniečiui, pateikusiam prašymą dėl prieglobsčio, teisės aktų nustatyta tvarka suteikiama laikinoji globa. Įstatymo 71 straipsnio („*Prieglobsčio prašytojo teisės ir pareigos Lietuvos Respublikoje jo prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu*“) 1 dalyje išvardintos visų užsieniečių teisės, kuriomis jie gali naudotis jų prašymų dėl prieglobsčio suteikimo nagrinėjimo metu, o šio straipsnio 2 dalis papildomai nustato nepilnamečio užsieniečio teisę mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose prašymo dėl prieglobsčio suteikimo nagrinėjimo metu. Įstatyme yra ir daugiau nuostatų, kurios taikytinos nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apsaugos aspektu. Prašymus dėl prieglobsčio suteikimo nagrinėja ir sprendimus dėl jų priima Migracijos departamentas.

4. Užsieniečiai, pateikę prašymus suteikti prieglobstį, nėra policijos sulaikomi. Teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka sprendimą dėl tokio užsieniečio sulaikymo Valstybės sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centre gali priimti teismas..

5. Užsienietis privalo išvykti iš Lietuvos Respublikos iki vizos arba leidimo laikinai gyventi galiojimo pabaigos. Užsienietis, kuriam taikomas bevizinis režimas, privalo išvykti iš Lietuvos Respublikos iki Įstatymo 11 straipsnio 2, 4, 5 dalyse užsieniečiams nustatyto buvimo be vizos laiko pabaigos, išskyrus atvejus, kai jis gauna dokumentą, patvirtinantį jo teisę būti arba gyventi Lietuvos Respublikoje. Užsieniečiui išvykti iš Lietuvos Respublikos neleidžiama įstatymų nustatytais atvejais.

6. Remiantis įstatymo 24 straipsniu, užsieniečiai, turintys leidimus gyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę pasirinkti gyvenamąją vietą šalyje, ją keisti, išvykti iš Lietuvos Respublikos ir į ją sugrįžti šio leidimo galiojimo laiku. Judėjimo laisvė užsieniečiui gali būti apribota tik dėl valstybės saugumo ir viešosios tvarkos interesų Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais.

7. Migracijos departamento pateiktais duomenimis, visi užsieniečiai įgyvendino savo teisę kreiptis dėl prieglobsčio suteikimo Lietuvos Respublikoje ir nebuvo nustatyta atvejų, kai ignoruojamas užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje ar neleidžiama pateikti prašymo valstybės sienos punktuose. 2007 m. pateikta 116 pirmųjų prieglobsčio prašymų, iš jų 20 – valstybės sienos perėjimo punktuose. 2008 m. buvo pateikti 208 pirmieji prašymai dėl prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo, iš jų 121 prašymas – valstybės sienos perėjimo punktuose. Tokia tendencija rodo, kad Lietuvos Respublikoje užsieniečiai įgyvendina savo teisę kreiptis ir gauti prieglobstį.

8. Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnas, valstybės sienos perėjimo punkte gavęs užsieniečio prašymą suteikti prieglobstį, atlieka su tuo susijusius pirminius veiksmus, nurodytus Užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2004 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. 1V-361, 9 punkte. Jeigu prieglobsčio prašytojas yra nelydimas nepilnametis užsienietis, po to, kai buvo atlikti minėti pirminiai veiksmai, jis nedelsiant perduodamas į Pabėgėlių priėmimo centrą, esantį Rukloje.

9. Kiekvienas prieglobsčio prašymas Lietuvos Respublikoje nagrinėjamas individualiai. Pagal Lietuvos Respublikoje galiojančią tvarką pirmiausia nustatoma, ar prieglobsčio prašytojas atitinka 1951 m. Ženevos konvencijos „Dėl pabėgėlių statuso“ nustatytą pabėgėlio sąvoką, jei neatitinka, toliau tyrimo metu aiškinamasi, ar prieglobsčio prašytojas grįžimo į kilmės valstybę atveju bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiama arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas, kils grėsmė, kad jo žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės bus pažeistos arba kils grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl paplitusios prievartos, kuri kyla karinio konflikto metu arba kuri sudaro sąlygas sistemingiems žmogaus teisių pažeidimams.

10. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymai nagrinėjami prioriteto tvarka, jiems netaikomas saugios trečiosios valstybės principas, kai prašymas nenagrinėjamas iš esmės ir prieglobsčio prašytojas grąžinamas į saugią trečiąją valstybę. Tais atvejais, kai pateikiamas akivaizdžiai nepagrįstas prašymas suteikti prieglobstį arba kai vaikas atvyko iš saugios kilmės valstybės, nelydimiems nepilnamečiams netaikomos skubios prašymų nagrinėjimo procedūros (kai nagrinėjimas negali trukti ilgiau nei 7 dienas nuo prašymo pateikimo momento).

13 straipsnis

1. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ apima visas užsieniečių, atvykstančių ar esančių Lietuvoje grupes, taip pat ir prieglobsčio prašytojus bei pabėgėlius.

2. Užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos klausimus reglamentuoja Įstatymo IX skyrius. Remiantis 125 straipsniu, užsienietis yra įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos, jeigu:

- 1) jam panaikinta viza;
- 2) jam panaikintas leidimas laikinai gyventi arba leidimas nuolat gyventi;
- 3) jis yra Lietuvos Respublikoje pasibaigus vizos galiojimui;
- 4) jis gyvena Lietuvos Respublikoje pasibaigus leidimo laikinai gyventi galiojimui;
- 5) į Lietuvą jis atvyko teisėtai, tačiau gyvena Lietuvos Respublikoje be leidimo laikinai gyventi ar leidimo nuolat gyventi, jeigu privalo jį turėti;
- 6) jis yra Lietuvos Respublikoje laikotarpį, viršijantį įstatymo 11 straipsnio 2, 4, 5 dalyse nustatytą užsieniečiams buvimo be vizos laiką.
- 7) į Lietuvą jis atvyko turėdamas kitos Šengeno valstybės išduotą vizą, kuri nesuteikia jam teisės būti Lietuvos Respublikos teritorijoje.

3. Sprendimas, kuriuo užsienietis įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos, privalo būti įvykdytas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo sprendimo užsieniečiui įteikimo dienos. Sprendimas, kuriuo Europos Sąjungos valstybės narės pilietis ir (ar) jo šeimos nariai įpareigojami išvykti iš Lietuvos Respublikos, privalo būti įvykdytas per vieną mėnesį nuo sprendimo įteikimo dienos. Sprendimas dėl užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos privalo būti įvykdytas nedelsiant, jeigu nėra aplinkybių, dėl kurių sprendimo vykdymas gali būti atidėtas. Sprendimą dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti iš Lietuvos Respublikos pagal kompetenciją priima ir jo įvykdymą kontroliuoja policija ir Valstybės sienos apsaugos tarnyba.

4. Sprendimą dėl užsieniečio išsiuntimo įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 126 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nustatytais pagrindais ir sprendimą dėl vykdymo galimumo minėto Įstatymo 126 straipsnio 1 dalies 4 punktuose nustatytu pagrindu priima Migracijos departamentas, sprendimą Įstatymo 126 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytu pagrindu – Vilniaus apygardos administracinis teismas, o juos vykdo Valstybės sienos apsaugos tarnyba arba policija. Vykdydamos priimtą sprendimą įstatymo Dėl užsieniečių teisinės padėties 126 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytu pagrindu, nurodytos institucijos dėl sprendimo vykdymo konsultuojasi su sprendimą užsieniečių išsiųsti priėmusia valstybe. Sprendimą dėl užsieniečio grąžinimo ar jo vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priima Migracijos departamentas arba Valstybės sienos apsaugos tarnyba, o sprendimus įgyvendina policija arba Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Tvarką, reglamentuojančią sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimą ir jų vykdymą, nustato vidaus reikalų ministras.

5. Pagal įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 113 straipsnį užsienietis gali būti sulaikytas šiais pagrindais teisiniais pagrindais:

- 1) kai užsienietis negali be leidimo atvykti į Lietuvos Respubliką;
- 2) kai užsienietis neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką ar neteisėtai joje yra, išskyrus atvejus, kai jis yra pateikęs prašymą suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje;
- 3) kai siekiama užsieniečių, kuris neįleidžiamas į Lietuvos Respubliką, grąžinti į valstybę, iš kurios jis atvyko;
- 4) kai įtariama, kad užsienietis naudojami suklastotais dokumentais;
- 5) kai priimamas sprendimas užsieniečių išsiųsti iš Lietuvos Respublikos arba iš kitos valstybės, kuriai taikoma 2001 m. gegužės 28 d. Tarybos direktyva 2001/40/EB dėl abipusio sprendimų dėl trečiųjų šalių piliečių išsiuntimo pripažinimo;
- 6) kai siekiama užkirsti kelią pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms plisti;
- 7) kai užsieniečio buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai arba žmonių sveikatai.

6. Įstatymo 70 straipsnis nustato, kad prieglobsčio prašytojui, neteisėtai atvykusiam į Lietuvos Respublikos teritoriją iš valstybės, kurioje jo gyvybei ar laisvei gresia pavojus, atsakomybė už neteisėtą atvykimą ir buvimą Lietuvos Respublikoje netaikoma, jeigu jis nedelsdamas prisistato kompetentingoms Lietuvos Respublikos institucijoms ar įstaigoms ir išsamiai paaiškina priežastis, dėl kurių jis neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką arba neteisėtai yra Lietuvos Respublikos teritorijoje.

7. Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 115 straipsnyje nurodyta, kad teismas, atsižvelgdamas į tai, kad užsieniečio tapatybė nustatyta ir jis nekelia grėsmės valstybės saugumui ir viešajai tvarkai, teikia pagalbą teismui nustatant jo teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje bei kitas aplinkybes, gali priimti sprendimą nesulaikyti užsieniečio ir skirti jam alternatyvią sulaikymui priemonę. Taikomos alternatyviosios sulaikymo priemonės gali būti šios:

- 1) užsienietis nustatytu laiku periodiškai turi atvykti į atitinkamą teritorinę policijos įstaigą;
- 2) užsienietis ryšio priemonėmis nustatytu laiku turi pranešti atitinkamai teritorinės policijos įstaigai apie savo buvimą vietą;
- 3) atitinkamai socialinei įstaigai patikima prižiūrėti nelydimą nepilnametį užsieniečių;
- 4) prižiūrėti užsieniečių patikima Lietuvos Respublikos piliečiui arba Lietuvos Respublikoje teisėtai gyvenančiam užsieniečiui, turintiems giminystės ryšių su užsieniečiu, kurio sulaikymo klausimas sprendžiamas, jei šis asmuo įsipareigojo rūpintis juo ir jį išlaikyti;
- 5) užsienietis apgyvendinamas Užsieniečių registracijos centre netaikant judėjimo laisvės apribojimų.

8. Jeigu nevykdomos teismo sprendimu paskirtos šio Įstatymo 115 straipsnio 2 dalyje išvardytos

alternatyvios sulaikymui priemonės, teritorinė policijos įstaiga gali kreiptis į teismą su teikimu sulaikyti užsieniečių. Priimant sprendimą skirti alternatyvią sulaikymui priemonę, turi būti nustatytas jos taikymo terminas. Minėto įstatymo 115 straipsnio 2 dalies 5 punkte nurodyta alternatyvi sulaikymui priemonė gali būti skirta tik prieglobsčio prašytojams.

9. Pagal Įstatymo 114 straipsnį užsienietis be teismo sprendimo negali būti sulaikytas ilgiau nei 48 val. Ilgiau kaip 48 valandoms užsienietis sulaikomas tik teismo sprendimu. Lietuvos Respublikoje prieglobsčio prašytojai dažniausiai nėra sulaikomi, tačiau, jeigu yra sulaikymo pagrindai, nurodyti Įstatyme, teismai prieglobsčio prašytojams taiko alternatyvią sulaikymui priemonę. Nepilnamečiai užsieniečiai, kuriems nesukako 18 m., gali būti sulaikyti tik ypatingu atveju, atsižvelgiant į vaiko interesus.

10. Įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ užtikrina nelydimiems nepilnamečiams, siekiantiems prieglobsčio tokias garantijas:

- 1) netaikoma saugios trečiosios valstybės, saugios kilmės valstybės ir akivaizdžiai nepagrįstų prašymų procedūra (Įstatymo 77 str. 3 d.);
- 2) skiriamas globėjas prieglobsčio metu (Įstatymo 67 str. 3 d.);
- 3) nereikia gyventi Užsieniečių registracijos centre, nelydimi nepilnamečiai iškart apgyvendinami socialinėje įstaigoje – Pabėgėlių priėmimo centre ir ten gyvena visą prieglobsčio procedūros laikotarpį (Įstatymo 79 str. 3 d.).

11. Statistinė informacija apie teikiamas paslaugas nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams, gyvenantiems Pabėgėlių priėmimo centre:

Metai	Skaičius ir kilmės šalis
2004	1 iš Afganistano
2005	2 be pilietybės
2006	1 iš Nigerijos
2007	0
2008	1 iš Vietnamo 1 iš Rusijos 1 iš Kongo 4 iš Uzbekistano

12. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai yra apgyvendinami Priėmimo skyriaus nepilnamečių sektoriuje. Vaikų teisėms atstovauja paskirtas globėjas. Vaikams buitinius klausimus ir socialinę pagalbą teikia ir sprendžia skyriaus socialiniai darbuotojai. Jiems yra teikiamos socialinės pagalbos, ugdymo, mokymo, psichologinės paramos bei medicinos pagalbos paslaugos. Vaikų teisėms atstovauja paskirtas globėjas ir socialiniai darbuotojai.

13. Nelydimi nepilnamečiai vaikai yra mokomi lietuvių kalbos pagal individualią programą. Valstybinės kalbos kursas padeda vaikams įgyti būtiniausių lietuvių kalbos žinių ir pasiruošti mokymuisi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Nepilnamečiai lanko bendrojo lavinimo mokyklas Jonavos rajone.

14. Taip pat Pabėgėlių priėmimo centre vykdomos kelios ugdymo ir pagalbos teikimo programos: psichokorekcinis darbas su nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais, Nepilnamečių savitarpio paramos grupė, nepilnamečių dorovinio ugdymo programa, darbinio ugdymo užsiėmimai, lietuvių visuomenės pažinimas, skirtos nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojams. Taip pat organizuojamos pažintinės ekskursijos ir bendradarbiaujama su kitų miestų vaikų teisių apsaugos tarnybomis.

15 Užsienietis skundą dėl sprendimo, priimto pagal įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“, gali paduoti atitinkamam apygardos administraciniam teismui per 14 dienų nuo sprendimo įteikimo dienos. Teismas skundą privalo išnagrinėti ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo teismo nutarties priimti skundą nagrinėti priėmimo dienos. Teismo priimtas sprendimas gali būti skundžiamas Lietuvos Vyriausiajam Administraciniam Teismui per 14 dienų nuo sprendimo paskelbimo.

16. Jei sprendimas išsiųsti užsienietį iš Lietuvos Respublikos apskundžiamas, šio sprendimo vykdymas automatiškai sustabdomas, kol išnagrinėjamas užsieniečio skundas. Tokia priemonė numatyta Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 139 straipsnio 1 dalies 4 punkte. Šios priemonės taikymo išimtis galima tik tokiu atveju, jeigu išsiuntimo pagrindas yra susijęs su užsieniečio buvimu Lietuvos Respublikoje keliama grėsme valstybės saugumui arba viešajai tvarkai (139 str. 2 dalis). Pagal Įstatymo 127 str. 4 dalį sprendimą panaikinti užsieniečiui teisę gyventi Lietuvos Respublikoje ir (ar) išsiųsti užsienietį iš Lietuvos Respublikos, kai užsieniečio buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui arba viešajai tvarkai, priima Vilniaus apygardos administracinis teismas. Tokiu būdu garantuojama užsieniečio teisė į teisminę gynybą. Šiuo atveju, vadovaujantis minėta Įstatymo 139 str. 2 dalimi, apskūsto sprendimo išsiųsti vykdymas automatiškai nėra sustabdomas. Tačiau pagal Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1927 127 straipsnio 1 dalį tokiam užsieniečiui suteikiama teisė Apygardos administracinio teismo sprendimą, priimtą nagrinėjant jo bylą dėl išsiuntimo pirmojoje instancijoje, apskūsti apeliacine tvarka per 14 dienų nuo sprendimo paskelbimo Lietuvos Vyriausiajam Administraciniam Teismui.

17. Valstybės saugumo departamentas, vykdydamas kovos su terorizmu funkcijas ir pagal kompetenciją įgyvendindamas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijos Nr. 1373 (2001) nuostatas, savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymu, Baudžiamojo proceso kodeksu, kitais teisės aktais. Šiuose teisės aktuose esančios nuostatos numato, kad vykdant įstatymo numatytus veiksmus, negali būti pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių apribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą. Atliekant šiuose įstatymuose nustatytus veiksmus, draudžiama naudoti smurtą, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus. Tais atvejais, kai yra pažeistos žmogaus ir piliečių teisės ir laisvės, veiksmus atlikę subjektai teisės aktų nustatyta tvarka privalo atkurti pažeistas teises ir atlyginti žalą.

14 straipsnis

1. Teismų įstatyme garantuojamos nuostatos: teismai bylas nagrinėja laikydamiesi proceso šalių lygiateisiškumo, teisės į teisinę pagalbą, teisės į tinkamą, operatyvų, ekonomišką procesą, teisės būti išklaustyti, rungimosi, nekaltumo prezumpcijos, teismo nešališkumo, teismo proceso viešumo, betarpiškumo ir draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis principų.

2. Baudžiamojo proceso kodekse yra įtvirtintos nuostatos dėl asmens nekaltumo prezumpcijos, sulaikymo ar suėmimo pagrindo, pareikšto kaltinimo pobūdžio ir pagrindo išaiškinimo suprantama kalba, teisės kreiptis į teismą dėl neteisingo sulaikymo ar suėmimo, teisės į gynybą, teisės, kad bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas.

3. Baudžiamojo proceso kodekse garantuotos ir kitos žmogaus teisės, susijusios su šiuo Pakto straipsniu: kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis kaltinamas; teisė gauti kaltinamojo akto nuorašą; susipažinti teisme su byla; nustatyta tvarka pasidaryti reikiamų dokumentų išrašus arba nuorašus; turėti gynėją; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; teikti įrodymus ir dalyvauti juos tiriant; nagrinėjimo teisme metu užduoti klausimus; duoti paaiškinimus apie teismo tiriamas bylos aplinkybes

ir pareikšti savo nuomonę dėl kitų nagrinėjimo teisme dalyvių pareikštų prašymų; dalyvauti baigiamosiose kalbose, kai nėra gynėjo; kreiptis į teismą paskutiniu žodžiu; apskųsti teismo nuosprendį ir nutartis; nusikalstamos veikos padarymu įtariamo ar kaltinamo asmens teisė gintis pačiam arba per pasirinktą gynėją, o neturint pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti, - teisė į nemokamą teisinę pagalbą.

4. Baudžiamojo proceso kodeksas atskirais straipsniais išskiria nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausos reglamentavimą ir tokios apklausos ypatumus. Kodeksas įtvirtina taisyklę, kad gynėjo dalyvavimas būtinas nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis įtariamas ar kaltinamas nepilnametis. Be to, nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu arba teismo iniciatyva į jaunesnio kaip aštuoniolikos metų kaltinamojo apklausą gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.

5. Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio bet kokiais pagrindais ir motyvais turi teisę paduoti prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjusysis ir jo atstovas.

6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnis nustato, kad baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu.

7. Civilinio kodekso 6.272 straipsnis numato atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų. Žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos - arešto - paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės. Be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala. Jeigu žala atsirado dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų tyčinių veiksmų, tai valstybė, atlyginusi žalą, įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę iš atitinkamų pareigūnų įstatymų nustatyta tvarka išieškoti įstatymų nustatyto dydžio sumas.

15 straipsnis

1. Baudžiamojo kodekso 3 straipsnis nustato, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra veikimo (neveikimo) laikas arba baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas, jeigu asmuo norėjo, kad padariniai atsirastų kitu laiku.

2. Veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t.y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims.

3. Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio trečioji dalis nustato, kad baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios.

4. Išimtį sudaro Baudžiamojo kodekso normos, nustatančios atsakomybę už genocidą, tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis, tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą,

okupuotos valstybės civilių trėmimą, tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokį nežmonišką elgesį su jais, civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose, draudžiamą karo ataką.

5. Baudžiamojo kodekso 7 straipsnis nustato, kad asmenys atsako pagal baudžiamąjį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta ir tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, atsakomybė už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu: 1) nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (99–113 straipsniai); 2) prekybą žmonėmis (147 straipsnis); 3) vaiko pirkimą arba pardavimą (157 straipsnis); 4) netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimą, laikymą arba realizavimą (213 straipsnis); 5) nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą (216 straipsnis); 6) teroro aktą (250 straipsnis); 7) orlaivio, laivo ar stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimą (251 straipsnis); 8) žmogaus pagrobimą įkaitu (252 straipsnis); 9) neteisėtą elgesį su branduolinėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba kitais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais (256, 256⁽¹⁾ ir 257 straipsniai); 10) nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (259–269 straipsniai); 11) nusikaltimus aplinkai (270, 270⁽¹⁾, 271, 272, 274 straipsniai).

16 straipsnis

Remiantis Civilinio kodekso 2.1 straipsniu, galėjimas turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas visiems fiziniams asmenims. Civilinį teisnumą asmuo įgyja jau gimdamas (2.2 straipsnis), o netenka mirdamas. Civilinis kodeksas apibrėžia fizinio asmens gimimo ir mirties momentą (2.3 straipsnis).

2. Civilinio kodekso 2.6 straipsnis draudžia apriboti fizinių asmenų civilinį teisnumą ar veiksnumą (galėjimą savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas) įstatymuose nenumatytais pagrindais. Sandoriai, valstybės ar savivaldybių institucijų ir pareigūnų aktai, kuriais apribojamas civilinis teisnumas ar veiksnumas, negalioja, išskyrus atvejus, kai tokius sandorius ar aktus leidžia įstatymai (2.6 straipsnio 2 dalis).

3. Remiantis Civilinio kodekso 2.5 straipsniu, fizinio asmens civilinis veiksnumas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t.y. kai jam sukanka aštuoniolika metų. Tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sukaks aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visiško veiksnumo nenustoja.

4. Civilinio kodekso 2.7-2.9 straipsniai apibrėžia nepilnamečių iki keturiolikos metų ir asmenų nuo 14 iki 18 metų civilinį veiksnumą. Civilinio kodekso trečiasis skirsnis reglamentuoja fizinio asmens pripažinimą neveiksniu ar ribotai veiksniumi. Remiantis 2.10 straipsniu, fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Neveiksniui asmeniui yra nustatoma globa. Pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas, kurio teises ir pareigas nustato šio kodekso normos. Jeigu pripažintas neveiksniu asmuo pasveiksta arba jo sveikata labai pagerėja, teismas pripažįsta jį veiksniumi. Įsiteisėjus teismo sprendimui, tokiam asmeniui nustatyta globa panaikinama. Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Jie taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniumi. Civilinio kodekso 2.11 straipsnis išsamiai reglamentuoja fizinių asmenų civilinio veiksnumo apribojimo klausimus (apribojimo tvarką; asmens, kurio veiksnumas apribotas teises; globos (rūpybos); asmens veiksnumo apribojimo panaikinimo atvejus).

5. Civilinis kodeksas nustato, kad užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės Lietuvos Respublikoje turi tokį patį civilinį teisingumą kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai. Šios taisyklės išimtis gali nustatyti Lietuvos Respublikos įstatymai (1.15 straipsnis).

17 straipsnis

1. Asmens teisių apsaugą baudžiamojo proceso metu garantuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šio Kodekso numatytais atvejais ir nustatyta tvarka. Kiekvienam sulaikytajam ar suimtajam nedelsiant jam suprantama kalba turi būti pranešama, dėl ko jis sulaikomas ar suimamas. Kiekvienas sulaikytasis ar suimtas turi teisę kreiptis į teisimą, skųsdamasis, kad neteisingai sulaikytas ar suimtas. Kiekvienas asmuo, kuris buvo nepagrįstai sulaikytas ar suimtas, turi teisę į žalos atlyginimą įstatymų nustatyta tvarka. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas šio Kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo turi teisę, kad jam suprantama kalba būtų skubiai ir nuodugniai pranešta apie jam pareikšto kaltinimo pobūdį bei pagrindą, turėti pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai, pats apklausti liudytojus arba prašyti, kad liudytojai būtų apklausti, nemokamai naudotis vertėjo paslaugomis, jeigu nesupranta ar nekalba lietuviškai. Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o neturėdamas pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti turi nemokamai gauti teisinę pagalbą įstatymo, reglamentuojančio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą, nustatyta tvarka. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą.

2. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka. Kiekvienas asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, turi teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, taip pat gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą.

3. Remiantis Baudžiamojo proceso įstatymu, daryti kratą, poėmį, apžiūrėti piliečių patalpas, uždėti areštą korespondencijai ir daryti jos poėmį pašto-telegrafo įstaigose galima tik įstatymo griežtai nustatytais pagrindais ir tvarka.

4. Asmens apsaugą nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsinosi į jo garbę ir orumą garantuoja ir specialiujų įstatymų normos. Policijos veiklos įstatymas įpareigoja policijos pareigūnus gerbti ir ginti žmogaus orumą, užtikrinti ir saugoti jo teises bei laisves (21 straipsnio 1 punktą).

5. 2004 m. naujos redakcijos Pašto įstatymas nustato pašto paslaugų teikėjams pareigą garantuoti siuntėjams susirašinėjimo slaptumą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.

6. Lietuvos Respublikos įstatymai griežtai reglamentuoja tuos atvejus, kai teisėsaugos pareigūnams suteikiama teisė klausytis asmenų telefoninių pokalbių ir daryti jų įrašus. Baudžiamojo proceso kodekso (toliau-BPK) 154 straipsnis reglamentuoja telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę bei įrašų darymą. Remiantis BPK 154 straipsnio 1 dalimi, kai pagal prokuroro prašymą yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali klausytis telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir daryti įrašus, jeigu yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, numatytus Baudžiamojo

kodekso konkrečiuose straipsniuose, arba jeigu yra pavojus, kad baudžiamojo proceso dalyviams arba jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievartavimas ar kitokios neteisėtos veikos. Neatidėliotinais atvejais šie ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmai gali būti atliekami ir prokuroro nutarimu. Šiuo atveju per tris dienas nuo tokių veiksmų pradžios turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas. Jei toks sutikimas negaunamas, pradėti veiksmai turi būti nutraukti, o visi įrašai nedelsiant sunaikinami. Įstatymas riboja telefoninių pokalbių klausymą ar kitos telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės trukmę. Nustatyta, kad tai gali trukti ne ilgiau kaip šešis mėnesius, o išimtiniais atvejais šis terminas gali būti vieną kartą pratęsiamas 3 mėnesiams (BPK 154 straipsnio 3 dalis).

7. Lietuvos civilinio kodekso skyriuje „Specifinės fizinių asmenų civilinės teisės ir jų įgyvendinimas“ įtvirtintos teisė į privatų gyvenimą ir slaptumą (Civilinio kodekso 2.23 straipsnis) ir asmens garbės ir orumo gynimas (2.24 straipsnis).

19 straipsnis

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų ir asmens saviraiškos laisvę. Šios nuostatos išdėstytos Visuomenės informavimo įstatyme, Civiliniame kodekse, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme, Viešojo administravimo įstatyme ir kituose teisės aktuose.

2. Vienas svarbiausių įstatymų, reglamentuojančių saviraiškos laisvę, yra 1996 m. Visuomenės informavimo įstatymas (2006 m. nauja įstatymo redakcija). Informacijos laisvės ir jos apsaugos principai suformuluoti šio įstatymo II skyriuje. Įstatymo 4 straipsnis garantuoja kiekvienam asmeniui teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Ši teisė apima laisvę laikytis savo nuomonės, taip pat įstatymų nustatytais sąlygomis ir tvarka rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

3. Teisę rinkti ir skelbti informaciją garantuoja to paties įstatymo 5 straipsnis, suteikiantis kiekvienam asmeniui teisę rinkti informaciją ir ją skelbti visuomenės informavimo priemonėse. Kiekvienas asmuo taip pat turi teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, kitų biudžetinių įstaigų viešąją informaciją apie jų veiklą, oficialius jų dokumentus (kopijas), taip pat informaciją, kurią minėtos įstaigos turi apie jį patį (6 straipsnis).

4. Siekiant užtikrinti informacijos laisvę, draudžiama daryti įtaką viešosios informacijos rengėjui, platintojui, jų savininkui ar žurnalistui, verčiant juos neteisėtai pateikti visuomenės informavimo priemonėse informaciją apie įvykius ar faktus (7 straipsnis).

5. Kiekvienam asmeniui suteikta teisė viešai kritikuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, taip pat pareigūnų veiklą. Lietuvos Respublikoje draudžiama persekioti už kritiką (9 straipsnis).

6. Kiekvienam asmeniui garantuojama teisė apskųsti teismui valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, pareigūnų sprendimus ir veiksmus, jeigu šie pažeidžia ar neteisėtai apriboja asmens teisę gauti, rinkti ar skleisti informaciją (11 straipsnio 1 punktas).

7. Kitų valstybių žurnalistai, įstatymų nustatyta tvarka akredituoti Lietuvos Respublikoje, turi vienodas su Lietuvos žurnalistais teises rinkti ir skelbti informaciją.

8. Visuomenės informavimo įstatymo III skyrius išsamiai reglamentuoja asmens, visuomenės ir valstybės interesų apsaugos klausimus visuomenės informavimo srityje.

9. Siekiant nepažeisti asmens teisių, apsaugoti jo garbę ir orumą, renkant ir viešai skelbiant informaciją, draudžiama be asmens sutikimo filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus jam

priklausančioje valdoje; filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus neviešų renginių metu be organizatorių, turinčių teisę rengti tokius renginius, sutikimo; filmuoti ir fotografuoti žmogų ir naudoti jo atvaizdus reklamai visuomenės informavimo priemonėse be šio žmogaus sutikimo (13 straipsnis). Šie draudimai netaikomi renkant informaciją, jei yra pagrindas manyti, kad fiksuojami teisės pažeidimai.

10. Visuomenės informavimo įstatymas atskirai reglamentuoja nepilnamečių apsaugą nuo viešosios informacijos, kuri gali turėti jiems neigiamą poveikį. Remiantis įstatymo 17 straipsniu, viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai įstatymų nustatyta tvarka turi užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografinio pobūdžio ir (ar) smurtinio pobūdžio bei žalingus įpročius skatinančios informacijos sklaidimu.

11. 2010 m. kovo 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio naujos redakcijos įstatymas, nustatantis viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių (asmenų iki 18 metų) psichikos sveikatai, fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi, kriterijus, sklaidimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, sklaidėjų ir jų dalyvavimų, žurnalistų ir jų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Seimo priimtame įstatyme apie informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, priskirta informacija, kuria teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai; informacija, susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu; tyčiojamasi iš žmogaus; tyčiojamasi ar niekinama dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekiamos jos vertybės.

12. Visuomenės informavimo įstatymas numato, kada informacija yra neskelbtina. Remiantis įstatymo 19 straipsniu, visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką; skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenumą, jos teritorijos vientisumą; kurstomas karas, taip pat tautinė, rasinė, religinė, socialinė bei lyčių neapykanta; platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, seksualiniai iškrypimai; propaguojamos ir (ar) reklamuojamos narkotinės ar psichotropinės medžiagos. Įstatymas taip pat draudžia platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą. Neleidžiama skleisti informacijos, pažeidžiančios nekaltumo prezumpciją bei kliudančios teisminės valdžios nešališkumui. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka teismas gali apriboti vertinimų bei komentarų, susijusių su teisme dar neišnagrinėta byla bei galinčių turėti įtakos teismo nešališkumui ir nepriklausomumui, sklaidimą visuomenės informavimo priemonėse.

15. Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų vykdymo priežiūra pavesta žurnalistų etikos inspektoriui. Remiantis įstatymo 50 straipsniu, žurnalistų etikos inspektorių penkeriems metams skiria Seimas Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos teikimu. Žurnalistų etikos inspektorius savo veiklą grindžia teisėtumo, nešališkumo, teisingumo ir viešumo principais. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo paskelbimo dienos. Žurnalistų etikos inspektorius nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo; dėl teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse; vertina, kaip informuojant visuomenę laikomasi šiame ir kituose įstatymuose nustatytų visuomenės informavimo principų, teikia valstybės institucijoms siūlymus, kaip tobulinti jų įgyvendinimą ir kt. Žurnalistų etikos inspektorius bendradarbiauja su Vaiko teisių kontrolieriaus tarnyba, kitomis institucijomis, mokytojais, visuomene.

16. Teisės į informaciją reglamentavimo požiūriu svarbios yra Civilinio kodekso formuluojamos nuostatos. Su teise į informaciją glaudžiai susiję Kodekso 2.23 straipsnis „Teisė į privatų gyvenimą ir

jo slaptumą” ir 2.24 straipsnis „Asmens garbės ir orumo gynimas”, taip pat ir 2.22 straipsnis „Teisė į atvaizdą”.

17. 1999 m. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme numatyta, kad susipažinti su valstybės paslaptį sudarančia informacija turi teisę tik leidimą dirbti ar susipažinti su šia informacija turintis asmuo ir tik su ta informacija, kuri yra susijusi su jo pareigų atlikimu. Teisė į informaciją ir jos prieinamumas ribojamas ir pagal kitus specialius įstatymus.

22 straipsnis

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas ir Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas Lietuvoje įtvirtina kiekvieno asmens teisę laisvai jungtis į asociacijas ir užtikrina, kad naudojimuisi šia teise negali būti taikomi jokie apribojimai, išskyrus nustatytus įstatymo.

2. Asociacijos laisvė yra viena iš esminių žmogaus teisių. Ji įtvirtinta ne tik visuose svarbesniuose tarptautiniuose bei Europos Sąjungos žmogaus teisių dokumentuose, bet ir Lietuvos Respublikos įstatymuose. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 35 straipsnis įtvirtina piliečių teisę laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ir asociacijas. Konstitucijos 50 str. nustatyta, kad profesinės sąjungos kuriasi laisvai ir veikia savarankiškai. Jos gina darbuotojų ekonomines, profesines bei socialines teises ir interesus.

3. Lietuvos Respublikoje asociacijos laisvės įgyvendinimo ribojimas galimas tik įstatymų numatytais atvejais. Pagal Asociacijų įstatymo 3 straipsnio 2 dalį, draudžiama steigti ir veikti asociacijoms, kurių tikslas arba veikimo būdai - prievarta nuversti ar pakeisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką arba pažeisti Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumą, propaguoti karą ir smurtą, autoritarinį ar totalitarinį valdymą, kurstyti rasinę, religinę, socialinę nesantaiką, pažeisti žmogaus teises ir laisves, viešąją tvarką ir atlikti veiksmus, prieštaraujančius Lietuvos Respublikos įstatymams ir visuotinai pripažintoms tarptautinės teisės normoms, veikti dėl kitų valstybių interesų, jeigu jie yra priešingi Lietuvos valstybės interesams.

4. Asmenims, ketinantiems įgyvendinti asociacijos laisvę, nacionalinėje teisėje nustatyti reikalavimai, kurie susiję su juridinio asmens veiklos tikslu, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo 1 straipsnio 1 dalis numato, jog profesinių sąjungų steigėjais gali būti tik asmenys, dirbantys pagal darbo sutartį ar kitais pagrindais, Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymo 5 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog politinės partijos steigėjas gali būti tik Lietuvos Respublikos pilietis, sulaukęs 18 metų, taip pat steigėjams keliami kiekybės reikalavimai, susiję su juridinio asmens teisine forma, pavyzdžiui, Asociacijų įstatymo 13 straipsnio 1 dalis numato minimalų 3 fizinių ar juridinių asmenų asociacijos steigėjų skaičių.

5. Profesinės sąjungos, kaip juridinio asmens, steigimą reglamentuoja Civilinis kodeksas. Pagal Civilinio kodekso 2.38 straipsnį „profesinės sąjungos yra juridiniai asmenys, jeigu yra įvykdytos šio straipsnio 2 dalies nuostatos, t.y. profesinė sąjunga yra įsteigiama, jeigu ji turi ne mažiau kaip trisdešimt steigėjų arba jeigu įmonėje, įstaigoje, organizacijoje yra ne mažiau kaip trisdešimt steigėjų ir jie (jos) sudarytų ne mažiau kaip 1/5 visų darbuotojų (o 1/5 visų darbuotojų būtų ne mažiau kaip trys darbuotojai) ir profesinės sąjungos susirinkime yra patvirtinti jos įstatai bei išrinkti valdymo organai. Profesinės sąjungos steigėjais gali būti Lietuvos Respublikos piliečiai ar fiziniai asmenys, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, ne jaunesni kaip keturiolikos metų ir dirbantys pagal darbo sutartį ar kitais pagrindais.

6. Atsisakymas registruoti profesinės sąjungos, jų susivienijimo įstatus (statutą) gali būti apskūstas apylinkės teismui, kuris skundą išnagrinėja per dešimt dienų.

7. Pagal Profesinių sąjungų įstatymo nuostatas nustatytos krašto apsaugos, policijos, valstybės saugumo ir kitų organizacijų profesinių sąjungų įstatymo taikymo ypatybės šių organizacijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose.

8. Lietuvos Baudžiamojo kodekso 177 straipsnyje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už trukdymą profesinių sąjungų veiklai.

9. Valstybės tarnybos įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 7 punktą nustato, kad valstybės tarnautojai turi teisę būti profesinių sąjungų, organizacijų ar susivienijimų nariais, taip pat politinių partijų ar organizacijų nariais, ne tarnybos (darbo) laiku, išskyrus valstybės tarnautojus, atliekančius savivaldybės tarybos nario pareigas, dalyvauti politinėje veikloje. Valstybės tarnautojai, kurie yra profesinių sąjungų atstovai, turi teisę dalyvauti sprendžiant valstybės tarnautojų tarnybos vertinimo, pareigų paaugštinimo, tarnybinių nuobaudų skyrimo klausimus, taip pat dalyvauti profesinių sąjungų organizacinėje veikloje, tam skiriant iki 10 valandų darbo laiko per mėnesį. Pagal Valstybės tarnybos įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 6 punktą valstybės tarnautojai turi teisę streikuoti, išskyrus valstybės tarnautojus, einančius valstybės ar savivaldybės institucijos ar įstaigos padalinio vadovo ar aukštesnes pareigas.

10. Pagal Vidaus tarnybos statutą, patvirtintą Lietuvos Respublikos 2003 m. balandžio 29 d. įstatymu Nr. IX-1538, pareigūnai įstatymų ir šio Statuto nustatyta tvarka gali steigti profesines sąjungas ar stoti į jas savo interesams ginti. Vidaus reikalų įstaigos vadovas ir jo pavaduotojas negali būti vidaus reikalų įstaigoje veikiančios profesinės sąjungos nariais. Profesinių sąjungų veikla vidaus reikalų įstaigoje šios vidaus reikalų įstaigos vadovo teikimu įstatymų nustatyta tvarka gali būti sustabdyta ar nutraukta, jeigu jos vykdoma veikla prieštarauja įstatymams ir trukdo įgyvendinti funkcijas siekiant užtikrinti žmogaus teises ir viešąjį saugumą. Profesinės sąjungos veiklai vidaus reikalų įstaigoje sudaromos sąlygos, nustatytos jos susitarime su vidaus reikalų įstaigos vadovu.

11. Profesinių sąjungų nariams (išskyrus išimtį, kai pareigūnas, išrinktas į renkamuosius vidaus reikalų įstaigos profesinės sąjungos organus, atleidžiamas iš vidaus tarnybos, jei su juo ši profesinė sąjunga sudaro darbo sutartį bei išrinkus jį į renkamuosius vidaus reikalų įstaigos profesinės sąjungos organus, jei su juo ši profesinė sąjunga sudaro darbo sutartį) negali būti taikomos tarnybinės nuobaudos ir atleidimas iš vidaus tarnybos dėl jų narystės profesinėse sąjungose, dėl atstovavimo vidaus reikalų įstaigų profesinių sąjungų nariams arba dėl veiklos profesinėse sąjungose. Skiriant tarnybines nuobaudas, išskyrus tarnybines nuobaudas – atleidimą iš vidaus tarnybos, taip pat reikalingas išankstinis profesinės sąjungos renkamojo organo sutikimas.

12. Profesinių sąjungų nariai, atleisti iš vidaus tarnybos dėl išrinkimo į renkamasias pareigas profesinių sąjungų organizacijose, pasibaigus renkamujų pareigų įgaliojimams, jų prašymu grąžinami į iki jų išrinkimo eitas pareigas, o jeigu jų nėra, – į kitas lygiavertes pareigas toje pačioje arba šio asmens sutikimu kitoje vidaus reikalų įstaigoje. Šie asmenys grąžinami į vidaus tarnybą, jei atitinka Vidaus tarnybos statute nustatytus reikalavimus, išskyrus reikalavimą dėl didžiausios amžiaus ribos.

13. Vidaus reikalų įstaigoje veikiančioms profesinėms sąjungoms draudžiama:

- 1) organizuoti streikus ir juose dalyvauti;
- 2) organizuoti piketus ar mitingus, kurie tiesiogiai trukdytų vidaus reikalų įstaigos veiklai ar atlikti pareigūno tarnybines pareigas, taip pat juose dalyvauti;
- 3) organizuoti (vadovauti) profesinių sąjungų narių susirinkimus darbo laiku, naudoti profesinių sąjungų veiklai tarnybines patalpas, ryšio ir transporto priemones be vidaus reikalų įstaigos vadovo sutikimo.

14. 1998 m. gegužės 5 d. priimto Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo Nr.VIII-723 36 straipsnio 3 dalis nustato, kad kariai gali dalyvauti asociacijų ir kitų nepolitinių susivienijimų veikloje, taip pat kitokioje nepolitinėje veikloje, kuria siekiama puoselėti moralines, tautines, patriotines ir pilietines demokratines vertybes, jei dalyvavimas tokioje veikloje netrukdo vykdyti tiesioginių kario pareigų. Tačiau vadovaujantis minėto įstatymo 36 straipsnio 8 dalimi, profesinės karo tarnybos kariai negali būti profesinės sąjungos nariais, streikuoti.

15. 2003 m. balandžio 22 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 21 straipsnyje nustatyta, kad prokurorai, tenkindami savo profesinius, kultūrinius ir socialinius poreikius, gali jungtis į profesines sąjungas ir visuomenines organizacijas, tačiau prokurorams draudžiama streikuoti ir rengti piketus.

16. Vadovaujantis 1994 m. sausio 20 d. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymo 24 straipsniu, Ssaugumo departamento pareigūnai gali dalyvauti visuomeninių organizacijų, draugijų, klubų ir kitų nepolitinių susivienijimų veikloje. Saugumo departamento pareigūnams draudžiama streikuoti ir piketuoti.

17. Teisėjai gali jungtis į teisėjų asociacijas ar kitas organizacijas, atstovaujančias jų interesams pagal 1994 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 115 straipsnį. Lietuvos teismų teisėjus vienija visuomeninė organizacija - Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija. Lietuvos teisėjų asociacija turi teisę pareikšti nuomonę dėl savo narių. Lietuvos teisėjų asociacija padeda kelti teisėjų profesinę kvalifikaciją. Nuo 1997 m. spalio mėn. Lietuvos Respublikos teisėjų asociacija yra Tarptautinės teisėjų asociacijos narė.

18. Darbdaviai gali steigti organizacijas vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo nuostatomis. Pagal Asociacijų įstatymą asociacija veikia laikydamasi Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, kitų įstatymų, Vyriausybės nutarimų, kitų teisės aktų ir savo veiklą grindžia įstatais. Draudžiama steigti ir veikti asociacijoms, kurių tikslas arba veikimo būdai - prievarta nuversti ar pakeisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką arba pažeisti Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumą, propaguoti karą ir smurtą, autoritarinį ar totalitarinį valdymą, kurstyti rasinę, religinę, socialinę nesantaiką, pažeisti žmogaus teises ir laisves, viešąją tvarką ir atlikti veiksmus, prieštaraujančius Lietuvos Respublikos įstatymams ir visuotinai pripažintoms tarptautinės teisės normoms, veikti dėl kitų valstybių interesų, jeigu jie yra priešingi Lietuvos valstybės interesams. Asociacija yra savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus. Asociacijos pavadinime gali būti žodžiai "asociacija", "visuomeninė organizacija", "susivienijimas", "konfederacija", "sąjunga", "draugija" ar kiti. Asociacija gali būti steigiama juridinių bei fizinių asmenų iniciatyva. Minimalus asociacijos narių skaičius yra 3. Asociacijos steigimo sutartį pasirašo visi steigėjai. Asociacijos steigėjai iki asociacijos įregistravimo Juridinių asmenų registre parengia įstatų projektą ir sušaukia steigiamąjį susirinkimą, kuriame priimami įstatai ir sudaromas bent vienas valdymo organas. Valstybės ir savivaldybių institucijoms ir pareigūnams įstatymų nenumatytais atvejais ir tvarka, politinėms partijoms ir politinėms organizacijoms, kitoms organizacijoms ir asmenims draudžiama kištis į asociacijos veiklą ir į jos vidaus reikalus. Asociacijos pertvarkomos, pasibaigia (reorganizuojamos ar likviduojamos) Civilinio kodekso nustatyta tvarka, t.y. bendra juridiniams asmenims nustatyta tvarka.

23 straipsnis

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis įtvirtina nuostatą, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Šių Konstitucijos nuostatų įgyvendinimą užtikrina Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas.

1. Civilinio kodekso trečioji knyga „Šeimos teisė“ nustato bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus, tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo, globos ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindinius nuostatus.

2. Šeimos santykių teisinis reglamentavimas grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais. Šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksmų įtakos.

3. Asmenys savo nuožiūra įgyvendina šeimos teises ir nevaržomi jomis naudojasi, taip pat ir teise į šeimos teisių gynybą. Atsisakymas nuo šeimos teisės ar jos įgyvendinimo nepanaikina šios teisės, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Įgyvendindami šeimos teises ir vykdydami šeimos pareigas, asmenys privalo laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus ir veikti sąžiningai. Draudžiama piktnaudžiauti šeimos teisėmis, t.y. draudžiama jas įgyvendinti tokiu būdu ir priemonėmis, kurios pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalą kitiems asmenims. Jeigu asmuo piktnaudžiauja šeimos teise, teismas gali atsisakyti ją ginti. Šeimos teises gina teismas, globos ir rūpybos bei kitos valstybės ar visuomeninės institucijos Civilinio kodekso numatytais būdais. Teismas ir kitos institucijos turi siekti, kad šalis išspręstų ginčą taikiai – tarpusavio susitarimu, ir visokeriopai padėti šalims pasiekti bet kokį susitarimą.

4. Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.7 straipsnyje įtvirtintu santuokos apibrėžimu, santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Santuoka leidžiama sudaryti tik su skirtingos lyties asmeniu. Civiliniame kodekse vienodai pripažįstama tiek civilinė, tiek bažnytinė santuoka (sudarius bažnytinę santuoką, nėra privalomas pakartotinis civilinis santuokos įregistravimas (3.24 straipsnis). Bažnyčios (konfesijų) sudaryta santuoka nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos, sudarytos civilinės metrikacijos įstaigoje, jeigu sudarant tokią santuoką nebuvo pažeisti Civiliniame kodekse numatyti santuokos sudarymo reikalavimai, santuoka buvo sudaryta Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatyta procedūra ir toks santuokos sudarymas nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje (3.25 straipsnis).

5. Civilinio kodekso 3.14 straipsnyje numatytas santuokos sudarymo amžius – 18 metų. Tačiau išimtiniais atvejais norinčio tuoktis, tačiau neturinčio 18 metų asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip dvejais metais. Nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam 15 metų. Mažinant santuokinį amžių turi būti išklausi tėvų, globėjų ar rūpintojų nuomonė šiuo klausimu, taip pat atsižvelgiama į nepilnamečio psichinę bei psichologinę būklę, turtinę padėtį ir kitas svarbias priežastis.

6. Draudžiama tuoktis artimiesiems giminaičiams ir asmenims, įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintiems neveiksniams. Taip pat įstatymas draudžia sudaryti kitą santuoką asmenims, jau sudariusiems santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukus. Nesilaikius įstatyme nustatytų santuokos sudarymo sąlygų, santuoka teismo gali būti pripažinta negaliojančia.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia, kad santuoka yra sudaroma laisvu vyro ir moters susitarimu. Civilinio kodekso 3.8 straipsnis numato, kad susitarimas tuoktis negali būti įgyvendintas prievarta, o Kodekso 3.13 straipsnis sako, kad santuoka sudaroma laisva vyro ir moters valia ir bet koks grasinimas, prievarta ar kitokie valios trūkumai yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia.

8. Sudarę santuoką, sutuoktiniai įgyja Civiliniame kodekse numatytas teises ir pareigas. Pagal Kodekso 3.26 straipsnio 2 dalį sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais. Be to, sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė. Įstatymas taip pat numato, kad sutuoktiniai turi būti lojalūs ir vienas kitą gerbti, vienas kitą remti materialiai ir moraliai.

9. Jeigu sutuoktiniai negali susitarti dėl savo pareigų vykdymo ar teisių įgyvendinimo, bet kuris sutuoktinis turi teisę kreiptis į teismą, kad teismas išspręstų jų ginčą. Teismas, sprenddamas sutuoktinių ginčą, privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti, o priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių ginčo, teismas privalo atsižvelgti į sutuoktinių nepilnamečių vaikų ir visos šeimos interesus.

10. Sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitokiu būdu suvaržyti teisę į kilnojamąjį daiktą, naudojamą šeimos namų ūkyje. Sutuoktinis, be kurio sutikimo buvo sudarytas toks sandoris, turi teisę reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu.

11. Jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, jų turtui taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas. Sutuoktiniai turi teisę sudaryti vedybų sutartį ir savo nuožiūra nustatyti savo turto teisinį režimą. Vedybų sutarties sąlygos, prieštaraujančios imperatyvioms įstatymų normoms, gerai moralei arba viešajai tvarkai, yra niekinės ir negalioja. Turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sutuoktiniai naudojasi, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu. Preziumuojama, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios. Nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo galima nukrypti tik Civilinio kodekso numatytais atvejais.

12. Santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis miršta arba santuoka nutraukiama įstatymų nustatyta tvarka. Civilinis kodeksas (3.49 -3.65 straipsniai) numato tris santuokos nutraukimo būdus – abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu ir dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės. Esant reikalui teismas, savo sprendimu nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje sutuoktiniai turi aptarti savo nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir dalyvavimo juos auklėjant klausimus bei kitas savo turtines teises ir pareigas. Jeigu sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių prieštarauja viešajai tvarkai ar iš esmės pažeidžia sutuoktinių nepilnamečių vaikų ar vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus, teismas sutarties netvirtina, o bylą dėl santuokos nutraukimo sustabdo, kol sutuoktiniai sudarys naują sutartį. Jeigu per šešis mėnesius nuo bylos sustabdymo dienos sutuoktiniai neįvykdo teismo nurodymų dėl sutarties turinio, teismas prašymą palieka nenagrinėtą.

13. Civilinio kodekso 3.55 straipsnyje nurodyta, kad santuoka vieno sutuoktinių prašymu gali būti nutraukta esant bent vienai iš šių sąlygų:

- 1) sutuoktiniai gyvena skyrium (separacija) daugiau nei vienerius metus;
- 2) vienas sutuoktinis pripažintas teismo sprendimu neveiksnium po santuokos sudarymo;
- 3) vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas nežinia kur esančiu;
- 4) vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą.

Kai santuoką prašo nutraukti vienas iš sutuoktinių, teismas, atsižvelgdamas į vieno sutuoktinio amžių, santuokos trukmę, sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus, gali atsisakyti nutraukti santuoką, jeigu santuokos nutraukimas padarytų esminės turtinės ar neturtinės žalos vienam sutuoktiniui ar jų nepilnamečiams vaikams.

14. Teismas, nutraukdamas santuoką, turi išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka. Teismas, priimdamas sprendimą dėl santuokos nutraukimo, priteisia išlaikymą to reikalingam buvusiam sutuoktiniui, jeigu išlaikymo klausimai nenustatyti sutuoktinių sudarytoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, jeigu jo turimas turtas ar gaunamos pajamos yra pakankami visiškai save išlaikyti. Preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnamečių vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, neturi teisės į išlaikymą.

15. Teismas, sprenddamas nepilnamečių išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį (Civilinio kodekso 3.85 straipsnis- Šeimos turto teisinis režimas), jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedirbančio sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad sutuoktinis, kuris yra nekilnojamojo daikto, priskirto šeimos turtui, savininkas, gali perleisti nuosavybės teisę į jį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį tik gavęs kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas. Teisinis reguliavimas dėl sandorių, susijusių su nepilnamečio vaiko turtu, įtvirtintas Civilinio kodekso 3.188 straipsnyje: be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės: 1) perleisti, įkeisti savo nepilnamečių vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį; 2) savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą; 3) sudaryti nepilnamečių vaikų vardu turto nuomos sutartį ilgesniam nei penkerių metų terminui; 4) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti arbitražinį sprendimą; 5) nepilnamečių vaikų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija keturių minimalių algų dydį; 6) investuoti nepilnamečių vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija dešimties minimalių mėnesinių algų dydį.

16. Visais atvejais, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų ir kai šeimos klausimai (santuokos nutraukimas, turto dalybos, išlaikymo priskyrimas ir pan.) yra sprendžiami teisme, nagrinėjant bylą turi dalyvauti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris turi pateikti savo išvadą, ar nebus pažeistos vaikų teisės. Vaikų teisių apsaugos pagrindinės nuostatos yra įtvirtintos ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Šiame įstatyme nustatyta, kad vaikui nuosavybės teise priklausančiu turtu tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai gali disponuoti tik turėdami vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams; dalijant turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių (tėvų) nuosavybė, visais atvejais turi būti atsižvelgta į vaikų turtinius interesus; kai tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai netinkamai vykdo arba nevykdo šiame įstatyme nustatytų reikalavimų, tai įkeičiant, parduodant arba dovanojant būstą, kuriame gyvena vaikas, būtina vaiko teisių apsaugos institucijos išvada, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams.

17. Švietimo ir mokslo ministras patvirtino šias programas ir priemones :

1) 2006 m. vasario 14 d. patvirtintos Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimo metodinės rekomendacijos, apibrėžiančios tokių programų rengimo ir įgyvendinimo principus, programų turinio reikalavimus ir kt.

2) 2007 m. vasario 7 d. patvirtinta Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa. Šios programos paskirtis yra rengti jaunus žmones gyvenimui, santuokai, pateikti visuminę lytiškumo sampratą, kurti brandžius tarpasmeninius santykius, vykdyti ankstyvų lytinių santykių ir su jais susijusių problemų prevenciją ir kt.

3) 2007 m. rugpjūčio 29 d. patvirtinta Sklaidos apie vaikų ir jaunimo rengimą šeimai ir lytiškumo ugdymo programa.

4) 2008 m. gegužės 23 d. patvirtintas Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo priemonių planas. Jame numatyta pritaikyti vadovėlius Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos nuostatų mokymui specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniais ir parengti metodines rekomendacijas mokytojui dėl vadovėlių ir kitų mokymo priemonių naudojimo mokant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus.

24 straipsnis

- Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie šių tarptautinių sutarčių, skirtų vaiko teisių apsaugai:
  - 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos bei jos 1995 m. Pataisos dėl 43 str. 2 p., taip pat šios Konvencijos 2000 m. priimtų fakultatyvinių protokolų - Dėl vaikų dalyvavimo kariniuose konfliktuose ir Dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos.
  - 1993 m. Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje.
  - 1961 m. Hagos konvencijos dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje.
  - 1973 m. Hagos konvencijos dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės.
  - 1973 m. Hagos konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo.
  - 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų.
  - 1996 m. Hagos konvencijos dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų vaikų apsaugos priemonių srityje.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina vaiko teises (XI skirsnis "Tėvų teisės ir pareigos vaikui"). Kiekvienam vaikui garantuojama teisė gyventi ir sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę (3.161 straipsnio 1 dalis). Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita (3.161 straipsnio 2 dalis). Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams (3.161 straipsnio 3 dalis).
- Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios (3.161 straipsnio 5 dalis). Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaiko teisės nesikeičia (3.161 straipsnio 6 dalis).
- Kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jį norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštaruoja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai (3.164 straipsnio 1 dalis).
- Jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą (3.164 straipsnio 2 dalis).
- Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis (3.165 straipsnis). Tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus (3.165 straipsnio 2 dalis). Visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu. Jeigu tėvai nesusitaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas (3.165 straipsnio 3 dalis).
- Civilinio kodekso XXI skyrius reglamentuoja vaiko gimimo registravimą ir nustato registravimo tvarką. Remiantis Civiliniu kodeksu, vaiko gimimas registruojamas vaiko gimimo vietos arba tėvų ar

vieno iš jų gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigoje. Apie vaiko gimimą turi būti pareikšta ir vaiko gimimas turi būti įregistruotas per tris mėnesius nuo jo gimimo dienos, o jeigu vaikas gimė negyvas, – per tris paras nuo gimimo laiko (3.291 straipsnio 1 dalis). Pareiškimas dėl rasto vaiko gimimo įregistravimo turi būti paduotas per tris paras nuo vaiko radimo laiko (3.291 straipsnio 2 dalis). Įregistravus vaiko gimimą, išduodamas gimimo liudijimas (3.292 straipsnio 4 dalis).

8. Vaikui vardą suteikia tėvai (3.166 straipsnis). Vaikui vardas (vardai) suteikiamas tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus dėl vaiko vardo, vardas vaikui suteikiamas teismo nutartimi. Registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą, vaikui vardą suteikia valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Kiekvienam vaikui yra suteikiama tėvų pavardė (3.167 straipsnis). Kai tėvų pavardės skirtingos, vaikui suteikiama tėvo ar motinos pavardė tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus, vieno iš tėvų pavardė suteikiama teismo nutartimi. Registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą, vaikui pavardę suteikia valstybinė vaikų teisių apsaugos institucija.

9. Civilinio kodekso 2.14 straipsnis numato, kad nepilnamečio asmens gyvenamąją vietą laikoma jo tėvų ar globėjų (rūpintojų) nuolatinė gyvenamoji vieta.

10. Civilinio kodekso 3.155 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi. Tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje, o Kodekso 3.156 straipsnis numato, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios. Tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium.

11. Vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nesvarbu, kur tėvai gyvena (CK 3.170 straipsnio 2 dalis).

12. Siekiant apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo žalingo tėvų elgesio poveikio, Civilinio kodekso 3.179 straipsnis numato, kad tais atvejais, kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas, teismas gali nuspręsti atskirti vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos). Jei nepalankios aplinkybės susiklosto vienam iš tėvų, o kitas gali gyventi kartu su vaiku ir auklėti jį, vaikas atskiriamas tik nuo to iš tėvų. Atskirtam nuo tėvų vaikui išsaugomos visos asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos, pagrįstos giminyste. Atskyrus vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos), tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų. Kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma gyvenant kartu su vaiku.

13. Civilinio kodekso 3.180 straipsnis numato, kad kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti pareigą auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo.

14. Civilinio kodekso trečiosios knygos XVIII skyrius reglamentuoja nepilnamečių globos ir rūpybos klausimus. Remiantis Civiliniu kodeksu, globa nustatoma vaikams, kurie neturi keturiolikos metų. Rūpyba nustatoma vaikams, sulaukusiems keturiolikos metų. Vaiko globos (rūpybos) tikslas - užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti.

15. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymu buvo patvirtinta nauja Vaiko laikinosios globos (rūpybos) organizavimo nuostatų redakcija. Siekiant užtikrinti teisinį atstovavimą

nepilnamečiams, kurių tėvai laikinai išvysta į užsienį, nuostatuose papildomai reglamentuotas vaiko laikinosios globos (rūpybos) tėvų prašymu nustatymas. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos imasi iniciatyvos ir, bendradarbiaudamos su įvairiomis institucijomis, nustato likusius be tėvų globos vaikus, sprendžia teisinio atstovavimo jiems klausimus.

16. Pagal Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 8 ir 9 straipsnius vaikas, kurio abu tėvai jo gimimo metu buvo Lietuvos Respublikos piliečiai, yra Lietuvos Respublikos pilietis, nepriklausomai nuo to, ar jis gimė Lietuvos Respublikos teritorijoje, ar už jos ribų. Esant skirtingai tėvų pilietybei, jeigu vaiko gimimo metu vienas iš jų buvo Lietuvos Respublikos pilietis, vaikas yra Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu jis gimė Lietuvos Respublikos teritorijoje arba jis gimė už Lietuvos Respublikos ribų, bet tėvų arba vieno iš jų nuolatinė gyvenamoji vieta tuo metu buvo Lietuvos Respublikos teritorijoje. Esant skirtingai tėvų pilietybei, jeigu vaiko gimimo metu vienas iš jų buvo Lietuvos Respublikos pilietis ir jeigu tuo metu abiejų tėvų nuolatinė gyvenamoji vieta buvo už Lietuvos Respublikos ribų, vaiko, gimusio už Lietuvos Respublikos ribų, pilietybė, iki jam sukaks 18 metų, nustatoma pagal tėvų susitarimą.

17. Pagal Pilietybės įstatymo 10 straipsnį asmenų be pilietybės, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, vaikas, gimęs Lietuvos Respublikos teritorijoje, įgyja Lietuvos Respublikos pilietybę.

18. To paties įstatymo 11 straipsnyje yra nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje rastas vaikas, kurio abu tėvai nežinomi, laikomas gimusiu Lietuvos Respublikoje ir yra Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu nepaaiškės aplinkybių, dėl kurių jis įgytų kitokį statusą.

19. Vaikas, kurio vienas iš tėvų vaiko gimimo metu buvo Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas buvo asmuo be pilietybės arba nežinomas, yra Lietuvos Respublikos pilietis, nepriklausomai nuo gimimo vietos.

20. Lietuvos Respublikos įstatymai nustato nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės specifiką. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus reglamentuoja atskiras XI skyrius. Šio skyriaus nuostatos taikomos asmenims, kuriems nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo sukakę aštuoniolika metų, o kai kurios šio skyriaus nuostatos gali būti taikomos asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo sukakę aštuoniolika metų, bet nebuvo sukakę dvidešimt vieneri metai, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus ir kitas bylos aplinkybes, o prireikus - į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šio kodekso numatytą paskirtį.

21. Baudžiamajame kodekse (toliau - BK) yra kriminalizuotos įvairios nusikalstamos veikos, vienu ar kitu būdu pažeidžiančios šeimos ir vaiko interesus, pvz., BK XXIII skyriuje *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai*, BK 156 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už vaiko pagrobimą arba vaikų sukeitimą, BK 157 straipsnis *Vaiko pirkimas arba pardavimas*, BK 158 straipsnis *Vaiko palikimas*, BK 159 straipsnis *Vaiko įtraukimas į nusikalstamą veiką*, BK 163 straipsnis *Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis* ir kiti. BK XXV skyriuje *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei* yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už trukdymą atlikti religines apeigas ar religines iškilmes (BK 171 straipsnis), taip pat šiame skyriuje yra kriminalizuotas diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės (BK 169 straipsnis), kurstymas prieš bet kokios rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 straipsnis), grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla (BK 170(1) straipsnis).

22. Lietuvos Respublikos Seimas 2004 m. liepos 8 d. priėmė Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 41⁷, 181³, 214²⁴, 247¹⁰ straipsniais ir 188², 224, 233, 259¹ straipsnių pakeitimo įstatymą ir atitinkamai Kodekso 181³ straipsnyje įtvirtino: a) atsakomybę už neteisėtą trukdymą vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis; ir b) mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ir kitų įstaigų, kurios laikinai atsako už jų prižiūrimų vaikų auklėjimą, vadovų, pedagogų, auklėtojų ar kitų jiems prilygstančių asmenų, atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus. Taigi, Kodeksas buvo papildytas teisės norma, numatančia asmenų, iki tol negalėjusių būti baudžiamais administracine tvarka, atsakomybę už psichologinio ir fizinio smurto vartojimą vaiko atžvilgiu ar kitus vaiko teisių pažeidimus.

23. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla vaiko teisių apsaugos sistemos tobulinimo tikslais, vykdoma trimis kryptimis:

- 1) atliekant tyrimus dėl individualaus, konkretaus vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo pagal asmens skundą ar vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pagal pastebėtus vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymius,
- 2) atliekant konkrečios vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos srities tyrimą ir analizę,
- 3) teikiant siūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų konkrečioje srityje gerinimo.

24. Atlikęs individualaus, konkretaus vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo atvejo tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierius surašo pažymą ir priima sprendimą. Atsižvelgiant į tyrimo dalyką ir paaiškėjusias aplinkybes, vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali laikinai kontroliuoti priimto sprendimo vykdymą (iki konkrečios datos, aplinkybių) arba neterminuotai kontroliuoti priimto sprendimo vykdymą (nurodant informacijos teikimo periodiškumą). Dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus autoriteto pasiektas gana aukštas individualiais atvejais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymas.

25. Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo atlikti šie situacijų apibendrinimai:

- 1) situacijos specialiosiose mokyklose ir centruose;
- 2) situacijos specialiuosiuose vaikų auklėjimo ir globos namuose;
- 3) situacijos apskričių ir savivaldybių vaikų globos namuose;
- 4) dėl vaikų globos (rūpybos) ir įvaikinimo problemų;
- 5) dėl seniūnijose dirbančių socialinių darbuotojų;
- 6) dėl socialinio būsto nuomos problemų (vaiko teisės į būstą užtikrinimo);
- 7) dėl vaikų psichinės sveikatos gerinimo;
- 8) dėl psichologinės pagalbos vaikams ir jų šeimoms situacijos;
- 9) dėl mokyklos nelankančių vaikų;
- 10) dėl žemo kultūrinio lygio mokamų programų organizavimo ugdymo įstaigose;
- 11) dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms skirtų valstybės lėšų panaudojimo, darbuotojų darbo užmokesčio, jų darbo krūvio ir darbo sąlygų;
- 12) dėl pedagoginių psichologinių tarnybų teikiamos psichologinės pagalbos efektyvumo;
- 13) dėl neįgalių vaikų situacijos ir problemų Lietuvoje;
- 14) dėl vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimo; dėl Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 302, taikymo praktikoje problemų;
- 15) dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir jų teikiamų paslaugų;
- 16) dėl pokyčių, sprendžiant su ikimokyklinių įstaigų veikla susijusias problemas;
- 17) dėl pedikuliozės problemos švietimo įstaigose;

- 18) dėl vaikų, kurių tėvai išvyko į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus;
- 19) dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos;
- 20) dėl nepilnamečių rūkymo, alkoholio, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo;
- 21) dėl vaikų sergamumo tuberkulioze;
- 22) dėl vaikų įtraukimo ir dalyvavimo nusikalstamame kontrabandos versle;
- 23) dėl pabėgėlių situacijos Lietuvoje;
- 24) dėl gausių šeimų situacijos;
- 25) dėl seksualinio smurto prieš vaikus paplitimo vaikų globos ir specialiojo ugdymo įstaigose;
- 26) dėl socialinio būsto nuomos problemų;
- 27) dėl valstybės garantuojamos nemokamos teisinės pagalbos teikimo vaikams problemų;
- 28) dėl brolių ir seserų neišskyrimo principo, nustatant vaiko globą (rūpybą), laikymosi taikymo.

26. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikia pastabas ir pasiūlymus dėl galiojančių ar naujai priimamų teisės aktų ir dėl politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos, formavimo bei įgyvendinimo, siekiant, kad kiekvienas vaikas be diskriminacijos turėtų teisę į tokias apsaugos priemones, kurių jam reikia kaip nepilnamečiui.

27. Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius pateikė daugiau kaip 200 pastabų ir pasiūlymų dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos teisinio reglamentavimo tobulinimo.

28. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius kasmet teikia Lietuvos Respublikos Seimui praėjusių kalendorinių metų ataskaitą, kurioje, apibendrinęs savo veiklą, teikia konkrečias išvadas ir pasiūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai gerinti. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2004 – 2007 metų ataskaitose yra pateikta 122 konkretūs pasiūlymai, kurių didžioji dalis yra įgyvendinta ar pradėta įgyvendinti. Tarp minėtų pasiūlymų tikslinga išskirti: dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos reglamentavimo tobulinimo (Pakto 19 straipsnis), nepilnamečių padėties teisinės sistemos tobulinimo, siekiant vaikų amžių atitinkančių perauklėjimo formų (Pakto 14 straipsnis), rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano (Pakto 6 straipsnis) ir kt.

29. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nuo pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos pradžios ypatingą dėmesį skiria smurto prieš vaikus šeimoje problemai. Visu ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikė pastabas ir pasiūlymus atsakingoms institucijoms ir dalyvavo įvairiuose nacionalinio ir tarptautinio lygmens renginiuose, skirtuose smurto prieš vaikus problemai spręsti.

30. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius dalyvavo Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams programų 2005 – 2007 metams ir 2008 - 2010 metams, rengimo ir svarstymo procese, teikė pastabas ir pasiūlymus, siekdamas tobulinti vaiko apsaugos nuo visų smurto formų sistemą ir sukurti reikiamus pagalbos modelius.

25 straipsnis

Pakto 25 straipsnyje įtvirtintas nuostatas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, o detaliam reglamentuojama specialūs įstatymai (1992 m. Seimo rinkimų įstatymas (2008 m. balandžio 30 d. nauja įstatymo redakcija), 1994 m. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, 1992 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (2008 m. birželio 12 d. nauja įstatymo redakcija)).

1. Remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsniu, piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybės tarnybą. Reikalavimai, kurie yra keliami stojantiems į valstybės tarnybą, yra sukonkretinami Valstybės tarnybos įstatyme.
2. Lietuvos Respublikos piliečiai, priklausantys etninėms ir tautinėms mažumoms, turi tokias pat teises dalyvauti valstybės valdyme.
3. Rusų ir lenkų tautinių mažumų atstovai yra susibūrę į politines partijas ir politines organizacijas, kurių nariai dalyvauja šalies politiniame gyvenime ir valstybės valdyme.

26 straipsnis

Lietuvos įstatymai visiškai garantuoja lygybę įstatymui ir teisę į vienodą, be jokios diskriminacijos įstatymo apsaugą. Naujieji Lietuvos įstatymai ar įstatymų pakeitimai, priimti po antrinio pranešimo pateikimo Jungtinėms Tautoms, draudžia bet kokią diskriminaciją rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių arba kokių nors kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties, gimimo ar kokio nors kito požymio pagrindu.

1. 2002 m. kovo 14 d. priimtame naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, įsigaliojusiam nuo 2003 m. sausio 1 d., garantuojama visiška asmenų lygybė prieš įstatymą. Šio Kodekso 6 straipsnio 2 dalis skelbia: „Teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių“; 6 straipsnio 3 dalis: „Draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties“.

2. Asmens sveikatos priežiūros paslaugos yra teikiamos visiems Lietuvos piliečiams, asmenims be pilietybės ar kitų valstybių piliečiams. Pacientams teikiamos pirminės asmens sveikatos priežiūros paslaugos ir specializuota medicinos pagalba. Yra tam tikrų ypatumų, susijusių su mokėjimu už suteiktas asmens sveikatos priežiūros paslaugas.

3. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymu, už dirbančius asmenis sveikatos draudimo įmokas moka įmonės, įstaigos ir organizacijos, savarankiškai dirbantys asmenys moka privalomojo sveikatos draudimo įmokas už save.

4. Valstybės lėšomis yra draudžiami kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, nuolat gyvenantys Lietuvoje, laikinai Lietuvoje gyvenantys užsieniečiai, jeigu jie teisėtai dirba Lietuvoje, ir nepilnamečiai jų šeimos nariai, kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, studijuojantys Europos Sąjungos valstybių aukštųjų mokyklų dieniniuose skyriuose, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, papildomą ir laikiną apsaugą Lietuvoje gavę užsieniečiai: asmenys iki 18 metų, asmenys, kuriems nustatyta liga ar organizmo būklė, įrašyta į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintą sąrašą, vieniši tėvai, auginantys nepilnamečius vaikus, moterys nėštumo laikotarpiu 70 dienų (suėjus 28 nėštumo savaitėms ir daugiau) iki gimdymo ir 56 dienos po gimdymo, asmenys, kuriems sukako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytas senatvės pensijos amžius. Už jiems suteiktas asmens sveikatos priežiūros paslaugas sumokama iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų.

5. Nedirbantiems ir nepakliūnantiems į valstybės lėšomis draudžiamų asmenų sąrašą ne piliečiams ir asmenims be pilietybės nemokamai teikiamos tik būtinosios medicinos pagalbos paslaugos.

27 straipsnis

Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisę puoselėti savo kultūrą, išpažinti ir praktikuoti savo religiją ar vartoti gimtąją kalbą (Konstitucijos 37 ir 45 str.) Be to, Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Pagrindinės neišsprętos problemos – lenkiškų pavardžių rašyba lietuviškuose pasuose ir gatvių pavadinimų rašyba (dviem kalbomis) Vilniaus regione.

1. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas ir Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas garantuoja tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims galimybę burtis į visuomenines organizacijas ir gauti paramą. Asmenų, priklausančių tautinėms mažumoms, teisių apsaugą taip pat garantuoja ir reglamentuoja *Pilietybės, Valstybinės kalbos, Švietimo, Visuomenės informavimo, Religinių bendruomenių ir bendrijų, Politinių partijų ir politinių organizacijų, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymai* bei kiti teisės aktai.

2. Lietuvoje valstybinės tautinių santykių darnumo politikos formavimo ir įgyvendinimo procese dalyvavo Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas). Nuo 2010 m. sausio 1 d., reorganizavus Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą, jo funkcijos, susijusios su tautinių mažumų politikos formavimu ir įgyvendinimu ir koordinavimu, perduotos Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai (toliau - Kultūros ministerija). Minėtai reorganizacijai nepritarė daugelis lietuvių bendruomenių užsienyje, o Lietuvos žmogaus teisių stebėjimo instituto nuomone, reorganizacija gali turėti menkesnį poveikį tautinių mažumų integracijai.

3. Tautinių mažumų ir joms priklausančių asmenų teisių ir laisvių apsauga yra neatsiejama tarptautinės žmogaus teisių apsaugos dalis ir priklauso tarptautinio bendradarbiavimo sričiai. Tautinių mažumų klausimais Lietuvoje lankėsi aukšti ES pareigūnai: 2009 m. birželį – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Aukštasis komisaras tautinėms mažumoms K. Vollebaekas , o 2009 m. spalį – Europos Tarybos žmogaus teisių komisaras T. Hammambergas.

4. Vadovaudamasi Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos (toliau Konvencija) 25 straipsniu. 2001 m. ir 2006 m. spalio mėnesį Lietuva pateikė Europos Tarybai du pranešimus apie priemones, kurių imtasi įgyvendinant Lietuvoje šios Konvencijos nuostatas.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, atlikusi tyrimus EU-MIDIS, neatskleidė didesnių Lietuvos tautinių mažumų problemų (daugiau informacijos: http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/2009/2009_en.htm)

5. 2001 m. gyventojų ir būsto surašymo duomenimis, šalyje priskaičiuojama 115 skirtingų tautybių gyventojų. Jų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja nuo kelių šimtų tūkstančių, pavyzdžiui, rusų ir lenkų, iki kelių šimtų ar tik dešimčių, kaip armėnų, bulgarų, graikų ir kitų.

Gyventojų skaičius . Požymiai: tautybė, statistiniai rodikliai ir metai

	1979	1989	2001	2007	2008
Iš viso					
Gyventojų skaičius, tūkst.	3 391,5	3 674,8	3 484,0	3 384,9	3 366,4
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Lietuviai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	2 712,2	2 924,3	2 907,3	2 864,0	2 837,4
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	80,0	79,6	83,5	84,6	84,3
Rusai					

Gyventojų skaičius, tūkst.	303,5	344,5	219,8	173,3	168,1
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	8,9	9,4	6,3	5,1	5,0
Lenkai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	247,0	258,0	235,0	212,1	208,3
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	7,3	7,0	6,7	6,3	6,2
Baltarusiai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	57,6	63,2	42,9	38,4	36,7
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	1,7	1,7	1,2	1,1	1,1
Ukrainiečiai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	32,0	44,8	22,5	21,2	20,3
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	1,0	1,2	0,7	0,6	0,6
Žydai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	14,7	12,4	4,0	3,5	3,3
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,4	0,3	0,1	0,1	0,1
Latviai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	4,4	4,2	3,0	2,6	2,5
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Totoriai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	4,0	5,2	3,2	2,9	2,9
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Vokiečiai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	2,6	2,1	3,2	3,5	3,3
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Romai					
Gyventojų skaičius, tūkst.	2,3	2,7	2,6	2,8	2,5
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Kitos tautybės					
Gyventojų skaičius, tūkst.	11,2	13,4	7,6	8,9	8,5
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	0,3	0,4	0,2	0,3	0,2
Nenurodyta					
Gyventojų skaičius, tūkst.	..	..	32,9	51,7	72,6
Dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi, %	..	..	0,9	1,5	2,1

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys, 2009 m.

6. Lietuvoje siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas tautinių mažumų savimonei ir kultūrai ugdyti. Įgyvendindama tautinių santykių darnumo politiką, nuo 2010 m. sausio 1 d. Kultūros ministerija vykdo priemones, numatytas Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 17 d. nutarimu Nr. 1132, ir Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008-2010 metų programoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. kovo 26 d. nutarimu Nr. 309. Švietimo ir mokslo ministerija yra įpareigota parengti mokomąją medžiagą ir metodines rekomendacijas romų vaikų ugdymo klausimais, organizuoti kvalifikacijos tobulinimo seminarus mokytojams.

7. Aktyvią ir visapusišką kultūrinę veiklą Lietuvoje vykdo apie 300 tautinių mažumų nevyriausybinų organizacijų. Daugiausia nevyriausybinų organizacijų yra įsteigę rusų (daugiau kaip 60), lenkų (daugiau kaip 50), baltarusių (daugiau kaip 20), žydų (daugiau kaip 20) ir vokiečių (daugiau kaip 20) tautinei mažumai priklausantys asmenys. Tai kultūros, švietimo, profesinės ir kitos organizacijos, kurių švietimo ir kultūriniai projektai yra remiami iš valstybės biudžeto.

8. Tenkinant Lietuvos tautinių mažumų kultūrinius ir švietimo poreikius, įsteigti tautinių mažumų visuomeninės veiklos centrai – viešoji įstaiga Tautinių bendrijų namai Vilniuje (www.tbn.lt), (1991 m.) viešoji įstaiga Kauno įvairių tautų kultūrų centras (www.minority.lt) (2004 m.), viešoji įstaiga Romų visuomenės centras (2001 m.), viešoji įstaiga Lietuvos tautinių mažumų folkloro ir etnografijos centras (2007 m.), Visagino tautinių kultūrų centras ir kt

9. Lietuvoje 2008-2009 m. veikė 163 bendrojo lavinimo mokyklos, kuriose ugdymo procesas vyksta viena ar keliomis tautinių mažumų/užsienio kalbomis (63 lenkų, 39 rusų, 1 baltarusių, 17 lietuvių ir

lenkų, 23 lietuvių ir rusų, 11 rusų ir lenkų, 8 lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis). Yra išleisti visi lenkų ir rusų gramatikos ir literatūros vadovėliai 1-12 klasėms. Kitų mokymo dalykų vadovėliai yra verčiami iš lietuvių kalbos. Vadovėlius mokyklos įsigyja naudodamos mokinio krepšelio lėšas (nuo 2007-2008 mokslo metų, palyginti su bendrojo lavinimo mokyklomis lietuvių mokymo kalba, bendrojo lavinimo mokykloms, kuriose ugdoma tautinių mažumų kalbomis, buvo skiriama 20 proc. daugiau mokinio krepšelio lėšų, nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. -15 proc. daugiau lėšų). Pastaraisiais metais matomas bendrojo lavinimo mokyklų, kuriose ugdymas vyksta tautinių mažumų kalbomis, ir jose besimokančių mokinių skaičiaus mažėjimas sietinas su demografinėmis tendencijomis (mažėjančiu gimstamumu, emigracija), taip pat tėvų apsisprendimu leisti vaikus į mokyklas lietuvių ugdymo kalba

10. Negausioms ir nekompaktiškai gyvenančioms tautinėms mažumoms gimtajai kalbai išmokti arba tobulinti valstybinėse bendrojo lavinimo mokyklose organizuojamas papildomas ugdymas, steigiamos šeštadieninės/sekmadieninės mokyklos. Lietuvoje gyvenantys armėnai, baltarusiai, čečėnai, graikai, karaimai, latviai, lenkai, rusai, totoriai, ukrainiečiai, vokiečiai yra įsteigę šeštadienines/sekmadienines mokyklas. Jų dabar yra apie 40. Šiose mokyklose mokoma gimtosios kalbos, supažindinama su tautine kultūra ir tradicijomis, istorija bei kultūros paveldu.

11. Aukštasis mokslas ir pedagogų rengimas. Vilniaus pedagoginiame universitete įsteigtos Lenkų filologijos ir didaktikos katedra, Rusų filologijos ir didaktikos katedra, Rusų literatūros ir tarpkultūrinės komunikacijos katedra, Baltarusių kalbos, literatūros ir etnokultūros centras, kuriuose rengiami atitinkamų kalbų pedagogai. Taip pat universitete įkurti Lenkų kalbos ir kultūros studijų centras, Rusų kalbos ir kultūros studijų centras.

1993 metais Vilniaus universitete įkurta Lenkų kalbos ir literatūros katedra, pradėtos komplektuoti polonistų studentų grupės. Nuo 2006 metų katedra reformuota į Polonistikos centrą. 2001 m. Vilniaus universitete, sujungus dvi katedras,- Rusų kalbos ir Slavų literatūrų, įkurta Rusų filologijos katedra, studentams siūloma rusų filologijos studijų programa.

Rusų filologijos programas taip pat siūlo Klaipėdos universitetas (rusų filologija ir lietuvių kalba), Šiaulių universitetas.

2007 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė sprendimą dėl Balstogės universiteto filialo atidarymo Vilniuje. Kasmet į universitetą priimami abiturientai, pageidaujantys studijuoti ekonomikos arba informatikos specialybes.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos Komisijos, kitų Europos valstybių, visuomeninių JAV fondų pastangomis nuo 2005 m. Vilniuje veikia Europos humanitarinis universitetas (EHU), kuris buvo priverstas nutraukti savo veiklą Baltarusijoje, siūlantis įgyti pilną universitetinį išsilavinimą bakalauro ir magistro pakopų programose.

12. Daugiakultūriam ugdymui skirta internetinė svetainė, kurioje skelbiama medžiaga apie Lietuvoje gyvenančias tautines/etnines mažumas <http://www.daugiakalbemokykla.smm.lt>. Šioje svetainėje mokytojai randa medžiagos, kurios jiems reikia rengiantis integruojamosioms daugiakultūrio ugdymo temoms per įvairių dalykų pamokas.

13. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, įgyvendindamas Tautinių mažumų politikos plėtros iki 2015 metų strategiją, ypatingą dėmesį skyrė tautinių mažumų švietimui, o ypač valstybinės kalbos mokymui, kaip pagrindiniam integracijos į visuomenę veiksniumi. 2008 m. Vilniuje, Visagine ir Šalčininkuose valstybinės kalbos kursus baigė apie 600 asmenų. Tautinių bendrijų namuose 2005 m. įkurtas Valstybinės lietuvių kalbos mokymo centras, jame organizuojami lietuvių kalbos kursai.

14. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymo nuostatos, numatančios, kurios religinės bendruomenės ar bendrijos yra pripažįstamos tradicinėmis Lietuvoje ir apibrėžiančios jų ir kitų (netradicinių) religinių bendruomenių ir bendrijų juridinio asmens statuso įgijimo sąlygas, 2004 m. – 2008 m. laikotarpiu nebuvo keičiamos.

15. Visuomenės informavimo priemonės: šalyje leidžiami periodiniai leidiniai ir žurnalai rusų, lenkų kalbomis. Lietuvos totoriai leidžia laikraštį „Lietuvos totoriai“ lietuvių, rusų, lenkų kalbomis, Lietuvos žydai - „Lietuvos Jeruzalė“.

Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija transliuoja įvairios trukmės informacines laidas tautinėms mažumoms (rusų, baltarusių, lenkų, jidiš, ukrainiečių kalbomis).

Lietuvos televizijos laidos:

„Krikščionio žodis“ – laida rusų kalba, 15 min. (sekmadieniais)

Šviečiamoji, religinė laida, adresuota visiems, kuriems įdomi stačiatikių istorija, tradicijos, kultūra nuo Kristaus gimimo iki mūsų dienų. Kas antrą sekmadienį 8.00 val. per LTV. Laidos autoriai- Eleonora ir Leonidas Glušajevai.

„Kultūrų kryžkelė. Trembita“ - 15 min. (pirmadieniais). Laida ukrainiečių kalba.

„Kultūrų kryžkelė. Vilniaus albumas“ - 15 min. (antradieniais). Laida lenkų kalba.

„Kultūrų kryžkelė. Rusų gatvė“ – 15 min. (trečiadieniais). Laida rusų kalba.

„Kultūrų kryžkelė. Vilniaus sąsiuvinis“ – 15 min. (penktadieniais). Laida baltarusių kalba.

LTV2 – visos „Kultūrų kryžkelės“ laidos kartojamos penktadieniais nuo 15.10 val. iki 16.25 val.

Lietuvos radijas:

Vienintelė Lietuvoje pusvalandinė žinių laida rusų kalba transliuojama kasdien 16.30 val. per Lietuvos radiją. Siekiant plačiau pristatyti daugiatautę mūsų šalies sudėtį visuomenei, nuosekliai supažindinti Lietuvos valstybės piliečius su įvairių tautų tradicijomis ir papročiais, ugdyti visuomenės pakantumą skirtingų tautybių ir religinių pažiūrų asmenims, skatinti piliečių tarpusavio pagarbą ir pasitikėjimą buvo parengtas radijo laidų ciklas „Tautinės mažumos Europoje“

LTV kanalas „Klasika“:

Tautinių bendrijų programą „Santara“ rengia 14 šešių tautybių žurnalistų. Joje kalbama lietuviškai, lenkiškai, rusiškai, baltarusiškai ir ukrainietišškai. Kasdien 15.00 val. programoje „Klasika“.

Laidos Lietuvos žydams transliuojamos 15.00 val. pirmąjį ir trečiąjį mėnesio ketvirtadienį, o ukrainiečiams – antrąjį ir ketvirtąjį mėnesio penktadienį.

Programų Lietuvos baltarusiams galite klausytis antradieniais ir šeštadieniais.

Laida lenkų kalba transliuojama kasdien nuo 15.30 iki 16.00 val.

Lietuvoje lenkų kalba transliuoja privati radijo stotis - „Znad Wili“ (<http://www.znadwili.lt/>)

Lietuvoje rusų kalba transliuoja privati radijo stotis - „Русское Радио Балтия“ (<http://www.rusradio.lt/>) Visagino ir Klaipėdos miestuose veikia vietinės radijo stotys, transliuojančios radijo laidas rusų kalba.

Spauda, tinklalapiai:Nuo 2008 m. aktuali informacija rusų ir lenkų kalba viešinama internetiniuose dienraščiuose <http://ru.delfi.lt/> (didžiausias ir populiariausias internetinis dienraštis rusų kalba Baltijos šalyse). Leidžiamas dienraštis lenkų kalba - „Kurier Wileński“ („Vilniaus kurjeris“) <http://kurierwilenski.lt/>, savaitraščiai rusakalbams: „Литовский курьер“ („Lietuvos kurjeris“) <http://www.kurier.lt/>, „Обзор“ („Obzor“), „Экспресс неделя“ („Ekspress nedelia“), „Республика“ („Respublika“) ir Visagine publikuojami - „Sugardas“, „V každyj dom“. www.runet.lt – informacinis tinklalapis rusakalbams.

Lietuvoje leidžiamaos „Tautinių bendrijų naujienos“ – skirtos visoms Lietuvoje gyvenančioms tautinėms mažumoms.

16. Atsižvelgdama į senas karaimų Lietuvoje tradicijas (jie Trakuose gyvena jau apie 600 metų), unikalų ir vienintelį Europoje karaimų paveldą, Lietuvos valstybė skiria daug dėmesio jam išsaugoti. 2004 metais iš valstybės investicijų programų buvo nutarta atstatyti Karaimų bendruomenės kultūros centrą. 2008 metų spalio 9 dieną Trakuose po rekonstrukcijos iškilmingai atidarytas vienas seniausių Lietuvos karaimų paveldo objektų – bendruomenės namai. Namų atstatymo darbams iš valstybės biudžeto investicijų programų yra skirta 480 000 litų.

17. Siekiant įtraukti tautines bendrijas į tautinių mažumų politikos formavimo ir įgyvendinimo procesus, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1030 įsteigta

Ministro Pirmininko vadovaujama *Tautinių mažumų reikalų koordinavimo komisija* (toliau - Komisija), į kurią įeina Tautinių bendrijų tarybos pirmininkas ir šeši nariai, taip pat septyni ministrai – finansų, kultūros, socialinės apsaugos ir darbo, švietimo ir mokslo, teisingumo, užsienio reikalų ir vidaus reikalų. Pagrindiniai Komisijos uždaviniai – rūpintis tautinių mažumų tautinio tapatumo išsaugojimu, pagal savo kompetenciją stebėti, kaip Lietuvos Respublikoje įgyvendinami įstatymai, reglamentuojantys tautinių mažumų teises, analizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, kuriuose numatoma spręsti tautinių mažumų problemas, skatinti ir remti tautinių mažumų nevyriausybinį organizacijų konstruktyvias iniciatyvas ir sumanymus, tarpininkauti sprendžiant konfliktines situacijas tautinėse bendrijose ir organizacijose. Be to, nuo 1995 metų prie Tautinių mažumų ir išeivijos departamento veikė Tautinių bendrijų taryba (nuo 2010 m. Taryba veikia prie Kultūros ministerijos). Tarybą sudaro Lietuvos tautinių mažumų nevyriausybinį organizacijų atstovai, renkami trims metams. Pagrindiniai Tarybos uždaviniai – pagal savo kompetenciją stebėti, kaip Lietuvos Respublikoje įgyvendinami įstatymai, reglamentuojantys tautinių mažumų teises, analizuoti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, kuriuose numatoma spręsti tautinių mažumų problemas, skatinti ir remti tautinių mažumų nevyriausybinį organizacijų konstruktyvias iniciatyvas ir sumanymus, tarpininkauti sprendžiant konfliktines situacijas tautinėse bendrijose ir organizacijose. 2009-2012 m. Tautinių bendrijų tarybą sudaro 29 Lietuvos tautinių bendrijų atstovai.

ROMŲ tautinė mažuma

18. 2001 metais vykusio visuotinio gyventojų ir būsto surašymo duomenimis, Lietuvoje gyvena 2571 romų tautybės asmenų (0,07 proc. visų Lietuvos gyventojų), iš jų 46 proc. yra vaikai ir jaunimas iki 20 metų. Daugiausia romų gyvena Vilniaus apskrityje- 874, Kauno apskrityje- 617, Šiaulių apskrityje- 376. Kompaktiškai romai (apie 500 asmenų) gyvena Vilniaus miesto Kirtimų gyvenvietėje.

19. Lietuvoje buvo vykdomos šios programos: Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2000 -2004 m. programa (skirta romams, gyvenantiems Kirtimų gyvenvietėje (Vilniaus rajone), ir tęstinė Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008 -2010 m. programa (skirta Lietuvoje gyvenantiems romams).

20. Socialinių tyrimų instituto Etninių tyrimų centras atliko tyrimą „Romų padėties tyrimas: romai švietimo ir darbo rinkos sankirtoje“. Šio tyrimo tikslas – atlikti romų vaikų integravimosi į bendrojo lavinimo sistemą galimybių tyrimą. Tyrimo metu surinkti duomenys, pateikta analizė ir parengtos rekomendacijos yra vertingas informacijos šaltinis švietimo politikos formuotojams.

21. Valstybinėje viešojoje įstaigoje (toliau - VŠĮ) Romų visuomenės centre kiekvieną darbo dieną vyksta priešmokyklinio ugdymo pamokėlės (lietuvių k., matematikos, pasaulio pažinimo, dailės ir darbų, kūno kultūros užsiėmimai), organizuojamas vaikų papildomas ugdymas: veikia popierinės plastikos, romų šokių būrelis, muzikos ir dainavimo, meno terapijos, meno gimnastikos, sporto ir judriųjų žaidimų būreliai. Paaugliams ir suaugusiesiems organizuojami kompiuterinio raštingumo kursai, sudaryta galimybė nemokamai naudotis interneto paslaugomis, įrengta 10 kompiuterinių vietų, veikia diskusijų klubas, vyksta pilietiškumo ugdymo akcijos. Centrą lankantys vaikai nemokamai maitinami. VŠĮ Romų visuomenės centras kasmet organizuoja vasaros poilsio stovyklas, kuriose poilsiauja romų vaikai iš įvairių Lietuvos miestų.

22. Romų vaikai, lankantys Vilniaus miesto mokyklas, nemokamai maitinami ir aprūpinami vadovėliais. Mokyklose dirbantys logopedai, psichologai, socialiniai pedagogai romų vaikams teikia būtinąją pagalbą. Steigiamos socialinio pedagogo pareigybės dirbti su romų mokiniais. Ataskaitiniu laikotarpiu tokios pareigybės buvo įsteigtos trijose Vilniaus miesto vidurinėse mokyklose, kuriose mokosi daugiausia romų vaikų.

23. 2009 m. vykdam Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008-2010 m. programos priemones, dviem gerai besimokantiems aukštojoje mokykloje romų studentams buvo skirtos vienkartinės 1000 Lt išmokos.

25. Pažymėtina, kad Lietuvoje gyvenantys romai kasdieniame gyvenime išlaikė ne tik gimtąją romani kalbą, bet ir gimtosios kalbos tarmes. Daliai romų, gyvenančių Lietuvoje, yra poreikis mokytis valstybinės lietuvių kalbos, siekiant geriau integruotis į šalies visuomeninį gyvenimą. Įvertinant šį poreikį, VšĮ Romų visuomenės centre kasmet organizuojami valstybinės kalbos kursai. Juos lankė nuo 10 iki 15 suaugusių romų tautybės asmenų. Yra parengta speciali mokymo metodika, kalbos mokymo priemonės (CD popietė su lietuvių kalba, vaizdinės priemonės), palengvinančios valstybinės kalbos mokymąsi. 2000-2004 metais vykdant Romų integracijos programą valstybinės kalbos kursus išklausė 90 romų.

26. Nuo 2007 m. VšĮ Romų visuomenės centre vyksta suaugusiųjų romų mokymas nuotoliniu būdu. Kiekvienais metais besimokančių skaičius auga, 2009-2010 mokslo metais nuotoliniu būdu pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo siekia 22 suaugę romai. Kryptingas popamokinis romų vaikų ir paauglių užimtumas (edukaciniai renginiai, Dienos centro veikla) skatina įsitraukti į neformalųjį ugdymą, kurio tikslas – keisti romų bendruomenės požiūrį į švietimą. Centre teikiamos teisinės konsultacijos, nuolat dirba teisininkas. Jis teikia konsultacijas asmens dokumentų tvarkymo, baudžiamosios teisės ir kitais klausimais. Kasmet suteikiama iki 150 konsultacijų. Taip pat organizuojami susitikimai su policijos atstovais sprendžiant teisėtvarkos klausimus; rengiamos konsultacijos moterų visuomeninės veiklos inicijavimo, romų švietimo, socialiniais ir ekonominiais klausimais; aptariami ūkinės veiklos pradmenys, verslo steigimo pradžiamokslis.

27. Siekiant supažindinti Lietuvos visuomenę su romų tradicijomis ir papročiais, ugdant visuomenėje pakantumą ir pasitikėjimą jais, buvo parengtos dvi radijo laidos, paskelbtas straipsnis dienraštyje „Lietuvos žinios“, pradėtas leisti informacinis biuletenis apie romus „Romano čačipen“ (2008 m. buvo išleisti keturi, o 2009 m. šeši informacinio biuletenio numeriai). Be to, informacija lietuvių, anglų ir rusų kalbomis buvo skelbiama sukurtoje internetinėje svetainėje www.roma.lt.

28. 2008 m. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, siekdamas ugdyti toleranciją ir gerinti romų įvaizdį, organizavo penkis vienos dienos antidiskriminacinius seminarus 118 policijos pareigūnų. Šių seminarų tikslas buvo supažindinti dalyvius su rasinės diskriminacijos ištakomis ir geneze, egzistuojančia teisine baze, skustagalvių subkultūra, romų tautine mažuma, jų kultūra ir papročiais. Seminarai vyko Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių apskrityse. 2008 m. Lietuvos policijos mokykla kartu su Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu organizavo kvalifikacijos tobulinimo seminarą „Romų integracija į Lietuvos visuomenę“, kuriame dalyvavo 20 Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato policijos pareigūnų. Be to, 2008 m. kartu su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba buvo organizuoti 3 seminarai „Diskriminacija. Lygių galimybių principų įgyvendinimas“, kuriuose dalyvavo 67 policijos įstaigų darbuotojai. 2009 m. tokia pat seminare dalyvavo 24 policijos pareigūnai, taip pat 2009 m. buvo organizuotas seminaras „Riaušių ir viešosios tvarkos pažeidimų, daromų grupės asmenų, užkardymo arba likvidavimo policijos specialiosios operacijos atlikimo strategija ir taktika“ (į šio seminaro mokymo planą įtraukti antidiskriminaciniai klausimai, diskriminacijos atsiradimo priežastys ir padariniai, ES ir Lietuvos Respublikos antidiskriminacinių teisės aktų taikymas bei kiti klausimai).

29. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija 2008-2009 m. rengė laidas, pokalbius, rubrikas, kurių tikslas – kovoti su ksenofobija, diskriminacija, ugdyti toleranciją.

Trys LTV „Forumo“ laidos buvo skirtos romų integracijai ir tautinių mažumų teisėms Lietuvoje. Laidų tautinėms mažumoms „Santara“ ir „Laida rusų kalba“ kūrybinė grupė apie romų integraciją, švietimą ir įdarbinimą parengė devynis reportažus. Apie romų integraciją į kultūrinį ir muzikinį Lietuvos gyvenimą parengtos laidos „Muzikinis pastišas“ ir „Muzikinis vidudienis“. Lietuvos radijo laidų „Ryto garsai“ ir „Lietuvos diena“ klausytojams buvo pristatyti reportažai apie Vilniaus romų

taborą, parengtas reportažas „Romai naujoje Europoje“. 2009 m. sukurtas filmas „Vilniaus getas 2009“ (autorius A. Lelkaitis) apie Vilniaus romus.

30. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas 2008 m. organizavo romų nevyriausybinių organizacijų lyderių seminarą „Kultūros projektų vadyba: nuo idėjos iki ataskaitos“, taip pat romų nevyriausybinių organizacijų nariai dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos seminaruose, skirtuose Europos socialinio fondo administruojamoms programoms pristatyti.

31. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, vykdydamas Programos uždavinį „Sudaryti galimybes romams išsaugoti kalbą, papročius, tradicijas ir sukurti materialųjį paveldą“, 2008 m. romų visuomeninių organizacijų kultūrinei ir pažintinei veiklai skyrė 40 700 litų finansavimą. Finansavimas buvo skirtas romų meno kolektyvo „Sare roma“ kompaktinei plokštelei „Žalios akys“ leisti, renginiui „Tarptautinė romų diena“, kuris sulaukė plataus visuomenės dėmesio, informacijai apie romų holokaustą 1941-1945 metais rinkti, kurios pagrindu planuojama pastatyti atminimo ženklą romų holokausto aukoms. Bendrojo lavinimo mokyklos nuolat vykdo tęstinius projektus, skirtus romų vaikų tapatumui puoselėti ir kultūrai pristatyti mokyklų bendruomenėms. Kasmet romų visuomeninių organizacijų kultūrinei ir pažintinei veiklai buvo skiriamas valstybės finansavimas.

32. 2009 m. pirmą kartą Lietuvoje buvo organizuotas romų, žuvusių per holokaustą, aukų minėjimas.

ĮVYKĘ MOKYMAI TEISMŲ INSTITUCIJŲ DARBUOTOJAMS:

2006 m. teisėjams, teisėjų padėjėjams ir teismų konsultantams buvo organizuoti šie mokymai žmogaus teisių tematika:

Europos Sąjungos teisės mokymo programa

2006 m. spalio 4 d. „Žmogaus teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją“.

2006 m. spalio 11 d., gruodžio 6, 13, 20 d. „Žmogaus teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją, aktualūs taikymo aspektai“.

2007 m. teisėjams, teisėjų padėjėjams ir teismų konsultantams Mokymo centras organizavo tokius mokymus žmogaus teisių tematika:

Europos Sąjungos teisės mokymo programa

2007 m. vasario 23 d. kovo 2 d., balandžio 3, 12 d. „Europos žmogaus teisių konvencija kaip ES teisės bendrieji principai. Aktualūs taikymo aspektai“.

2007 m. gruodžio 6-7 d. Mokymo centras organizavo tarptautinį seminarą „Teisė kreiptis į teismą“. Seminaro metu daugiausiai dėmesio buvo skiriama Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsniui ir nacionalinio teisėjo pareigoms ir atsakomybei asmeniui įgyvendinant teisę kreiptis į teismą.

2008 m. teisėjams, teisėjų padėjėjams ir teismų konsultantams Mokymo centras organizavo tokius mokymus žmogaus teisių tematika:

Europos Sąjungos materialinės teisės mokymo programa

2008 m. vasario 2 d., balandžio 9 d. „Aktualūs Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo aspektai.“

Šeimos ir paveldėjimo teisės mokymo programa

2008 m. vasario 19 d., kovo 18 d., lapkričio 4 d. „Europos žmogaus teisių konvencijos aiškinimas ir taikymas šeimos bylose“.

Žiniasklaidos teisės mokymo programa

2008 m. balandžio 28 d., rugsėjo 17 d. „Privataus gyvenimo samprata. Teisės į privatų gyvenimą ir teisės į atvaizdą gynimas. Viešojo ir privataus asmens sąvokos. Privataus ir viešojo asmens privataus gyvenimo ribų skirtumai. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų praktika ginant asmens teisę į privatumą. Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos teismų praktika garbės ir orumo bei teisės į atvaizdą gynimo bylose“.

2008 m. rugsėjo 29 d. taikant Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo ir įgyvendinant Vyriausybės nurodymą pakelti teisėjų kvalifikaciją teisėjams organizuota paskaita „Prisijungimas prie tarptautinių dokumentų. Pagrindinės žmogaus teisių agentūros. Vyriausybinių institucijų veikla kovojant su rasizmu ir netolerancija. Nevyriausybinių organizacijų, kovojančių su rasizmu ir netolerancija“.